

**”Siinä oli se mikki ja kaikki tuijotti, niin kyllä mä mietin,
että voi saakeli mihin mä oon joutunu”**

Todistajien sosiaalisen jännittämisen ilmeneminen todistamiskertomuksissa

Tuulia Paulanto

Puheviestinnän pro gradu -tutkielma

Kevät 2016

Tampereen yliopisto

Viestinnän, median ja teatterin yksikkö

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yksikkö – School VIESTINNÄN, MEDIAN JA TEATTERIN YKSIKKÖ	
Tekijä – Author TUULIA PAULANTO	
Työn nimi – Title ”Siinä oli se mikki ja kaikki tuijotti, niin kyllä mä mietin, että voi saakeli mihin mä oon joutunu” Todistajien sosiaalisen jännittämisen ilmeneminen todistamiskertomuksissa	
Oppiaine – Subject Puheviestintä	Työn laji – Level Pro gradu – tutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2015	Sivumäärä – Number of pages 85 sivua + 2 liitesivua
Tiivistelmä – Abstract Tutkimuksessa selvitettiin mitä todistamiskertomukset kertovat todistajien sosiaalisesta jännittämisestä. Tarkemmin ottaen haluttiin selvittää miten sosiaalinen jännittäminen ilmeni todistamiskokemuksen yhteydessä sekä mitkä tekijät olivat yhteydessä todistajien sosiaaliseen jännittämiseen todistamiskertomusten mukaan. Näihin kysymyksiin etsittiin vastausta laadullisen tutkimuksen keinoin: Tutkimuksen aineistona toimi valmis haastattelumateriaali, joka koostui 31 todistajan teemahaastatteluista. Tutkimusta varten haastatellut todistajat valikoituvat satunnaisotannalla ja he olivat todistamassa joko kärkeäoikeuden tai hovioikeuden istunnossa, riita- tai rikosasiassa. Haastattelut toteutettiin kahden tutkijan toimesta osana Tampereen yliopiston Viestinnän, median ja teatterin sekä Vaasan hovioikeuden yhteistä tutkimusprojektia. Tämän tutkimuksen tekijä oli toinen haastattelihoista. 31 teemahaastattelua juonennettiin todistamiskertomuksiksi, jotka analysoitiin kertomuksen analyysin avulla. Tutkimusta varten haastatellut todistajat oli mahdollista jaotella karkeasti viiteen kategoriaan sen perusteella mitä he kertoivat todistamisesta sekä siihen liittyvästä jännittämisestä: A) paljon jännittävät todistajat, B) todistamiseen normaalisti suhtautuvat, hieman jännittävä todistajat, C) asiantuntijatodistajat, jotka eivät jännittäneet D) todistamista jännittäneet asiantuntijatodistajat sekä E) todistamiseen neutraalisti suhtautuvat ei-jännittäjät. Tutkimuksen tuloksista selvisi, että todistajien sosiaalinen jännittäminen ilmeni tajunnallisesti tunteina ja ajatuksina sekä kehollisesti fysiologisina oireina. Jännitys aiheutti puhe- ja keskittymisvaikeuksia kuten sanoissa sekoilua, ajattelun hitautta tai muistamattomuutta. Jännitys ilmeni myös korostuneena itsekriittisyytenä sekä negatiivisina tuntemuksina sekä todistajaa itseään että tehtävää kohtaan. Jotkut todistajista kertoivat jännityksen aiheuttaneen stressin ohella pelkotiiloja, hermostuneisuutta tai esimerkiksi univaikeuksia. Lisäksi monen todistajan kohdalla jännitys ilmeni esimerkiksi ennakkojännittämisen ohella esiintymisjännityksenä. Haastateltavien kertomuksien mukaan sosiaaliseen jännittämiseen yhteydessä olevia tekijöitä olivat: Puutteellinen tiedonsaanti valmistautumisen yhteydessä, vääristynyt tai virheellinen ennakkokäsitys, aiemman kokemuksen puute, todistamisen tehtävän institutionaalinen luonne, läsnäolijoiden vaikutus, arvioinnin pelko sekä huoli onnistumisesta, tilanteen outous tai uutuus, sekä yksilölliset tekijät.	
Asiasanat – Key words Sosiaalinen jännittäminen, todistaja, todistaminen, esiintymisjännitys, jännittäminen, todistamiskertomus, puheviestintä, esiintyminen, institutionaalinen vuorovaikutustilanne, oikeussaliviestintä, vuorovaikutus	
Säilytyspaikka – Depository Tampereen yliopisto	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	TODISTAMINEN SUULLISESSA OIKEUDENKÄYNNISSÄ	7
2.1	Suullinen oikeudenkäynti	7
2.2	Todistelu.....	8
2.3	Oikeussaliviestintä	11
2.4	Oikeudenkäynti institutionaalisena viestintä- ja vuorovaikutustilanteena	12
3	JÄNNITTÄMINEN	16
3.1	Sosiaalinen jännittäminen	17
3.2	Sosiaalisen jännittämisen eri osa-alueet	19
3.3	Esiintymisjännitys	21
4	SOSIAALINEN JÄNNITTÄMINEN VUOROVAIKUTUSTILANTEISSA.....	24
5	MENETELMÄ.....	28
5.1	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimustehtävä	28
5.2	Tutkimusprojekti	30
5.3	Haastattelu	31
5.4	Kertomuksen analyysi	33
5.5	Haastateltavat ja kerätty aineisto	35
5.6	Aineiston analyysi	37
6	TULOKSET	39
6.1	Todistamiskokemuksen vaiheet ja sosiaalinen jännittäminen.....	39
6.2	Sosiaalisen jännittämisen ilmenemismuodot	41
6.3	Sosiaaliseen jännittämiseen yhteydessä olevat tekijät.....	45
6.3.1	Puutteellinen tiedonsaanti valmistautumisen yhteydessä.....	45
6.3.2	Vääristynyt tai virheellinen ennakkokäsitys todistamisesta.....	48
6.3.3	Aiempi kokemus todistamisesta sekä asiantuntijatodistajuus.....	49
6.3.4	Todistamisen tehtävän institutionaalinen luonne	51

6.3.5 Läsäolijoiden vaikutus.....	53
6.3.6 Arvioinnin pelko sekä huoli onnistumisesta	55
6.4 Sosiaalisen jännittämisen vaikutus todistamiseen kokemuksena.....	61
7 POHDINTA.....	65
7.1 Sosiaalisen jännittämisen ilmeneminen todistajien kertomuksissa	65
7.2 Sosiaaliseen jännittämiseen yhteydessä olevat tekijät.....	68
7.3 Sosiaalinen jännittäminen osana todistamiskokemusta.....	72
7.4 Tutkimuksen arviointi	75
7.5 Haasteita jatkotutkimukselle	78

KIRJALLISUUS

LIITTEET

1 JOHDANTO

Todistajilla on oikeusprosessissa ja laajemmin tarkastellen myös koko oikeusjärjestelmässä tärkeä rooli. Tähän tehtävään voi joutua meistä kuka tahansa, todistaessaan aistihavainnoin jotakin relevanttia oikeudenkäyntiin asti edenneeseen tapaukseen liittyen. Lyhyesti määriteltynä todistaja on kutsuttu oikeudenistuntoon kertomaan suullisesti käsiteltävään asiaan liittyvät seikat. Tämän jälkeen tilanteen vastapuolilla on halutessaan mahdollisuus esittää tarkentavia kysymyksiä. Ennen kuin todistaja on kutsuttu todistamaan, hän on kertonut havaitsemansa seikat esitutkintavaiheen yhteydessä. Todistajaksi valikoituvat vain ne henkilöt, joilla koetaan olevan keskeistä tietoa käsiteltävän tapauksen ratkaisemiseen liittyen. Yhdessä tapauksessa voi käsiteltävästä tapauksesta sekä sen laajuudesta riippuen olla joko yksi, muutama tai kymmenkunta todistajaa. Yksi todistaja voidaan kutsua yhteen tapaukseen liittyen todistamaan useampaan kertaan, tavallisimmin ensin käräjäoikeuden istuntoon sekä myöhemmin hovioikeuden istuntoon.

Tilastokeskuksen (2013) oikeusaiheisen tilaston mukaan vuonna 2013 koko maassa käräjäoikeuksissa ratkaistiin pääkäsitelyssä riita- ja hakemusasioita siviilitapauksissa 4328 ja riitatapauksissa 2831. Rikosasioita ratkaistiin puolestaan yhteensä 60 720. Tämä tilasto kattaa loppuun käsitellyt tapaukset vain yhden vuoden osalta, eikä pidä sisällään hovioikeudessa käsiteltyjä tapauksia. Vaikka näistä tapauksista vain murto-osassa olisi mukana todistajia, voidaan olettaa, että vuosittain rikos- ja riitatapauksissa toimii todistajan tehtävässä tuhansia suomalaisia. Tämä massiivinen lukumäärä on jo itsessään yksi argumentti sille miksi todistamisen tehtävää sen eri osa-alueineen on tärkeää tutkia. Oikeudenmukaisuuden toteutuminen parhaalla mahdollisella tavalla sekä oikeusjärjestelmän kehittäminen toimivammaksi ja tehokkaammaksi, hyödyttää meistä jokaista tulevaisuudessa - joko suoraan todistajana toimiessamme tai välillisesti vaikkapa asianomistajan roolissa.

Suomalaisessa oikeusjärjestelmässä suullisesta oikeudenkäynnistä tuli arkipäivää 1990-luvun lopulla. Suullisuuden periaatteen käyttöönotto oikeudenkäynneissä on lisännyt oikeussalissa tapahtuvaa vuorovaikutusta. Käytännössä tämä on luonut myös lisääntyneen tarpeen oikeussaliviestinnän tutkimukselle. (ks. Välikoski & Ala-Kortesmaa 2014, 192–193).

Suullisen oikeudenkäynnin myötä vuorovaikutuksen merkitys oikeussalissa on korostunut ja sen myötä myös oikeussaliviestinnän tutkimukselle on kasvavaa tarvetta. Heritagen ja Claymanin (2011,

176) mukaan suullisesti toteutuvan vuorovaikutuksen merkitys on oleellinen useimpien maiden oikeusjärjestelmille: Kaikki lähtien muodollisista oikeudenkäynneistä epämuodollisiin menettelyihin (*proceedings*), toteutuvat vuorovaikutuksen avulla. Vuorovaikutuksen onnistumisella oikeusprosessissa voi olla kauaskantoisia merkityksiä, sillä Heritage ja Claymanin (2011, 176) mukaan ”oikeussaliympäristössä tapahtuva vuorovaikutus on sidoksissa sosiaalisiin sekä moraalisiin seurannaisvaikutuksiin: Lopulta on tehtävä päätös myös syyllisyydestä tai syyttömyydestä.” Tästä huolimatta vuorovaikutusta oikeussalissa on tarkasteltu varsin vähän sekä koti-että ulkomaisessa tutkimuksessa. Aiemmassa oikeussaliviestinnän tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat olleet muun muassa oikeudenkäynnin eri osapuolet rooleineen sekä heidän toimintansa, oikeussalissa tapahtuvan vuorovaikutuksen ohella.

Sosiaalista jännittämistä on tutkittu aiemmin erityisesti esiintymistilanteissa sekä koulu- ja opiskelumaailmassa. Todistajien sosiaalisen jännittämisen tutkiminen on tärkeää tutkia monesta eri syystä. Todistajilla on oikeusprosessissa keskeinen rooli, ja heillä voi olla merkittävä vaikutus siihen, miten oikeus toteutuu. Suomalaisten korkeakouluopiskelijoiden kokemaa sosiaalista jännittämistä tutkittaessa (esim. Almonkari 2007, Almonkari & Kunttu 2012), selvisi että haitalliseksi koettu sosiaalinen jännittäminen sekä viivästytti opintojen etenemistä että vaikutti negatiivisesti opiskelijoiden yleiseen hyvinvointiin.

Tämän tutkimuksen yhtenä tavoitteena on löytää vastaus siihen, miten sosiaalinen jännittäminen vaikuttaa todistajien kohdalla todistamisprosessista suoriutumiseen. Tämä tutkimus keskittyy todistamisprosessiin liittyvään todistajien kokemaan sosiaaliseen jännittämiseen sekä sen erilaisiin muotoihin. Tutkimuksen myötä haetaan vastauksia siihen, miten todistajien sosiaalinen jännitys ilmenee sekä toisaalta myös siihen mitkä tekijät ovat yhteydessä todistajien sosiaalisen jännittämisen kokemiseen. Tutkimuksen aineiston muodostaa 31 todistamiskertomusta, jotka muodostettiin juonentamalla valmiista teemahaastatteluaineistosta.

2 TODISTAMINEN SUULLISESSA OIKEUDENKÄYNNISSÄ

Jokelan (2005, 1-2) mukaan “oikeudenkäynnillä tarkoitetaan tuomioistuimissa tapahtuvaa laissa säädeltyä menettelyä, jossa ratkaistaan oikeusriitoja ja määrätään oikeudellisia seuraamuksia tapahtuneiden rikosten johdosta... Oikeudenkäynnillä tarkoitetaan lainkäytön harjoittamismuotoa eli prosessia, johon valtiovallan lisäksi osallistuvat myös yksityiset asianosaiset ja heidän avustajansa.” Kokonaisuudessaan sitä, mitä oikeudenkäynnissä tapahtuu, määrittää oikeudenkäymiskaari (OK 355/2016). Jokelan (2005) mukaan oikeudenkäynti kuuluu prosessioikeuden ydinalueeseen, josta juridisesti puhuttaessa käytetään synonyyminä sanaa prosessi, vaikka termi itsessään on sisällöllisesti oikeudenkäyntiä laajempi kattaen myös muita osa-alueita. Oikeudenkäyntiin läheisesti liittyvä juridinen termi on myös lainkäyttö, jolla viitataan yleisimmin tuomiovallan käyttämiseen oikeudellisessa kontekstissa.

2.1 Suullinen oikeudenkäynti

Suomalaisessa oikeusjärjestelmässä suullisista oikeudenkäynneistä on tullut arkipäivää viimeistään 1990-luvun loppupuolella. Suullisen menettelyn käyttöön oton myötä, myös vuorovaikutuksen merkitys on korostunut. Heritagen ja Claymanin (2011, 176) mukaan suullisesti toteutettavan vuorovaikutuksen merkitys on oleellinen useimpien maiden oikeusjärjestelmille: Kaikki lähtien muodollisista oikeudenkäynneistä aina epämuodollisiin menettelyihin (*proceedings*) toteutuvat vuorovaikutuksen avulla. Tolvasen (2008, 290) mukaan suullisuudella tarkoitetaan oikeudenkäyntiaineiston suullista käsittelemistä sekä valmistelu- että pääkäsittelyvaiheessa. Myös todistajan kuuleminen eli henkilötodistelu tapahtuu todistelun yhteydessä suullisesti.

Jokelan (2005,132) mukaan suullisuusperiaatteella tarkoitetaan käsiteltävän tapauksen oikeudenkäyntiaineiston esittämistä suullisesti tuomioistuimelle. Suullisuusperiaate voidaan jakaa edelleen asianosaissuullisuuteen sekä todistelun suullisuuteen. Yksi suullisuusperiaatteeseen liittyvä elementti on myös se, että ainoastaan oikeudenkäynnissä suullisesti esitetyn aineiston voidaan sanoa olevan relevanttia oikeudenkäyntiaineistoa. Pölösen ja Tapanilan (2015,151) mukaan henkilötodistelun suullisuudella tarkoitetaan välittömän käsittelymuodon ohella todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden oikeudelle suullisessa muodossa esittämiä huomioita.

Jokelan (2005,133) mukaan suullinen menettely nopeuttaa oikeudenkäyntiä, mutta myös lisää osaltaan varmuutta sekä julkisuuden määrää. Jokelan mukaan erityisesti oikeudenistunnossa tapahtuva suullinen sekä välitön todistajankuulustelu tarjoaa luotettavimman pohjan todistusharkintaa ajatellen.

Suullisuus mahdollistaa paljon, mutta sillä on olemassa myös kääntöpuolensa. Jokelan (2000, 20) mukaan suullinen menettely tarjoaa tuomioistuimelle mahdollisuuden funktionaaliseen prosessinjohtoon, jotta epäselvyydet olisi mahdollista selvittää. Suullinen menettely aiheuttaa kuitenkin myös haasteita eri toimijoille, esimerkiksi tuomarille lisävaatimuksia rikosasiassa, jossa vaikkapa syytetyllä ei ole lakia harjoittanutta avustajaa käytettävissään. Joissain tapauksissa myös kirjallinen menettely voi olla suullista parempi toimintatapa. Jokelan (2000, 21) mukaan kirjallisen menettelyn avulla on usein helpompi tarkastella esimerkiksi hankalasti ymmärrettäviä asioita. Myös erityistä ammattiosaamista vaativia kysymykset, joiden esittäminen selkeästi sekä täsmällisesti, ilman väärinkäsityksiä, saattaa olla helpompaa kirjallisessa muodossa.

2.2 Todistelu

Lappalaisen (2016) mukaan todistelu voidaan asiayhteydestä riippuen määritellä kahdella tavalla. Todistelulla voidaan tarkoittaa pelkkää todistelumenettelyä eli todisteiden vastaanottamista pääkäsittelyssä. Todistelun vastaanottamisella tarkoitetaan todistaja kuulemista sekä myös mahdollisen kirjallisen todistusmateriaalin esittelyä. Laajemmin määriteltynä todistelulla voidaan tarkoittaa juttuun liittyvien faktojen selvittelyä kokonaisuudessaan. Tässä tutkimuksessa todistelusta käytetään Lappalaisen määrittelemää suppeampaa määritelmää. Pölösen ja Tapanilan (2015, 25) mukaan todistelu on keskeinen oikeudenkäynnin osa, jonka tavoite on varsin erilainen koko oikeudenkäynnin tavoitetta ajatellen. Todistelun tehtävänä on auttaa ratkaisemaan käsiteltävänä olevaan asiaan liittyvä riitaisuus faktaperustaisesti.

Todisteluun liittyvät myös todistuskeinot, joilla tarkoitetaan laissa määriteltyjä, säädettyjä toimintatapoja, joiden avulla todistusfaktat saatetaan tuomioistuinten tietoon. Nämä toimintatavat ovat asiakirjatodistelu, katselmus, todistajien kuuleminen, asianomaisten kuuleminen todistelutarkoituksessa sekä asiantuntijatodistelu. Näistä viidestä kaksi ensimmäistä muodostavat

niin kutsutun realististen todistuskeinojen ryhmän. Kolme jälkimmäistä ovat puolestaan henkilöllisiä todistuskeinoja, jotka pohjaavat kuultavien henkilöiden kertomiin faktoihin. (Lappalainen 2016.)

Jokelan (2015, 247–248) mukaan todistaja tai asiantuntija voidaan kutsua todistamaan joko tuomioistuimen, asianomaisten tai syyttäjän toimesta. Kuultavaksi tarkoitettu henkilö kutsutaan todistamaan sakon uhalla, hänelle henkilökohtaisesti osoitetulla kutsulla, joka voidaan toimittaa esimerkiksi posti- tai puhelintiedoksiantona. Joissain tapauksissa apuna voidaan käyttää myös haastemiestä. Todistamiskutsusta tulee käydä ilmi aika- ja paikkatietojen ohella käsitelty asia ja se kenen tahon toimesta todistaja on kutsuttu todistamaan. Lisäksi todistamaan kutsutulla henkilöllä tulee olla oikeus saada tietoa esimerkiksi hänelle kuuluvista matkakorvauksista sekä päivärahoista.

Tiivistettynä todistajan tehtävän oikeudenistunnossa, voi määritellä seuraavasti: Todistaja on kutsuttu paikalle kertomaan totuudenmukaisesti käsiteltävään asiaan liittyvät havaitsemansa seikat, jonka jälkeen tilanteen muilla osapuolilla on halutessaan mahdollisuus esittää tarkentavia kysymyksiä. Suomessa todistajan tehtävä siihen liittyvine velvollisuuksineen ja oikeuksineen on tarkasti laissa säädelty: Oikeudenkäymiskaaren 17. luku todistelusta (ks. OK 2015/732) käsittelee nimensä mukaisesti todistelua eri osa-alueineen. Lappalaisen (2016) mukaan oikeudenkäymiskaaren luku 17 todistelusta koskee sekä siviili- että rikosasioita sisältäen säännöksiä todisteiden esittämiseen sekä näytön arviointiin liittyen.

Pölösen (2003, 449–450) mukaan todistamisvelvollisuus voidaan nähdä yhtenä tuomioistuinten kansalaisille tarjoaman oikeussuojan edellytyksenä. Velvollisuus todistaa voidaanakin nähdä eräänlaisena yksilön omana vastasuorituksena yhteiskunnan tarjoamaa oikeussuojaa vastaan. *“Jokaisella on velvollisuus saapua tuomioistuimeen kuultavaksi todistelutarkoituksessa sekä luovuttaa esine tai asiakirja tuomioistuimelle todisteeksi taikka sallia katselmuksen toimittaminen jollei laissa toisin säädetä. Velvollisuudesta toimia asiantuntijana säädetään erikseen.”* (OK 2015/732). Jokelan (2015, 242) mukaan todistaminen on säilyttänyt asemansa yleisenä kansalaisvelvollisuutena, myös vuonna 2015 suoritetun lakiuudistuksen jälkeenkin: Todistamisesta onkin mahdollisuus kieltäytyä vain spesifissä, erikseen säädettyissä tapauksissa.

Pölösen ja Tapanilan (2015, 26) mukaan todistelun tavoite on selvittää niitä tosiseikkoja, joihin kantajan vaatimukset ja vastaajan vastineet pohjaavat. Todistelun avulla asianomaiset pyrkivät osoittamaan, että käsiteltävään tapaukseen liittyvä tapahtumien ketju on edennyt heidän kertomansa

tavoin. Tuomioistuimen tehtäväksi jää vastaanottaa todistelu ja sen jälkeen harkita, minkälaiselle ratkaisulle esitetty näyttö antaisi perusteen.

Todisteluvaiheessa tulee esittää suullisesti myös kirjallisessa muodossa olevien todisteiden sisältö. Kirjallisia todisteita ei saa hyödyntää suullisessa oikeudenistunnossa eikä niihin saa viitata todistajia kuullessa, paitsi poikkeustilanteissa. Tällaisiksi poikkeustilanteissa Tolvanen mainitsee todistajan totaalisen vaikenemisen pääkäsittelyssä tai puolestaan tilanteen, jossa todistajan kertoo istunnossa esitutkintamateriaalista poikkeavan kertomuksen tapahtumista. Näissä tapauksissa esitutkintamateriaali on mahdollista lukea ja näin siitä tulee osa oikeudenkäyntiaineistoa. (Tolvanen 2008, 290–291.)

Jokelan (2005,64) mukaan todistelulla säädöksineen on merkittävä vaikutus aineellisen oikeuden toteutumiseen tuomioistuimessa. Tämän takia todisteluprosessia on pyritty kehittämään aina 1948 perusteellisesta todistelua koskevan lainsäädännön uudistuksesta vuoden 1993 alioikeusuudistukseen, jonka tarkoitus oli lisätä todistelun suullisuutta ja parantaa sitä kautta myös todistelumenettelyä. Todistamisprosessia kehitettäessä on myös viime vuosina keskitytty parantamaan todistajien suojelua, sillä joissain tapauksissa todistaja saattaa altistua esimerkiksi uhkailulle tai muille painostustoimenpiteille. Jokelan (2015, 248–249) mukaan todistajan suojelulla tarkoitetaan kaikkia niitä käytettävissä olevia toimenpiteitä, joiden avulla on tarkoitus varmistaa että todistajalla on mahdollisuus kertoa tietonsa vapaasti ilman ulkopuolista painostusta tai uhkaa. Suojelu voidaan ulottaa myös todistajan lähiomaisiin, sillä painostusta voi kohdistua todistajaksi kutsutun henkilön lähiomaisiin. Vaikka todistajien painostamista sekä uhkailua, ei Suomessa ole juurikaan tutkittu eikä ilmiön laajuudesta tai vakavuudesta ole juuri tietoa, ovat pelkäävät todistajat tuttu ilmiö lainkäytön ammattilaisille.

Todistajan suojeluun on käytettävissä kolmenlaisia keinoja: 1) prosessioikeudelliset keinot (kuultavan yhteystietojen suojaaminen sekä kuulemis- ja todistelutilanteeseen liittyvät muut keinot), 2) rikosoikeudelliset keinot (esim. lähestymiskiellot sekä muu uhkailun kriminalisointi) sekä 3) muut suojelukeinot, kuten esimerkiksi henkilötietojen muuttaminen, turvakielto sekä äärimmilleen vietyinä todistajansuojeluohjelma. (Jokela 2015, 249.)

2.3 Oikeussaliviestintä

Craigin (2007, 64) mukaan viestinnän teorian yhtenä kiinnostavimpana ominaisuutena voidaan nähdä sen yhtymäkohdat osana lukuisia muita akateemisia tieteenaloja. Myös monet puheviestinnän eri osa-alueet ovat painotuksesta riippuen vahvasti poikkitieteellisiä. Esimerkiksi oikeussaliviestinnässä juridinen puoli on tärkeässä roolissa. Välikoski (2000,7) määrittelee oikeussaliviestinnän tavoitteelliseksi oikeussaliympäristössä tapahtuvaksi viestinnäksi. Viestinnän tavoite on puheen avulla ratkaista osapuolten välinen ristiriita siihen liittyvine seikkoineen.

Oikeussaliviestinnän tutkimuskentän sisällä on myös havaittavissa erilaisia sisäisiä tutkimussuuntauksia tai painopisteitä. Oikeussaliviestinnän poikkitieteellisyys sekä sen erilaiset sisäiset tutkimussuuntauokset, korostuvat erityisesti kansainvälisessä oikeussaliviestinnän tutkimuksessa. Rikosteknisesti (*forensic*) painottuneessa oikeussaliviestinnän tutkimuksessa on tutkittu muun muassa todistajien kykyä tunnistaa epäily äänen perusteella (esim. Gold & French 2011, Zetterholm, Sarwar, Thorvaldsson & Allwood 2012). Kansainvälisesti lingvistisessä oikeusviestinnän tutkimuksessa on puolestaan tutkittu esimerkiksi todistajien kuulemisessa apuna käytettyä kuulustelustrategiaa sekä siihen liittyvää vallankäyttöä (Matoesian 2005), koreaa puhuvien todistajien epäsuoran puheen tulkkaamista australialaisessa oikeuskontekstissa (Lee 2010), todistajan puhetyylin välittymistä tulkkauksen yhteydessä (Lee 2011) sekä asiantuntijan todistamislauseiden tulkkaamista oikeudenistunnossa (Lee 2013).

Aikaisemman tutkimuksen mukaan (esim. Lee 2009, 72–73) oikeustulkit pitivät todistajien puheen kääntämistä muihin lakimiesammattikuntiin verrattuna usein kaikista haastavimpana (Leen 2011, 3 mukaan.) Lee (2011) selvitti tutkimuksessaan, miten todistajien puhetyyli säilyy oikeussalissa tapahtuvan tulkkauksen yhteydessä. Lee tarkasteli tutkimuksessaan todistajia (*lay witnesses*) sekä heidän puhettaan koreasta englanniksi kääntäneitä tulkkeja. Vaikka oikeussalikonteksti on eri, eikä suoraan verrattavissa suomalaiseen, Leen mukaan todistajien puheessa esiintyvät pitkät, narratiivisessa muodossa esitetyt kertomukset hankaloittavat erityisen paljon heidän puheensa kääntämistä. Cotterillin (2002,147) mukaan oikeussalikontekstissa syntyneitä narratiiveja voidaan luonnehtia moniäänisiksi, sillä ne pitävät sisällään monia eri näkökulmia. (*multi-perspectival*) (Lee 2010, 60.)

Suomalaisessa oikeussaliviestinnän tutkimuksessa on tutkittu aiemmin muun muassa rikosoikeudenkäynnin viestinnällistä luonnetta todistajan näkökulmasta katsottuna (Välikoski 2000), rikosoikeudenkäyntiä puheviestintätilanteena (Välikoski 2004) sekä tuomareiden ja juristien oikeussaliympäristössä tapahtuvaa ammatillista kuuntelemista (Ala-Kortesmaa 2015).

2.4 Oikeudenkäynti institutionaalisena viestintä- ja vuorovaikutustilanteena

Raevaaran, Ruusuvuoren ja Haakanan (2001,11–12) mukaan instituutio-sanalla viitataan yleisimmin julkisiin palveluihin tai toimijoihin, jotka tehtävänsä puolesta ovat yhteiskunnallisesti merkittäviä. Esimerkkeinä tällaisista moderneista instituutioista he mainitsevat oikeuslaitoksen ohella terveydenhuollon ja koululaitoksen. Puhuttaessa oikeuslaitoksen kaltaisesta instituutiosta sekä sen piirissä tapahtuvasta vuorovaikutuksesta käytetään termiä institutionaalinen vuorovaikutus. Raevaaran, Ruusuvuoren ja Haakanan (2001,13) mukaan institutionaaliselle vuorovaikutukselle on tyypillistä, että osapuolet suhteuttavat toimintansa erilaisiin rooleihin, jotka muodostuvat esimerkiksi henkilön ammattiaseman tai tilanteen edellyttämän tehtävän mukaan.

Institutionaalisesta vuorovaikutuksesta on kyse esimerkiksi asiakkaan ja ammattilaisen välisessä viestintätilanteessa tai vaikkapa kokoustilanteessa, jossa kaikki osapuolet ovat oman alansa ammattilaisia. Institutionaalinen vuorovaikutus ei siis lähtökohtaisesti edellytä, että tilanteen osapuolet olisivat esimerkiksi statukseltaan tai valta-asemaltaan eriarvoisessa asemassa. Toiseksi, institutionaalista vuorovaikutusta jäsentävät Raevaaran, Ruusuvuoren ja Haakanan (2001,13) mukaan myös institutionaaliset tehtävät toimintamalleineen. Näillä toimintamalleilla tarkoitetaan esimerkiksi sekä instituution sisäisiä että ulkoisia toimintaperiaatteita ja tehtäviä. Myös osallistujien ammatillisilla käyttäytymisnormeilla on vaikutusta vuorovaikutukseen.

Ruusuvuoren (2012, 262–263) mukaan institutionaaliseen vuorovaikutustilanteeseen osallistuvat osapuolet ilmentävät puheen avulla roolinsa tilanteessa. Myös vuorovaikutus tällaisissa tilanteissa rakentuu näiden roolien varaan, esimerkiksi lääkärin vastaanotolla lääkärillä on tilanteessa tiedollinen valta ja asiantuntija-rooli, kun taas asiakas on tilanteessa vähemmän tietävä osapuoli. Myös institutionaalisuus muokkautuu vuorovaikutuksen kautta. Raevaaran, Ruusuvuoren ja Haakanan (2001, 24) mukaan ”institutionaalisuus ymmärretään ilmiöksi, jota paitsi ylläpidetään, myös muokataan vuorovaikutuksessa. Keskustelun institutionaalisuus nähdään siis muuttuvana ja

muokattavissa olevana, ei pelkästään taustalla vaikuttavien institutionaalisten rakenteiden ja rajoitteiden määräämänä ilmiönä.”

Välikosken ja Ala-Kortesmaan (2014) mukaan oikeudellisessa viestintäympäristössä vuorovaikutuksen avulla ylläpidettävien viestintäsuhteiden voidaan sanoa olevan sekä ammatillisia että epäsymmetrisiä. Epäsymmetrisyydellä tarkoitetaan suhteen toimijoiden asiaan liittyvää erilaista tietoa ja osaamista, mutta myös erilaisia oikeuksia, velvollisuuksia sekä valtaa osallistua vuorovaikutukseen tai sen säätelyyn. Epäsymmetrisyyttä esiintyy maallikko-ammattilaissuhteiden ohella myös oikeudenistuntoon osallistuvien ammattilaisten kesken. Valtahierarkian ylimpänä on tuomari, joka oikeutetusti säätelee toiminnallaan vuorovaikutusta oikeussalissa.

Institutionaalinen vuorovaikutustilanne eroaa monella tavalla niin kutsutusta arkikeskustelusta, mutta niiden välillä on myös samankaltaisuuksia. Arkikeskustelun peruselementit: 1) *kysyminen*, 2) *vastaaminen*, 3) *kertomusten kertominen*, 4) *kertomusten vastaanottaminen*, sekä 5) *vuorovaikutuksen ongelmakohtien korjaaminen*, muodostavat kokonaisuuden, jota muokataan institutionaalisissa tilanteissa aktiivisesti instituution tehtävää vastaavaksi. Esimerkiksi vuorottelujäsennys, jolla tarkoitetaan tapaa miten puheenvuorot tilanteessa jakaantuvat, muokkautuu aina institutionaalisten vuorovaikutustilanteiden eli tässä tapauksessa oikeudenistuntojen tarpeita vastaavaksi. (Raevaara, Ruusuvuori ja Haakana 2001,11–12)

Tilanteen institutionaalisuus voi ilmetä monella tapaa. Tyypillisesti, institutionaalisessa tilanteessa on tapana heti keskittyä institutionaalisen tehtävän hoitoon ilman vapaampaa keskustelua. Lisäksi tilanteelle on tyypillistä, että asiantuntija on tilanteessa kysyjän ja asiakas puolestaan vastaajan roolissa. (Raevaara, Haakana & Ruusuvuori 2001, 19.) Arkikeskusteluihin verrattuna näissä muodollisissa vuorovaikutustilanteissa on olemassa jo ennakoon määritellyt, tarkat ohjeistukset esimerkiksi puheenvuorojen kestojen suhteen ja myös, miten ne jakautuvat osallistujien kesken. (Raevaara, Ruusuvuori & Haakana 2001, 16–17.) Lisäksi Heritagen ja Claymanin (2011,178) mukaan oikeusympäristöjen (*legal environments*) erovaisuuksista huolimatta formaalin oikeuskäsittelyn mukaisesti oikeudenistunnoille on tyypillistä vuorovaikutuksen rakentuminen tietynlaisen kysymys-vastaus-vuorottelun varaan.

Institutionaalisten elementtien ohella suomalaiset oikeussaliviestinnän käytännöt luovat pohjan, sille mitä suullisessa istunnossa tapahtuu vuorovaikutuksellisesti. Jokainen oikeudenistunto on vuorovaikutustilanteena omanlaisensa, vaihtelevan istuntokokoonpanon myötä. Suullisuuden

periaatteen käyttöönotto oikeudenkäynneissä on lisännyt oikeussalissa tapahtuvaa vuorovaikutusta. Käytännössä tämä on luonut myös lisääntyneen tarpeen oikeussaliviestinnän tutkimukselle. (Välikoski & Ala-Kortesmaa 2014, 192–193.) Tiivistettynä vuorovaikutuksen näkökulmasta katsottuna oikeudenkäynti on strukturoitu, kaavamaisesti etenevä viestintätilanne, jonka erityispiirteet vaihtelevat tilannekohtaisesti erilaisen osallistujajoukon myötä.

Raevaaran, Haakanan sekä Ruusuvuoren (2001, 19) mukaan ”institutionaalisuus rakentuu – paitsi ulkoisista asioista kuten rakennuksista, koulutuksesta tai lainsäädännöstä – myös siitä, miten ihmiset vuorovaikutuksessa toimivat”. Oikeussalissa tapahtuva vuorovaikutus tapahtuu tiukasti suomalaisten oikeussaliviestinnän käytäntöjen puitteissa, mutta kussakin oikeudenkäynnissä on oma erillinen viestintäkulttuurinsa, joka saa omia erillispiirteitä aina vaihtuvan osallistujajoukon mukaan (Välikoski & Ala-Kortesmaa 2014, 193). Institutionaalisen vuorovaikutuksen kannalta on mielenkiintoista, että näillä ammattilaisilla on olemassa keskinäinen tietty hierarkia. Oikeudenistunnon voisikin sanoa olevan tilanne, jonka institutionaalinen vuorovaikutus määrittyy esimerkiksi useiden eri suhteiden ja/tai osallistujaparien toimesta.

Institutionaalinen toimintaympäristö on monella tapaa haasteellinen. Esimerkiksi Leen (2011, 5) mukaan oikeussalissa työskentelevän tulkin tehtävää voidaan pitää erityisen haastavana, sillä hänen tulisi ilmaista mahdollisimman tarkasti alkuperäisten ilmaisujen sisällön ohella myös sävy, jolla ne on alun perin ilmaistu. Lisähaasteensa tehtävälle asettavat institutionaalisen luonteen asettamat rajoitteet oikeussalikontekstissa. Välikosken ja Ala-Kortesmaan (2014, 194) mukaan ”viestintäsuhteet oikeussalissa ovat paitsi epäsymmetrisiä myös julkisia ja institutionaalistuneita.”

Heritagen ja Claymanin (2011, 176) mukaan aikaisemmassa tutkimuksessa on oltu erimielisiä siitä, mikä on vuorovaikutuksen merkitys oikeussalikontekstissa. Toisen näkemyksen mukaan vuorovaikutuksen roolia ei ole nähty merkittävänä, sillä vain juttuun liittyvät faktat sekä viime kädessä laki on ratkaiseva tekijä. Tästä näkökulmasta katsottuna vuorovaikutus on neutraali väline, jonka avulla jutun eri osapuolet selvittävät faktat ja päättävät, mikä on lain mukaan oikea ratkaisu. Tämä näkökanta perustuu oikeudelliseen muodollisuuteen (*legal formalism*), jonka perusidean mukaan laillisten perusteluiden tulisi rajoittaa vain tarkasteltavan tapauksen faktoihin liittyviin lakiasetuksiin. Vaihtoehtoisesti, toisesta näkökulmasta katsottuna, vuorovaikutuksella on keskeinen rooli jutun lopputuloksen kannalta. Tämän näkökulman mukaisesti lait tai faktat eivät yksinään riitä, sillä tärkeintä on miten ne esitetään sekä havainnollistetaan osapuolten toimesta jutun edetessä. Vuorovaikutuksellisilla elementeillä on merkitystä siihen, mihin lopputulokseen päädytään. Tämä

näkökulma perustuu oikeudelliseen realismiin (*legal realism*), jonka mukaan oikeusprosessin tulos ei riipu pelkästään oikeudellista tekijöistä, vaan siihen osittain vaikuttavat myös ei-juridiset seikat. (Heritage & Clayman 2011, 176.)

3 JÄNNITTÄMINEN

Suomalaista viestintäkulttuuria voidaan Sallisen (2002, 9-10) mukaan luonnehtia asia- ja tehtäväkeskeiseksi. Viestinnän odotusarvoja suomalaisessa viestintäkulttuurissa ovat suorasukaisuus sekä rehellisyys. Myös puhujan luotettavuudella on vaikenemisen sekä hiljaisuuden rinnalla keskeinen rooli suomalaisessa viestintäkulttuurissa. Hiljaisuuden ja vaikenemisen arvostamisesta huolimatta monen eri viestintäkulttuurin ristipaineessa muovautuneessa suomalaisessa viestintäkulttuurissa vaikuttavat kalevalaisen perinnön ohella myös itäiset vaikutteet, jotka puolestaan korostavat esitystavan merkitystä osana tarinankerrontaa.

Pörhölän (2002,25) mukaan suomalaisen viestintäkulttuurin ominaispiirteiksi luonnehditut elementit, kuten yleisöpuhetilanteen yksilökeskeisyys, vuorovaikutuksen dominointi, itsestä kertominen sekä mielipiteiden ilmaisu, ovat haasteellisia kollektiivisten kulttuurien edustajille. Kollektiivisen kulttuurin vaikutus näkyy myös suomalaisen puhekulttuurin heikossa retorisessa traditiossa. Retoriseen traditioon, esiintymistilanteisiin sekä ihmisten välisiin vuorovaikutustilanteisiin ylipäättään, liittyy olennaisena osana myös jännittäminen, joka kuuluu puheviestinnän alan eniten tutkituimpien ilmiöiden joukkoon. Jännittämisen käsitteen empiirinen tutkimusperinne kuuluu myös alan vanhimpiin (Clevenger 1959, Dalyn 2008 mukaan).

Kyseessä ei ole vain kollektiiviseen kulttuuriin tai suomalaiseen puhekulttuuriin liittyvä ominaispiirre. Leen, Kun, Jangin, Kimin, Choin, Kimin ja Kimin (2002, 191) mukaan yleisöpuhetilanteiden aiheuttama pelko mainitaan usein, kun puhutaan maailman yleisimmästä sosiaalisesta fobiasta. McCroskeyn (1977) mukaan puhetilanteiden jännittäminen on normaalia: mikäli puhetilanne ei aiheuttaisi yksilölle minkään asteista hermostuneisuutta, olisi kyse patologisuudesta. (Goberman, Hughes & Haydock 2011.) Myös Isotalus (1995, 91) korostaa jännityksen luonnollista roolia osana esiintymistilanteita. Hänen mukaansa esiintymistaidoiltaan osaavan viestijän ei voida sanoa jännittävän vähemmän, vaan taitava esiintyjä osaa paremmin hallita ja tulkita jännitystään sekä käyttää erilaisia viestintästrategioita, mikä auttaa jännityksen hallitsemisessa sekä tilanteesta selviytymisessä. Hänen mukaansa esiintymisjännityksen tai -pelon eräänlaisena vastakohtana voidaan pitää esiintymistaidon käsitettä.

Jännittämisen tutkimus on viime vuosikymmeninä painottunut myös suomalaisessa puheviestinnän tutkimuksessa: Tähän päivään mennessä julkaistusta runsaasta 30 puheviestinnän väitöskirjasta, neljä

käsittelee jännittämistä eri näkökulmista (ks. Sallinen-Kuparinen 1986, Pörhölä 1995, Valkonen 2003, Almonkari 2007). Aiempien tutkimusten aiheena ovat olleet muun muassa esiintymisjännitykseen sekä -halukkuuteen liittyvät piirteet sekä vireytyminen yleisöpuhetilanteessa (Pörhölä 1995), lukiolaisten esiintymis- ja ryhmätyötaitojen arviointi (Valkonen 2003) sekä korkeakouluopiskelijoiden jännittäminen opiskelun puheviestintätilanteissa (Almonkari 2007). Lisäksi on tarkasteltu yliopisto-opiskelijoiden oppimista ja jännittämistä esiintymistaidon kurssin yhteydessä (Almonkari 2000). Sallinen-Kuparinen (1986) puolestaan tutki nuorten aikuisten kokeman viestintäarkuuden määrää ja luonnetta kulttuurienvälisessä puheviestintäkontekstissa.

Rajapintojensa takia esiintymisjännitystä on tutkittu suomalaisittain paljon sekä näyttämötaiteiden että musiikin tutkimuksen näkökulmasta. Tutkimuksen aiheena on ollut esimerkiksi musiikin ammattilaisiksi opiskelevien opintoihin liittyvä esiintymisvalmennus ja -kokemukset (ks. Arjas 2002, Simoens 2012). Lisäksi aihetta on tarkasteltu eri näkökulmista lukuisissa esimerkiksi puheviestinnän, psykologian, kasvatustieteen sekä musiikintutkimuksen pro gradu-tutkielmissa (ks. esim. Kaukinen 2000, Jussila 2003, Kolunen 2007, Vuoskoski 2007, Nicholls 2007, Lahtinen 2013, Niinivaara 2013, Smeds 2013, Mustonen 2013, Vuori 2014, Seraya-Rautaneva 2014, Tikkanen 2014, Kaunismäki 2014, Suvanto 2015).

Jännittämisen kokemisen universaalius selittää varmasti osaltaan sitä, miksi aihe lukeutuu viestinnän alan eniten tutkituimpien ilmiöiden joukkoon. Laaja-alaisesta jännittämiseen kohdistuneesta runsaasta tutkimuksesta huolimatta, käsitteen määrittelemineen on edelleen haasteellista viestintä- ja vuorovaikutustutkijoille. Almonkari (2007) tiivistää jännittämisen laajaan käsitteistöön liittyvän problematiikan: Toisaalta laaja tutkimustyö on tuottanut paljon tietoa ja uusia käsitteitä, mutta tiedon vastaanottajan näkökulmasta laaja kirjo voidaan nähdä haastavana. Myös tutkimusten tulosten vertailu on hankalaa, sillä ilmiötä on lähestytty eri termejä käyttäen lukuisista erilaisista näkökulmista.

3.1 Sosiaalinen jännittäminen

Sosiaalisessa jännittämisessä on Almonkarin (2007,32) mukaan kyse kokemukselliseen vuorovaikutustilanteeseen osallistumisen aiheuttamasta jännityksestä. Lisäksi käsitteellä voidaan tarkoittaa myös tilanteeseen osallistumisen ennakoinnin aiheuttamaa jännitystä.

Rinnakkaiskäsitteenä voisi hänen mukaansa käyttää esimerkiksi termejä vuorovaikutusjännitys tai puheviestintäjännitys.

Almonkari (2007,19–32) määrittelee sosiaalisen jännittämisen eräänlaisena yhteen kokoavana sateenvarjokäsitteenä, joka kerää allensa yhteen 12 eri osa-aluetta: 1) viestintäarkuus, 2) kognitiivinen orientaatio, 3) sosiaalisten tilanteiden pelko eli sosiaalinen fobia, 4) ujous, 5) esiintymisjännitys, 6) vieraan kielen puhumisen pelko, 7) arvioinnin pelko, 8) keskittymisen ja tarkkaavaisuuden muutokset, 9) vähäpuheisuus, 10) hiljaisuus, välttely tai keskusteluun osallistumattomuus, 11) jännittämisen ulospäin näkyvät ja kuuluvat merkit ja 12) jännittämisen tuntemukset kehossa. Käsitteistä osa ilmenee vain tietynlaisissa vuorovaikutustilanteissa, kuten vieraalla kielellä viestiessä. Loput käsitteistä, kuten esimerkiksi viestintäarkuus tai sosiaalisten tilanteiden pelko, kuvastavat laaja-alaisemmin erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ilmeneviä negatiivisia fyysisiä ja henkisiä tuntemuksia.

Tässä tutkimuksessa sosiaalisen jännittämisen käsitteen ymmärrys pohjaa yllä esitettyyn Almonkarin sateenvarjo -määritelmään. Koska tässä tutkimuksessa tarkastellaan todistajien sosiaalista jännittämistä oikeuskontekstissa, on tätä määritelmää rajattu sekä myös täydennetty oikeussaliviestinnän tarpeisiin paremmin sopivaksi. Perustelut käsitteen uudelleen rajaamiselle sekä täydentämiselle löytyvät aiemmasta tutkimuksesta. Esimerkiksi vieraan kielen puhumiseen liittyvää sosiaalista jännittämistä ei tässä tutkimuksessa ole tarkoituksen mukaista tarkastella, sillä todistamistilanteessa jokaisella on oikeus todistaa käyttäen omaa äidinkieltään (ks. OK 732/2015).

Myös sosiaalisten tilanteiden pelko eli sosiaalinen fobia on rajattu pois tämän tutkimuksen tarkastelun kohteista, sillä Tolvasen (2008,293) mukaan todistelutarkoituksessa kuultavia henkilöitä on mahdollista kuulla myös pääkäsittelyn ulkopuolella, mikäli esimerkiksi todistaja ei pysty sairauden tai muiden syiden vuoksi saapumaan paikalle. Näin on mahdollista toimia myös tilanteissa, joissa todisteluun saapuminen aiheuttaisi sen merkitykseen verrattuna esimerkiksi kohtuuttoman suuria kustannuksia. Näin ollen, sosiaalisesta fobiasta kärsivän todistajan olisi lain puitteissa oikeus antaa panoksensa muulla tavalla, esimerkiksi puhelimen tai videopuhelun välityksellä.

Sosiaalisen jännittämisen määritelmää on tässä tutkimuksessa täydennetty myös käsitteellä läsnäolijoiden pelko, jolla tarkoitetaan tilanteen muiden osallistujien ja/tai yleisön aiheuttamaa jännitystä. Oikeudenkäynti on institutionaalinen vuorovaikutustilanne, jossa on paikalla asianomistajien lisäksi useita syyttäjän, puheenjohtajan/tuomarin kaltaisia auktoriteettihahmoja, jotka

saattavat lisätä läsnäolollaan todistajien sosiaalista jännittämistä. Aiemman tutkimuksen mukaan sosiaalinen jännittäminen on yleisintä erityisesti uusissa ja oudoissa tilanteissa, tai kun yksilö on arvioinnin kohteena tai esiintymässä virallisen kaltaisissa esiintymistilanteissa. Myös arvovaltaisten tai tärkeiksi koettujen henkilöiden läsnäolo tilanteessa lisää tilanteen jännittävyyttä. (Almonkari 2007, 17). Auktoriteettipelko-termin sijasta tässä tutkimuksessa päädyttiin käyttämään laajempaa läsnäolijoiden pelko -termiä, sillä auktoriteettihahmojen lisäksi paikalla istuntosalissa voi tapauksesta riippuen olla myös runsaasti ulkopuolista yleisöä. Tämän ohella myös syytetyn/epäillyn kohtaaminen saattaa vaikuttaa todistajien kokemaan sosiaaliseen jännittämiseen.

Tässä tutkimuksessa selvitetään todistajien kokemuksia sosiaalisesta jännittämisestä aiemman tutkimuksen perusteella laaditun alakäsitteistön avulla: 1) viestintäarkuus, 2) kognitiivinen orientaatio, 3) ujous, 4) esiintymisjännitys, 5) arvioinnin pelko, 6) keskittymis- ja tarkkaavaisuusongelmat, 7) vähäpuheisuus, 8) hiljaisuus, välttely tai keskusteluun osallistumattomuus, 9) jännittämisen näkyminen ja kuuluminen ulospäin 10) jännittämisen tuntemukset kehossa/kehollinen jännittäminen sekä 11) läsnäolijoiden pelko.

3.2 Sosiaalisen jännittämisen eri osa-alueet

Pörhölän (1995b, 123) mukaan suulliseen viestintään liittyviä negatiivisia ilmiöitä, kuten ahdistuneisuutta, tutkittaessa ilmiötä on lähestytty joko piirteenomaisena (*trait*), kontekstiin (*context*) tai tilanteeseen sidonnaisena (*state*). Edellä mainittujen ohella voidaan vielä erotella vastaanottajasidonnainen (*receiver-based*) arkuus, joka tarkoittaa melko pysyvää suhtautumistapaa viestittäessä tietyn henkilön tai ryhmän kanssa.

Jännittämisen tutkimuksen kentällä yksi keskeinen käsite on viestintäarkuus (*communication apprehension, CA*). McCroskey (1970) määrittelee viestintäarkuuden suullisen viestinnän aiheuttamaksi laaja-alaiseksi hermostuneisuudeksi (McCroskeyn 1997, 82 mukaan). Myöhemmin tämä McCroskeyn määritelmä laajeni koskemaan myös viestintätilanteita: Uudemman määritelmän mukaan (esim. McCroskey 1977, McCroskey 1987) viestintäarkuudella tarkoitetaan yksilön hermostuneisuutta tai pelkoa joko aitoa tai ennakoitua interpersonaalista tai ryhmäviestintätilannetta kohtaan (McCroskey 1997,82). Sallinen-Kuparinen puolestaan (1986,233) määrittelee viestintäarkuuden seuraavasti: ”Viestintäarkuudella tarkoitetaan kielteistä, suhteellisen pysyvää

puhumistapahtumiin liittyvää affektiivista suhtautumista, joka voi rajoittaa tai estää vuorovaikutuskäyttäytymistä.” Niinivaaran ja Karhusen (2010,25) mukaan jokaisella viestijällä on kokemusta ajoittain ilmenevästä viestintäarkuudesta sekä esiintymisjännityksestä. Pitkällä tähtäimellä jatkuva sekä voimakkaasti ilmenevä viestintäarkuus voi heikentää yksilön elämän laatua. Viestintäpelkoa lievemmästä piirteenkaltaisesta pelosta viestintää kohtaan, voidaan käyttää esimerkiksi viestintähaluttomuus -käsitettä. Viestintähaluttomuus (*unwillingness to communicate*) Burgoonin (1976) mukaan tarkoittaa ”kroonista taipumusta välttää ja/tai väheksyä suullista viestintää” (McCroskey 1997,78). Toinen luonteen piirteenoimaista negatiivista suhtautumista viestintään kohtaan kuvaava käsite on ujous (*shyness*). McCroskeyn ja Richmondin (1982) mukaan ujoudella tarkoitetaan taipumusta olla arka tai pelokas (*timid*) ja varautunut. Lisäksi yksilö osallistuu vähemmän viestintätilanteisiin verbaalista viestintää käyttäen. (McCroskey 1997,80.)

Buss (1997, 109) määrittelee ujuden yksilöä haittaavaksi tai hänelle epämukavuutta aiheuttavaksi tekijäksi sosiaalisissa tilanteissa. Ujous ilmenee normaaliin sosiaaliseen käyttäytymiseen verrattuna estyneenä käyttäytymisenä tilanteessa: Yksilön puheilmaisuus saattaa olla rajoittunutta vähäisen eleiden käytön ohella. Ujous saattaa Bussin mukaan ilmetä myös haluttomuutena osallistua vuorovaikutustilanteeseen. Ujous voi näkyä sosiaalisissa tilanteissa myös niukkasanaaisena vastaamisena sekä lisääntyneenä vetäytyneisyytenä (*retirence*). Ujous aiheuttaa myös sen että henkilö pyrkii välttämään tilanteen keskipisteenä olemisen ohella äänessä oloa ylipäätään. Samalla tavalla kuin jännittäminen, Bussin mukaan myös ajoittainen ujous on sosiaalisissa tilanteissa normaalia.

Bussin (1997,109–110) mukaan ujous ilmenee negatiivisten ajatusten ohella myös huolena suoriutumisesta sekä epäonnistumisen pelkona. Vuorovaikutustilanteissa ujous voi ilmetä estyneenä verbaalisena käyttäytymisenä estyneenä ilmeiden sekä eleiden käyttönä, sekavuutena tai sosiaalisena välttelynä. Tuntemuksiin lukeutuvat huoli virheistä, sosiaalisesta arvioinnista tai itseen kohdistuvasta sosiaalisesta huomiosta.

Runsas alan tutkimus on tuottanut tietoa myös positiivisista esiintymiskokemuksista. Isotaluksen (1995, 91) mukaan esiintymisosaamisen merkitys on keskeinen siksi, että sillä on joko positiivinen tai negatiivinen vaikutus siihen miten viestintä onnistuu. McCroskeyn (1997,77) mukaan yksilön viestintähalukkuuteen (*Willingness to communicate, WTC*) tilanteessa vaikuttavat rajoittavat tilannetekijät (*situational constraints*), joita ovat esimerkiksi viestijän oman mielialan ohella tilanteen muut osapuolet omine ominaispiirteineen. Rajoittavia tilannetekijöitä voivat olla myös

viestintätilanteeseen liittyvät odotukset: Mitä tilanteella halutaan saada aikaan, ja mitä tilanteelta puolestaan ei toivota. Hänen mukaansa viestijän viestintähalukkuus onkin siis toistuvaa ja osittain tilannesidonnaista.

Toistuvuutensa takia McCroskeyn (1997,77) mukaan viestintähalukkuus voidaan nähdä piirteenä (*trait*), joka tarkoittaa yksilön taipumusta (*predisposition*) pyrkiä (*initiate*) viestimään muiden kanssa. Viestintähalukkuuden piirteenomaisuus selittää McCroskeyn mukaan sen, miksi olosuhteiltaan samankaltaisessa tilanteessa toiset ovat alttiimpia viestimään. Viestintähalukkuuden tutkimusperinne juontaa juurensa viestintähaluttomuuden tutkimukseen. Pörhölän (1995a) mukaan esiintymishalukkuudella tarkoitetaan käsitettä, jolla voidaan ilmentää esiintymiseen liittyviä positiivisia ajatuksia sekä tuntemuksia. Nämä voivat olla yhteydessä muutoksiin sekä käyttäytymisessä että fysiologisessa vireytymisessä. Kyseinen käsite on yhteydessä innostuneisuuden ohella myös lisääntyneeseen tilannemotivaatioon (Pörhölä 1995a, 123–124).

Toisaalta moni jännityksen aiheuttamista fysiologisista reaktioista on vain yksilön itsensä huomattavissa ja koettavissa. Yksi tällainen käsite, jolla voidaan kuvata jännityksen aiheuttaman elimistön vireystilan kohoamista, on vireytyminen. Pörhölä (1995b) määrittelee vireytymisen käsitteeksi, jolla tarkoitetaan: ”*henkisten ja fyysisten voimavarojen kulutusta, jota viestintätilanne edellyttää ja/tai jolla siihen halutaan panostaa*”. Vireytyminen voidaan nähdä elimistön kokonaisvaltaisena aktivoitumisena. Kyseessä on käsite, jolla on yhtäläisyyksiä esiintymisjännityksen sekä esiintymishalukkuuden käsitteen kanssa, mutta sitä ei voida käyttää näiden käsitteiden synonyyminä, sillä se on itsessään näitä laaja-alaisempi (Pörhölä 1995b, 124)

3.3 Esiintymisjännitys

Esiintymisjännityksen (*stage fright, state anxiety, audience anxiety, speech anxiety*) tutkimuksella on pitkät perinteet kotimaisen puheviestinnän tutkimuksen ohella myös puheviestinnän syntyseuduilla Yhdysvalloissa. Dalyn (2008) mukaan esiintymisjännityksellä tarkoitetaan suullisten esitelmien pitämiseen liittyvää ahdistusta sekä hermostuneisuutta. Hänen mukaansa esiintymisjännitys on mahdollista käsittää kahdella tavalla, joko piirteenkaltaisena (*trait-like*) tai reaktiona tietynlaisiin tilanteisiin (*response to particular situations*). Suurin osa esiintymisjännitystä käsittelevästä akateemisesta tutkimuksesta on keskittynyt luonteenomaisen esiintymisjännityksen (*dispositional*

stage fright) tutkimukseen, jolla ei tarkoiteta viestintäarkuutta (*communication apprehension*), joka on oma erillinen tutkimushaaransa. Esiintymisjännitystä lisääviksi tekijöiksi on aiemman tutkimuksen perusteella todettu kokemuksen puutteen ohella aiemmat negatiiviset tai vastenmieliset esiintymiskokemukset. Lisäksi on viitteitä siitä, että geneettinen alttius vaikuttaisi asiaan. (Daly 2008).

Fysiologisesti esiintymisjännitys aiheuttaa erilaisia oireita esimerkiksi hikisistä kämmenistä vatsaoireisiin sekä pulssin kohoamiseen. Käyttäytymiseen liittyviä oireita puolestaan ovat esimerkiksi lisääntynyt tauottaminen, änkytys ja runsas sovittimien (*adaptors*) käyttäminen, joka näkyy esimerkiksi hermostuneiden hetkien lisääntymisenä vuorovaikutustilanteessa. Esiintymisjännittäjillä on vaikeuksia keskittyä esitykseen myös kognitiivisella tasolla: Runsaasti esiintymistä jännittävät ovat myös vähemmän kiinnostuneita kuulemaan esimerkiksi esityspaikkaan liittyvistä ympäristöllisistä tekijöistä etukäteen. (Daly 2008).

Dalyn, McCroskeyn, Ayresin, Hopfin ja Ayresin (1997) mukaan esiintymisjännitys (*public speaking anxiety, PSA*) on yksi viestintään liittyvän ahdistuneisuuden alakategorioista. Esiintymisjännitys aiheuttaa yksilöille fysiologisen vireytymisen ohella negatiivisia itseen kohdistuvia tuntemuksia tai/ja käyttäytymiseen liittyviä reaktioita. Nämä reaktiot ilmenevät yksilöiden esiintyessä tai puolestaan tilanteessa, jossa ennakoitaan tulevaa esiintymistilannetta. (Bodie 2010, 70–71.)

PSA voidaan kääntää suomeksi termillä esiintymisjännitys, samoin kuin muut esiintymistilanteisiin liittyvät termit, mutta Bodien (2010) mukaan termiä *public speaking anxiety* ei voida täysin rinnasteisesti käyttää englannin kielessä kuvaamaan esiintymisjännitystä esimerkiksi termin *stage fright* tai *performance anxiety* lailla. PSA on yksityiskohtaisempi termi, jonka Bodie (2010, 72) määrittelee käsitteen tarkoittavan tilannesidonnaista sosiaalista jännitystä, jonka saa aikaan joko ennakoitu tai varsinainen suullinen puhe-esityksen pitämistilanne. Bodien mukaan termiä PSA käytetään rinnasteisesti esimerkiksi termien *stage fright* tai *performance fright* ohella, vaikka jälkimmäiset termit ovat itsessään laajempia, sillä niitä voidaan käyttää viittaamaan myös muihin esiintymistilanteisiin. PSA puolestaan viittaa edellä mainitun määritelmän mukaisesti juuri puhe-esityksien aiheuttamaan jännitystilaan. Huomioitavaa on, että suomeksi kaikki nämä termit on mahdollista kääntää termiä esiintymisjännitys käyttäen.

Lee, Ku, Jang, Kim, Choi, Kim ja Kim määrittelevät (2002, 191) esiintymisjännityksen (*PSA*) olevan sosiaalisiin tilanteisiin sekä interpersonaaliseen vuorovaikutukseen liittyvää pelkoa, joka aiheuttaa

puhujassa esiintymistilanteessa korostunutta itsetietoisuutta (*self-consciousness*), lisääntynyttä itsekriittisyyttä, arviointia ja kritiikkiä omaa toimintaa kohtaan. Lisäksi pelko saattaa aiheuttaa häpeän tai pelokkuuden tuntemuksia. Pörhölän (1995a) mukaan esiintymisjännitys ymmärretään usein tilannekohtaiseksi (*state*) reaktioksi, joka muodostuu negatiivisista tilannekokemuksista. Nämä tilannekokemukset kehittyvät esimerkiksi puhujan omien odotusten, itse suorituksen, arvioinnin sekä fysiologisten reaktioiden aiheuttaman prosessin perusteella. Prosessi muodostuu kussakin tilanteessa erilaiseksi, ja siihen vaikuttavat viestintätilanteen ohella viestintätehtävä, tilanteeseen osaaottavat henkilöt sekä puhujan omien ominaisuuksien ohella myös hänen aikaisemmat esiintymiskokemuksensa. (Pörhölä 1995b, 123.)

4 SOSIAALINEN JÄNNITTÄMINEN VUOROVAIKUTUSTILANTEISSA

Valon (2005, 68) mukaan puheviestintätaidot voidaan nähdä kokonaisvaltaisena kokonaisuutena, joihin luokitellaan kuuluvaksi sekä motorista, kognitiivista että sosiaalista osaamista. Valo muistuttaa, että puheviestintätaitojen kohdalla ei voi ajatella lineaarisesti osaamisen vaihteluvälin olevan taitamattomasta viestijästä taitavaan: Kyseessä on taito-osaamisalue, jossa jokaisella viestijällä on omia vahvuuksia, mutta myös heikkouksia. Lisäksi viestijän taitotason vaihteluun vaikuttaa myös joukko muita tekijöitä, joita ovat tilanteen ohella kanssaviestijät, mieliala, tavoitteet, kontrolli sekä muut yksilö- ja tilannetekijät.

Aiemman tutkimuksen mukaan myös jännittäminen voidaan nähdä moniulotteisena ilmiönä, jossa yhdistyvät monet eri dimensiot. Esimerkiksi Pörhölän (2004) mukaan esiintymisjännitys tai esiintymispelko voidaan hahmottaa kolmiulotteiseksi ilmiöksi. Nämä ulottuvuudet saavat tilanteesta ja yksilöstä riippuen erilaisia muotoja. Keskeisin näistä on Pörhölän mukaan subjektiivinen kokemus. Sillä tarkoitetaan pelon tai jännityksen tunteen ohella esimerkiksi ahdistuksen kaltaista negatiivista suhtautumista itse tilanteeseen, paikalla olevaan yleisöön sekä vuorovaikutustehtävään. Subjektiivinen kokemus näkyy myös yksilön negatiivisessa suhtautumisessa itseään kohtaan. Edellä mainitun yksilön subjektiivisen kokemuksen ohella kaksi muuta esiintymisjännityksen elementtiä ovat elimistön fysiologinen vireytyminen sekä käyttäytymiseen liittyvät joko näkyvät tai kuuluvat subjektiivisen tunnetilan ja vireytymisen piirteet. Näillä Pörhölä tarkoittaa esimerkiksi takeltelua, sanoissa sekoilua, käsien vapinaa tai hikoilua. Vaikka Pörhölä erottelee esiintymisjännityksen kolme ulottuvuutta, ne kuitenkin vaikuttavat toinen toisiinsa.

Myös Almonkari (2007) korostaa sosiaalisen jännittämisen kohdalla sen eri ulottuvuuksia, joita ovat 1) tajunnallisuus (tunteet, ajatukset), 2) situationaalisuus (kokemukseen vaikuttavat tilannekomponentit) sekä 3) kehollisuus (vireytyminen). Sosiaalisen jännittämisen voidaan ajatella olevan monitasoinen ilmiö, jossa on havaittavissa eri kolme ulottuvuutta: 1) subjektiivinen kokemus, 2) fysiologinen vireytyminen sekä 3) käyttäytyminen. Eri ulottuvuuksien ilmenemismuoto sekä määrä ovat yksilöllisiä. Sosiaalisen jännittämisen ulottuvuudet voivat yksilöstä riippuen painottua hyvinkin eri tavalla. Joku ulottuvuuksista voi olla muita selkeästi dominoivampi, tai sitten eri ulottuvuudet voivat saada suhteessa saman verran painoarvoa. (Almonkari 2007, 16).

Sosiaalisen jännittämisen kohdalla tulee kiinnittää huomiota sen yksilöllisiin ilmenemismuotoihin. Almonkarin (2007,16) mukaan osalle jännittäminen saattaa ilmetä hyvin konkreettisesti fyysisinä reaktioina, kun taas toiset kokevat sosiaalisen jännittämisen nimenomaan esimerkiksi ahdistavina ajatuksina, lisääntyneenä kriittisyytenä tai itsensä vähättelynä. Jännityksen kokijan tulkinta on keskiössä myös Almonkarin ja Kuntun tutkimuksessa (2012), jossa tarkastellaan suomalaisten korkeakouluopiskelijoiden opiskelutilanteissa kokemaa sosiaalista jännittämistä sekä jännityksen vaikutusta opiskelijan opiskelukykyyn. Ongelmaksi koetusta sosiaalisesta jännittämisestä voidaan puhua, mikäli yksilö kokee voimakasta ahdistusta vuorovaikutustilanteissa, joissa hän on huomion keskipisteenä. Heidän mukaansa ongelmaksi koetussa sosiaalisessa jännittämisessä ja sen kokemisessa, tulee huomioida kokijan tulkinnan merkitys: Yhdelle ongelmalliset tilanteet eivät ole sitä toiselle.

Almonkarin (2007, 150) mukaan etenkin ahdistuneisuutta, pelkoja sekä muita sosiaalisen jännittämisen ilmenemismuotoja ilmeni eniten tilanteissa, joissa yhdistyivät tarve olla esillä, huomion keskipisteenä oleminen, kognitiivisesti kuormittavat viestinnän sisällöt sekä uudenlainen rooli opiskelijalle. Merkittävä tekijä sosiaalisen jännittämisen kokemiseen oli myös tilanteen harvinaisuus, uutuus tai erikoisuus.

Pörhölän (2002, 23) mukaan yleisöpuhetilanne ajatellaan usein puhujakeskeiseksi tilanteeksi, jossa puhujalla on aktiivinen, vuorovaikutusta ylläpitävä rooli tilanteen muiden läsnäolijoiden ollessa passiivisia kuuntelijoita. Yleisöpuhetilanne on viestintätilanteena asymmetrinen, sillä puhuja voi päättää käsiteltävän asian ohella myös näkökulman, josta asiaa tarkastellaan. Tyypillistä on, että esiintymistilanteessa puhuja saa esitellä mielipiteitään vapaasti ilman vasta-argumentteja muilta tilanteen osapuolilta, vaikka ne olisivat eriäviä puhujan esittämiin verrattuna. Valta-asema tuo mukanaan myös odotusarvon siitä, että puhuja on tilanteessa valmistautunut osapuoli.

Yleisintä sosiaalinen jännittäminen on erityisesti uusissa ja oudoissa tilanteissa, tai puolestaan kun yksilö on arvioinnin kohteena tai esiintymässä virallisen kaltaisissa esiintymistilanteissa. Arvovaltaisten tai tärkeiksi koettujen henkilöiden läsnäolo tilanteessa lisää tilanteen jännittävyttä (Almonkari 2007,17). Oikeussalissa tapahtuva todistajan kuuleminen on viestintä- ja vuorovaikutustilanteena sellainen, jossa yhdistyvät lähes kaikki Almonkarin edellä mainitsemat elementit. Todistajalla on tässä formaalissa ja institutionaalisessa vuorovaikutustilanteessa oma tehtävänsä ja paikallaolijat arvioivat todistajan kertomuksen uskottavuutta. Paikalla salissa on useita auktoriteetteja, tai muuten arvovaltaa omaavia henkilöitä,

joista suurin osa on todennäköisesti todistajalle entuudestaan tuntemattomia. Lisäksi tilanne itsessään saattaa olla todistajalle outo tai vieras, etenkin jos hänellä ei ole aikaisempaa kokemusta todistamisesta. Toki esimerkiksi uuteen paikkaan sekä sijaintiin liittyvät epävarmuustekijät voivat aiheuttaa sosiaalista jännitystä myös kokeneelle todistajalle. Almonkarin (2007,150) tutkimuksen mukaan korkeakouluopiskelijoiden kohdalla jännitys ilmeni useimmiten ennakkojännittämisellä, mikä tarkoitti että jännittäminen ilmeni voimakkaana jo ennen kokemusta, yksilöstä riippuen joko päiviä ennen tai esimerkiksi edellisenä iltana. Ennakkojännittämisen kohdalla mielikuvilla on keskeinen rooli.

Lisäksi todistajan kuulemiseen viestintätilanteena liittyy arviointia tilanteen muiden osanottajien toimesta. Vaikka todistaja ei sinänsä ole itse arvioinnin kohteena, yleensä useat oikeussalissa läsnä olevat osapuolet arvioivat todistajan kertomusta sen eri osineen. Todistajalla itsellään on paineita kertoa asiat mahdollisimman tarkasti ja vaarana on, että todistaja tulkitsee muiden osapuolen arvioinnin kohdistuvan myös häneen itseensä henkilönä. Almonkarin (2007, 150) mukaan ”keskeistä jännityksen rakentumisessa on halu näyttäytyä viestintäkumppaneille osaavana ja pätevänä ja toisaalta omien onnistumismahdollisuuksien epäileminen.”

Kolmas Almonkarin mainitsema sosiaalista jännitystä lisäävä elementti on tilanteen virallinen luonne. Todistajan kuuleminen on esiintymistilanteena hyvin formaali sekä strukturoitu (ks. Välikoski & Ala-Kortesmaa 2014), ja siksi tilanne saattaa näyttäytyä todistajalle normaalia esiintymistilannetta paljon jännittävämpänä. Tilanteen jännittävyttä todistajan näkökulmasta katsottuna saattaa lisätä paikalla olevien henkilöiden keskinäinen valtahierarkia.

Pahimmillaan sosiaalinen jännittäminen on Almonkarin (2007, 16) mukaan esimerkiksi ennen uusien kurssien alkua, erityisesti jos kyseessä on vuorovaikutteinen kurssi, kuten seminaari, kieli -tai viestintäkurssi. Epävarmuutta aiheutti etukäteen esimerkiksi opetuspaikan löytäminen, uusien ihmisten tapaaminen sekä se, miten he suhtautuisivat opiskelijaan. Todistaminen voi tapahtua esimerkiksi kunnan tai kaupungin oikeustalolla, joka voi sijaita esimerkiksi eri paikkakunnalla vieraassa ympäristössä, tai olla todistajalle muuten entuudestaan tuntematon paikka. Myös oikeussalissa on todistamisen yhteydessä vaihteleva joukko henkilöitä aina asianosaisista puheenjohtajaan. Rikosjutuissa paikalla salissa on myös syyttäjä. Oikeudenistunnossa saattaa olla paikalla myös yleisöä, koska oikeudenkäynnit ovat pääsääntöisesti julkisia ja avoimia yleisölle.

Käsiteltävästä asiasta riippumatta on hyvin todennäköistä, että suurin osa paikallaolijoista on todistajalle entuudestaan tuntemattomia henkilöitä, oli sitten kyseessä ensi kertaa todistamassa oleva henkilö tai vaikkapa virkansa puolesta useasti todistamassa käynyt asiantuntijatodistaja.

Aikaisemman tutkimuksen perusteella (esim. Almonkari 2007, Almonkari & Kunttu 2012) voidaan sanoa, että ongelmaksi koetulla sosiaalisella jännittämisellä on negatiivinen vaikutus korkeakouluopiskelijoiden opintomenestyksen ohella heidän kokonaisvaltaisempaan hyvinvointiinsa. Vaikka aikaisemman tutkimusten kohteena ovat olleet korkeakouluopiskelijat, on syytä kiinnittää huomiota ongelmaksi koetun sosiaalisen jännittämisen kokonaisvaltaisiin vaikutuksiin aina opintomenestyksestä hyvinvointiin. Korkeakouluopiskelijoiden kohdalla haitalliseksi koettu sosiaalinen jännittäminen vaikutti negatiivisesti opintomenestykseen eli alensi kykyä suoriutua annetuista tehtävistä parhaalla mahdollisella tavalla. Almonkarin (2007, 164) mukaan ”jännittäminen rakentuu usein ristiriidassa tavoitellun hyvän vaikutelman ja huonoksi arvioitun lopputuloksen välillä.” Tämä huomioiden, onkin oleellista kysyä, miten haitalliseksi koettu sosiaalinen jännittäminen vaikuttaa todistajiin ja heidän kykyynsä suoriutua annetusta tehtävästä. Tämä tutkimus etsii osaltaan vastausta tähän kysymykseen, mutta vastaa erityisesti siihen millaisena todistajien sosiaalinen jännittäminen ilmenee ja mitkä tekijät ovat yhteydessä todistajien kokemaan sosiaaliseen jännittämiseen.

5 MENETELMÄ

5.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimustehtävä

Tässä tutkimuksessa lähtökohtana on tutkia sosiaalista jännittämistä todistajien omia kokemuksia tarkastellen: Tutkimuksen aineisto toisintaa todistajien todistamiskokemuksia. Craigin ja Mullerin (2007, 217) mukaan fenomenologisen tradition piirissä viestintä ja vuorovaikutus ymmärretään dialogin sekä toiseuden kokemuksen kautta. Tradition piirissä viestintää käsitteellistetään muun muassa kokemuksen sekä tulkinnan käsitteiden kautta. Kokemusten ymmärtäminen on keskeinen elementti fenomenologisessa tutkimustraditiossa, mikä tarkoittaa että tämä tutkimus voidaan luokitella aiheensa perusteella kuuluvaksi fenomenologisen tutkimustradition piiriin. Kakkuri-Knuutilan ja Heinlahden (2014, 131) mukaan tieteenfilosofisten taustaoletusten tehtävä on toimia tutkijan apuna sekä tutkimuksen tekovaiheen ohella myös kirjoittamisvaiheessa. Tieteenfilosofiset taustaoletukset vaikuttavat ontologian, tieto-opin sekä metodologian ohella myös tutkielman retoriikkaan, sillä tutkielman laatu määrittää myös tavan raportoida.

Fenomenologisen tutkimustradition piirissä ei tehdä tarkkaa erottelua objektiivisuuden tai subjektiivisuuden välille, sillä jokainen kokemus rakentuu näistä molemmista elementeistä. Kokemus rakentuu tietoisien tekijän tavasta kokea ympärillä sijaitseva objektiivinen maailma, jonka kokemiseen vaikuttaa se, miten olemme vuorovaikutuksessa sen kanssa. Yksilön subjektiivinen kokemus rakentuu niiden asioiden tietoisuudesta, joita kohtaamme maailmassa. (Craig & Muller, 2007, 217).

Todistajien sosiaalisen jännittämisen tutkiminen on tärkeää monesta eri syystä. Suomalaisten korkeakouluopiskelijoiden kokemaa sosiaalista jännittämistä tutkittaessa (esim. Almonkari 2007, Almonkari & Kunttu 2012), selvisi että haitalliseksi koettu sosiaalinen jännittäminen sekä viivästytti opintojen etenemistä että vaikutti negatiivisesti opiskelijoiden yleiseen hyvinvointiin. Jos suomalaisten korkeakouluopiskelijoiden kohdalla haitalliseksi koetulla sosiaalisella jännittämisellä oli aiemman tutkimuksen mukaan runsaasti negatiivisia kerrannaisvaikutuksia, sosiaalisella jännittäminen vaikuttaa myös todistajien kohdalla todistamisprosessista suoriutumiseen.

Oikeudenkäynti on institutionaalinen vuorovaikutustilanne. Raevaaran, Ruusuvuoren ja Haakanan (2001,13) mukaan institutionaaliselle vuorovaikutukselle on tyypillistä, että osapuolet suhteuttavat toimintansa erilaisiin rooleihin, jotka muodostuvat esimerkiksi henkilön ammattiaseman tai tilanteen edellyttämän tehtävän mukaan. Institutionaalista vuorovaikutusta jäsentävät myös institutionaaliset tehtävät toimintamalleineen. Näillä toimintamalleilla tarkoitetaan esimerkiksi instituution sisäisiä ja ulkoisia toimintaperiaatteita sekä tehtäviä. Myös osallistujien ammatilliset käyttäytymisnormit vaikuttavat vuorovaikutukseen.

Myös todistajan kuuleminen voidaan luokitella institutionaaliseksi vuorovaikutustilanteeksi (ks. esim. Heritage & Clayman 2011, Välikoski & Ala-Kortesmaa 2014). Todistajilla on oikeusprosessissa keskeinen rooli ja heillä voi, tapauksesta riippuen, olla merkittävä vaikutus siihen miten oikeus toteutuu. Viestinnän onnistumisella oikeusprosessissa voi olla kauaskantoisia merkityksiä sillä, Heritage ja Claymanin (2011, 176) mukaan ”oikeussaliympäristössä tapahtuva vuorovaikutus on sidoksissa sosiaaliin sekä moraalisiin seurannaisvaikutuksiin: Lopulta on tehtävä päätös myös syyllisyydestä tai syyttömyydestä.”

Tämän tutkimuksen tarkoitus on vastata siihen kysymykseen, mitä todistamiskertomukset kertovat todistajien sosiaalisesta jännittämisestä. Lisäksi tutkimuksen tarkoituksena on selvittää sitä, mitkä tekijät vaikuttavat todistajien sosiaalisen jännittämisen kokemiseen sekä toisaalta myös siihen, miksi jotkut todistajat eivät jännittäneet kokemuksen yhteydessä.

Näin ollen tutkimusongelma muodostui seuravanlaiseksi:

Mitä todistamiskertomukset kertovat todistajien sosiaalisesta jännittämisestä?

Tässä tutkimuksessa tutkimusongelmaa lähestytään kahden tutkimuskysymyksen avulla:

K1: Miten todistajien sosiaalinen jännittäminen ilmenee todistamiskertomuksissa?

Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellä avataan tarkemmin sitä, millä tavoin todistajien sosiaalinen jännittäminen ilmenee todistamiskertomuksissa. Aiemmassa tutkimuksessa (esim. Pörhölä 1995, Pörhölä 2004, Almonkari 2007) jännityksen voidaan sanoa olevan moniulotteinen ilmiö, joka voi saada yksilöstä riippuen hyvinkin erilaisia muotoja. Todistamiskertomuksia analysoimalla on

tarkoitus tarkastella, mitä ne kertovat todistamisen yhteydessä ilmenneestä sosiaalisesta jännittämisestä.

K2: Mitkä tekijät ovat todistamiskertomusten mukaan yhteydessä todistajien sosiaaliseen jännittämiseen?

Toisen tutkimuskysymyksen avulla pyritään selvittämään, mitkä tekijät ovat yhteydessä todistajien kokemaan sosiaaliseen jännittämiseen. Aiemman tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että (esim. Pörhölä 1995, Almonkari 2007) jännittämistä ilmenee erityisesti esiintymis- ja yleisöpuhetilanteiden yhteydessä. Aiemman tutkimuksen perusteella (esim. Almonkari 2007) voidaan todeta myös, että sosiaalista jännittämistä esiintyy tilanteissa, joissa henkilö on arvioinnin kohteena tai esiintymistilanteissa, joissa on paikalla tärkeitä henkilöitä tai muita arvovaltaista yleisöä. Todistajan kuuleminen on tehtäväkeskeinen viestintätilanne. Vaikka todistaja ei sinänsä ole itse arvioinnin kohteena, yleensä useat oikeussalissa läsnä olevat osapuolet arvioivat todistajan kertomusta sen eri osineen. Oikeussalissa tapahtuva todistajan kuuleminen on viestintätilanteena sellainen, jossa yhdistyvät lähes kaikki Almonkarin mainitsevat elementit, minkä vuoksi se voidaan luokitella institutionaaliseksi vuorovaikutustilanteeksi.

5.2 Tutkimusprojekti

Tässä tutkimuksessa käytetty aineisto on kerätty osana Tampereen yliopiston Viestinnän, median ja teatterin yksikön puheviestinnän oppiaineen sekä Vaasan hovioikeuden yhteistä tutkimusprojektiä. Tutkimusprojektin tarkoituksena on ollut selvittää todistajien kokemuksia oikeudenmukaisuuden toteutumisesta vuorovaikutuksen näkökulmasta todistajankuulustelussa. Projekti liittyi osaltaan Oikeudenkäymiskaaren (2015/732) lakimuutoksiin todistajan kuulemisen osalta.

Todistajien kokemuksia lähdettiin selvittämään aiemman kirjallisuuden pohjalta laaditun teemahaastattelurungon (ks. liite 1) avulla haastatteleamalla joko käräjäoikeuden tai hovioikeuden istunnoissa todistamassa olleita todistajia. Yhteensä tutkimusta varten haastateltiin 31 todistajaa kahden haastattelijan toimesta kevään 2015 aikana. Tämän tutkimuksen tekijä on ollut toinen haastattelijoista.

5.3 Haastattelu

Ruusuvuoren, Nikanderin ja Hyvärisen (2010, 16) mukaan laadullisen tutkimuksen tavoite on muun muassa löytää tutkimuksen aineistosta uudenlainen kehys ympärillämme olevan inhimillisen todellisuuden ymmärtämiseen toisella tavalla. Tässä tutkimuksessa lähtöasetelmana on Ruusuvuoren, Nikanderin ja Hyvärisen edellä mainitsema ajatus laadullisen tutkimusotteen tavasta ymmärtää uudella tavalla ympärillämme olevaa todellisuutta. Laadullisen tutkimusotteen käyttö tässä tutkimuksessa on perusteltua, sillä todistajien kokeman sosiaalisen jännittämisen ymmärtämiseen tarvitaan lisätutkimusta, jotta sitä olisi mahdollista ymmärtää nykyistä enemmän sekä laajemmin. Koska todistajien sosiaalisesta jännittämisestä ei juurikaan ole kovin paljoa aiempaa tutkimusta, tulee tutkimusotteen mahdollistaa tiedon intressin ohella myös yllättävien teemojen nouseminen aineistosta. Tämä on toinen perustelu sille, miksi tässä tutkimuksessa päädyttiin käyttämään laadullista tutkimusotetta.

Alasuutarin (2011, 62) mukaan tutkimusmenetelmä on tarpeellinen, jotta olisi mahdollista erotella aineiston havainnot tutkimuksen tuloksista. Menetelmä muodostuu sekä suoritetuista toimenpiteistä, joiden tehtävä on tuottaa havaintoja että säännöistä, joiden avulla on mahdollista muokata ja tulkita havaintoja. Tämän tutkimuksen tavoitteiden mukaisesti todistajien kokemuksien sanoittamiseen ja tarkempaan ymmärtämiseen parhaiten soveltuvaksi tutkimusmetodiksi valittiin haastattelu, jossa todistajilla on itse mahdollisuus kertoa kokemuksistaan omia sanojaan käyttäen haluamallaan tavalla. Hirsjärven ja Hurmeen (2007, 35) mukaan haastattelu tutkimusmenetelmänä korostaa yksilön olevan subjekti, jolla on tutkimustilanteessa mahdollisuus tuoda itseään koskevia asioita esille vapaasti, haluamallaan tavalla.

Haastattelun valitsemista tutkimusmenetelmäksi puolsi myös aiemman tutkimuksen puute. Hirsjärven ja Hurmeen (2007, 35) mukaan haastattelu sopii aineistonkeruumenetelmäksi, kun tutkitaan aihetta, jota on tutkittu aikaisemmin vain vähän, jolloin mahdollisten vastausten suuntaa on hankala arvioida etukäteen. Alasuutarin (2011, 62) mukaan menetelmä on huono, mikäli se ei anna aineistolle mahdollisuutta yllättää, tai jos tutkijan ei ole mahdollista saada analyysin avulla tutkimuksen hypoteeseja tai asetelmaa korjaavaa palautetta, edes periaatteen tasolla. Alasuutarin (2011, 63) mukaan tutkimuksen teoreettinen viitekehys määrittää aineistonkeruumenetelmän sekä sen, millaista analyysitapaa tulisi käyttää. Toisaalta myös aineiston luonne asettaa rajat teoreettisen viitekehysten muodolle sekä käytettäville menetelmille.

Esimerkiksi havainnointi suljettiin pois tutkimusmenetelmää valittaessa tutkittavan ilmiön luonteen perusteella. Aiemman tutkimuksen (esim. Pörhölä 1995, Almonkari 2007) perusteella voidaan sanoa jännittämisen olevan ilmiö, joka näyttäytyy ulospäin hyvin erilaisena, kuin millaisena yksilö sen itse kokee. Jännittäminen ilmenee fyysisten reaktioiden ohella myös psyykkisesti esimerkiksi negatiivisina tuntemuksina tai ahdistavina ajatuksina. Tutkijana on mahdollista havainnoinnin keinoin tarkkailla joitakin jännittämisen elementtejä, kuten fyysisiä reaktioita tai puheen takeltelua, mutta esimerkiksi jännittämisen aiheuttamien psyykkisten reaktioiden tarkasteleminen ei ole samalla tavalla mahdollista. Myös todistajankuulustelun tallentaminen havainnointitarkoitukseen sekä analyysin tueksi esimerkiksi videokuvaamalla ei välttämättä ole käsiteltävän jutun luonteesta riippuen mahdollista.

Ruusuvuoren ja Tiittulan (2005) mukaan haastattelua ohjaa tutkimuksen tavoite. Haastattelijalla on haastattelutilanteessa intressi saada tietoa ja siksi hän ohjaa keskustelua kohti tiettyjä teemoja, tutkimuksen tavoitetta silmällä pitäen. Ruusuvuoren ja Tiittulan mainitseman tiedon intressien tyydyttämiseksi haastattelutilanteissa laadittiin tässä tutkimuksessa aiemman tutkimuksen perusteella todistamiseen liittyviä teemoja käsittelevä teemahaastattelurunko (liite 1). Teemoittain laaditun haastattelurungon tehtävänä oli toimia tutkijan tukena haastattelun aikana ohjaten haastateltavia tutkimuksen aiheeseen ja auttaa fokusoimaan keskustelua tiettyjen teemojen ympärille. Teemoittain laadittu haastattelurunko mahdollisti myös sen, että haastattelun aikana oli mahdollista käsitellä mahdollisia yllättäviäkin teemoja tai haastateltavien itse tekemiä huomioita.

Tässä tutkimuksessa käytetty teemahaastattelurunko rakentui kolmen laajemman teeman ympärille: Ensimmäinen teema oli valmistautuminen todistamiseen, toinen todistamiskokemus eri osa-alueineen. Kolmantena teemana oli puolestaan koko prosessi kokemuksena todistajan näkökulmasta katsottuna. Karkeasti jaoteltujen teemojen tarkoituksena oli mahdollistaa haastateltavan mahdollisuus laaja-alaiseen reflektointiin oman kokemuksensa käsittelyssä selventäen ja avaten haluamiaan todistamiskokemuksen osa-alueita, tutkimukselle asetettujen tavoitteiden raameissa.

Ruusuvuoren ja Tiittulan mukaan (2005, 22) tutkimushaastattelulla on erityinen tehtävä sekä tietyt valmiiksi määritellyt osallistujaroolit. Tutkija ohjaa tilanteen etenemistä suunnaten keskustelua tiettyihin puheenaiheisiin, jotta hänen olisi tietämättömänä osapuolena mahdollista selvittää haastateltavan tieto asiaan liittyen. Ruusuvuoren (2010, 269) mukaan tutkimushaastattelun institutionaalinen luonne tarkoittaa, että osallistujilla on tilanteen ajan samoina pysyvät roolit: Haastattelijalla kysyjänä sekä haastateltavalla vastaajana. Myös oikeussalissa tapahtuva todistajan

kuuleminen on tutkimushaastattelun kaltainen institutionaalinen viestintätilanne (ks. Välikoski & Ala-Kortesmaa 2014), jossa osallistuvilla on tilanteen ajan samanlaisena pysyvät, etukäteen määritellyt osallistujaroolit.

5.4 Kertomuksen analyysi

Hyvärisen ja Löyttyniemen (2005, 157) mukaan kertomuksilla on monenlaisia tehtäviä. Kertomukset ovat tiedollisia välineitä, joiden avulla on mahdollista ymmärtää mennyttä sekä tulevaa. Rakennamme kertomuksilla identiteettimme ohella myös paikkaamme maailmassa. Ennen kaikkea Hyvärisen ja Löyttyniemen mukaan kertomus on oleellinen osa vuorovaikutusta, sillä kertomalla asioita jaamme ja teemme omia kokemuksiamme ymmärrettäviksi muille. Lisäksi luomme kertomusten avulla luottamusta, vahvistamme rooliaamme osana ryhmää sekä kulttuuria. Myös Steinby (2009, 240) korostaa kertomusten olevan sekä tapa välittää tietoa että jäsentää tapahtuneita asioita ja niihin liittyviä tekijöitä. Tämä aineiston analyysitapa valikoitui lopulliseksi analyysimenetelmäksi jo haastattelujen toteutus- ja litterointivaiheessa. Tässä vaiheessa haastateltavien huomattiin kertovan todistamiskokemuksistaan erilaisia kertomuksia käyttämällä. Kaasilan (2008, 41) mukaan tämä ei ole poikkeuksellista, sillä ”elämme kertomusten maailmassa. Kun ihmisiltä kysytään miksi he tekivät jotakin niin kuin tekivät, he antavat usein vastauksen kertomuksen muodossa.”

Tästä näkökulmasta katsottuna tutkimuksen aineistossa ilmennyt kertomuksellisuus kuvastaa todistajien pyrkimyksiä sanoittaa omia todistamiskokemuksiaan mahdollisimman ymmärrettäviksi. Kertomisen taustalla on haastateltavien tarve välittää haastattelijalle tietoa kokemuksista todistajana. Linden (2009) mukaan tulisi tarkastella, onko tutkitussa instituutiossa itsessään jo paikkoja, missä kerrotaan tarinoita (Hyvärisen 2010, 94 mukaan). Oikeussalissa tapahtuva todistajan kuuleminen voidaan nähdä Linden edellä mainitsemana tilanteena, paikkana sekä tilanteena, jolle ominaista on juuri tarinankerronta, joka vaikuttaa varmasti osaltaan myös siihen, miksi todistamiskokemuksista kerrottiin usein kertomuksen omaisesti.

Kertomuksen analyysi on monella tavalla haasteellinen analyysitapa. Vihottulan (2015, 39–40) mukaan kertomuksen tarkkarajainen määrittely on mahdotonta. Lisäksi kertomukselle on tyypillistä sen ilmeneminen tietynlaisessa tilanteessa aina jotain tarkoitusta varten. Kertomukseen vaikuttaa

koetun asian ohella tilanne sekä läsnä olevat kuulijat. Tässä tutkimuksessa käytetään termiä kertomus ja kertomuksen analyysi, vaikka yhtä hyvin voisi olla mahdollista käyttää termejä narratiivi ja narratiivinen analyysi. Sanoituksen ohella oma haasteellisuutensa liittyy myös itse analyysimenetelmään. Hyvärisen (2010, 90) mukaan kertomuksen analyysistä ei voida puhua vakiintuneena menetelmänä. Pikemminkin se on tutkijalähtöinen, alati uudistuva menetelmä, jossa analyttisiä välineitä sovelletaan aineiston tulkintaan tutkimuskysymysten edellyttämällä tavalla.

Narratiivit eli kertomukset on mahdollista jakaa edelleen joko kirjoitettuihin tai suullisiin kertomuksiin. Kirjoittamalla tuotetut kertomukset voivat olla vaikkapa päiväkirjoja tai omaelämäkertoja, kun taas suulliset kertomukset muodostuvat esimerkiksi erilaisista haastatteluaineistoista. (Saastamoinen 1999, Laitisen & Uusitalon 2008, 122 mukaan).

Tutkimuskirjallisuudessa eritellään narratiivien analyysi sekä narratiivinen analyysi. Narratiivien analyysillä tarkoitetaan tarinamuotoisen aineiston tyypittelemistä sekä luokittelemista erilaisiin narratiiveihin. Narratiivisella analyysillä puolestaan tarkoitetaan tarinallisia elementtejä sisältävän aineiston sitomista yhteen analysoitavaksi kohteeksi juonellistamisen avulla (Polkingthorne 1995, Laitisen & Uusitalon 2008, 122–123 mukaan). Tässä tutkimuksessa teemahaastattelun avulla kerättyjä todistajien kokemuksia analysoitiin kertomuksen analyysia käyttäen. Tarkemmin ottaen, tässä tutkimuksessa hyödynnettiin kategorista sisällön analyysia todistajien kokemusten selvittämiseen. Kategorinen sisällön analyysi sopii käytettäväksi tarkasteltaessa tiettyyn ihmisryhmään liittyvää ilmiötä, jota halutaan tutkimuksen puitteissa tarkastella tarkemmin. Holistinen lähestymistapa olisi puolestaan ollut paikallaan, mikäli tutkimuksessa olisi esimerkiksi keskitytty laajemmin todistajien koko elämäntarinaa sekä niihin valintoihin, jotka ovat johtaneet siihen pisteeseen, että heidät on kutsuttu todistamaan.

Riessmanin (1993, 9-14) mukaan kokemusten tutkimus on monivaiheinen prosessi. Ensimmäinen vaihe on hänen mukaansa itse kokemuksen kokeminen (*attending to the experience*). Asiat, joihin yksilö kiinnittää kokemuksen aikana huomiota, eivät valikoidu sattumalta, vaan liittyvät ihmisen kiinnostuksenkohteisiin ja tapaan hahmottaa ja ymmärtää maailmaa. Tämän tutkimuksen kontekstissa kyseessä on todistamiskertomus, johon luetaan kuuluvaksi oikeudenkäynnissä tapahtuvan todistamisen ohella sitä edeltänyt valmistautuminen sekä tapahtumat, jotka tapahtuivat todistelun lopuksi.

Toinen vaihe on Riessmanin mukaan kokemuksesta kertominen (*telling about experience*). Tässä vaiheessa oma kokemus jaetaan erilaisille yleisöille kertomuksen muodossa. Todistajat kertoivat kokemuksistaan haastattelutilanteessa tutkimushaastattelun asettamassa muodossa. Päivän päätteeksi kotiin suunnatessaan he ovat voineet kertoa kokemuksistaan vapaammin esimerkiksi osana arkikeskustelua.

Kolmas vaihe on kokemuksen litteroiminen auki (*transcribing the experience*), jossa tallennettu kertomus muutetaan muotoon, jossa sitä on mahdollista analysoida paremmin. Tässä tapauksessa 31 todistajan haastatteluaineistot on kuunneltu ja litteroitu auki sanatarkasti tutkijan toimesta. Neljäs vaihe on jo äsken mainittu *analyysivaihe*, jossa tutkija analysoi, mitä kertomus kertoo tutkittavasta aiheesta. Tässä tutkimuksessa analyysivaiheessa keskityttiin tarkastelemaan tarkemmin todistajien kokemuksia todistamisesta sekä siihen mahdollisesti liittyvistä sosiaalisen jännittämisen osa-alueista.

5.5 Haastateltavat ja kerätty aineisto

Tutkimusprojektissa haluttiin selvittää sekä kärkeäoikeudessa että hovioikeudessa todistamassa olleiden todistajien kokemuksia. Todistajien haastattelut toteutettiin teemahaastattelemalla etukäteen laaditun teemahaastattelurungon (ks. liite 1) avulla. Alasuutari (2011, 66) luonnehtii metaforallisesti tutkimuksen kvalitatiivisen aineiston olevan kuin palanen tutkittavasta maailmasta. Tämä pala on näyte tutkimuksen kohteena olevan aiheen ohella siihen liittyvästä kielestä ja kulttuurista. Aineiston olemus määrittää sen yhteyden tutkittavaan ilmiöön. Alasuutarin mainitseman palasen tutkittavasta maailmasta muodostavat tässä tutkimuksessa 31 todistajien teemahaastattelua.

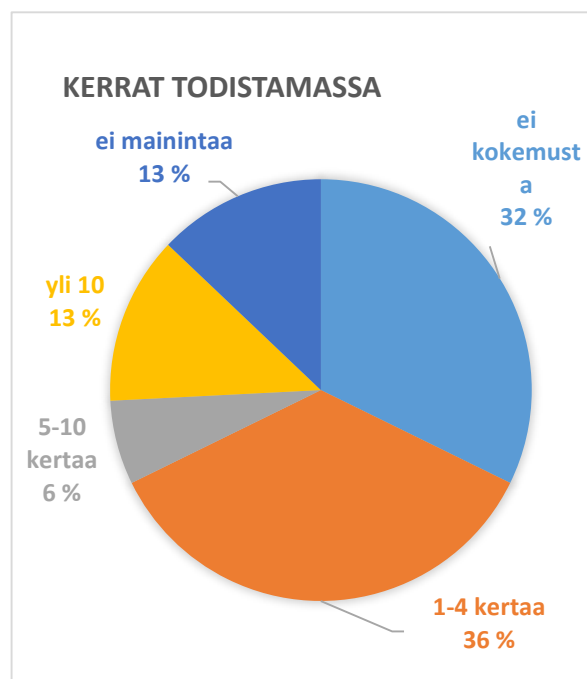
Tutkimusta varten haastatellut todistajat valikoituivat satunnaisotannalla, joten haastateltavilla henkilöillä ei oikeustalolle todistamaan saapuessaan ollut etukäteen tietoa toteutettavasta tutkimuksesta. Heillä ei näin ollen ollut etukäteen mahdollisuutta valmistautua haastatteluun. Kaikki tutkimusta varten toteutetut haastattelut suoritettiin lähes välittömästi sen jälkeen, kun todistajat olivat poistuneet oikeussalista. Kaikki tutkimusta varten haastatellut 31 todistajaa suostuivat haastatteluun tutkijan heille henkilökohtaisesti esittämän haastattelupyynnön jälkeen. Tässä yhteydessä jokaiselle haastateltavalle kerrottiin, että haastattelu toteutetaan Tampereen yliopistossa tehtävää tutkimusta varten. Jokainen haastateltava myös antoi henkilökohtaisen suostumuksensa haastattelutilanteessa teemahaastattelun nauhoittamiseen materiaalin jatkokäyttöä varten.

Jokaisesta haastattelupaikasta oli varattu yksi tila tutkijalle, jotta kunkin haastateltavan olisi mahdollista kertoa kokemuksistaan todistajana luottamuksellisesti ilman pelkoa siitä, että esimerkiksi ohikulkijat olisivat kuulleet haastateltavan kertomuksia. Jokainen teemahaastattelu nauhoitettiin tarkempaa analyysia varten haastattelijana toimineen tutkijan toimesta. Kussakin haastattelutilanteessa oli läsnä haastateltavan lisäksi yksi haastattelija. Kaikille tätä tutkimusta varten haastatelluille todistajille yhdistävä tekijä oli se, että heidät oli kutsuttu todistamaan rikos- tai riitajutun tiimoilta johonkin Vaasan Hovioikeuspiirin alueella sijaitsevaan toimipisteeseen, joko käräjäoikeuden tai hovioikeuden istuntoon.

Kuva 1: Todistajien kokemus todistamisesta

31 haastateltavasta kuusi (19,35%) oli haastatteluhetkellä todistamassa hovioikeuden istunnossa ja loput 25 (80,65%) haastatelluista todistajista puolestaan käräjäoikeuden istunnossa. Todistajista 19 (61,29%) oli todistamassa rikosasiassa ja 12 (38,71%) puolestaan riita-asiassa.

Haastateltujen todistajien sukupuolijakauma oli seuraava: 13 haastateltavista (41,94%) oli naisia ja miehiä oli puolestaan 18 (58,06%). Nuorin haastatelluista todistajista oli 20 vuotta ja vanhin puolestaan 70 vuotta. Haastateltujen henkilöiden keski-ikä oli 45,9 vuotta.



Tutkimusta varten haastatellut 31 todistajaa voidaan jakaa karkeasti jaoteltuna viiteen luokkaan aiemman todistamiskokemuksensa perusteella (ks. kuva 1). Kuvan mukaisesti haastateltavista kymmenellä (32%) ei ollut aiempaa kokemusta todistamisesta, sillä he olivat ensi kertaa todistamassa. Yhdellätoista haastateltavalla (36%) oli vähän aiempaa kokemusta todistamisesta (1-4 kertaa), kun taas kahdella (6%) oli todistamisesta melko paljon kokemusta (5-10 kertaa). Neljällä haastateltavalla (13%) oli paljon kokemusta todistamisesta (yli 10 kertaa). Haastateltavista neljä (13%) ei haastattelun aikana maininnut sitä, onko heillä aiempaa kokemusta todistamisesta.

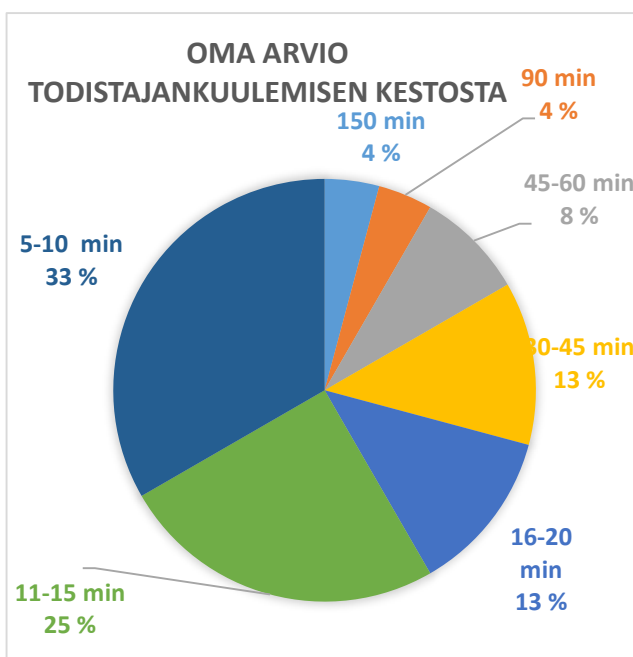
Myös siinä, kuinka kauan todistajan kuuleminen kesti kunkin todistajan kohdalla, vaihteli käsiteltävän tapauksen mukaan (ks. kuva 2). Yhden haastateltavan kohdalla todistajan kuuleminen kesti 150 minuuttia ja yksi haastateltavista oli todistamassa oman arvionsa mukaan 90 minuuttia.

Lisäksi kaksi haastateltavista oli salissa todistamassa 45–60 minuuttia. Haastateltavista kolme oli todistamassa 30–45 minuuttia ja kolme 16–20 minuuttia. Hieman alle puolet haastateltavista oli todistamassa salissa verrattain lyhyen ajan, sillä kuusi haastateltavaa arvioi todistamisen olleen kestoltaan 11–15 minuuttia ja kahdeksan puolestaan 5-10 minuuttia.

5.6 Aineiston analyysi

Tämän tutkimuksen alkuperäisen aineiston muodosti 31 todistajien teemahaastattelua. Haastatteluista lyhin oli kestoltaan 8,21 minuuttia ja pisin puolestaan 21,38 minuuttia, haastatteluiden keskimääräisen keston ollessa noin 15 minuuttia. Haastattelut litteroitiin auki ja tässä yhteydessä tekstin ymmärrettävyyden sekä luettavuuden parantamiseksi tekstiin lisättiin välimerkkejä sekä haastattelut numeroitiin tekojärjestyksessä tunnuksin H1-H31. Litteroitua analyysimateriaalia kertyi yhteensä 178 sivua fontilla Times New Roman, fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1,5.

Kuva 2: Todistelun kesto



Aineiston alustavan analyysin yhteydessä haastateltavien huomattiin kertovan todistamiskokemuksistaan erilaisia kertomuksia käyttäen. Tästä laaja-alaisesta aineistosta oli valittava tutkimuksen tavoitteeseen sekä sen tematiikkaan liittyvät osat. Valmista aineistoa hyödynnettäessä koettiin parhaaksi vaihtoehdoksi keskittyä näiden todistamiskertomuksien tarkempaan analyysiin, samalla haastattelumateriaalia tiivistäen.

Laitisen ja Uusitalon (2008, 140) mukaan menetelmäkirjallisuus tarjoaa tutkijalle vakiintuneiden ohjeistuksien sijaan monia vaihtoehtoisia tapoja oman aiheen käsittelyyn. Viime kädessä lähestymistavan muotoilu jää tutkijalle ja hän voi valitsemallaan tavalla soveltaa teoreettis-metodologisia kirjoituksia tutkimuksensa tarpeisiin. Koska tutkimuksen tavoite oli selvittää, mitä todistamiskertomukset kertovat todistajien sosiaalisesta jännittämisestä, muokattiin valmis aineisto

tutkijan toimesta todistamiskertomuksiksi. Ruusuvuoren, Nikanderin sekä Hyvärisen (2010, 13) mukaan aineiston sekä tutkimusongelman tiivis yhteys on tyypillistä juuri laadulliselle tutkimukselle. Tästä huolimatta aineisto harvoin vastaa suoraan asetettuun tutkimusongelmaan. Menetelmäkirjallisuudessa tällaisesta prosessista puhutaan juonentamisena ja sillä tarkoitetaan aineiston muokkaamistapaa, jonka avulla on mahdollista analysoida tarkemmin aineistosta kumpuavia esille nousevia kertomuksellisia elementtejä. Todistamiskertomuksella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa kertomuksen lailla etevää kuvausta todistamisesta kokemuksena. Tässä tutkimuksessa valmis haastattelumateriaali juonennettiin muodostamalla jokaisesta teemahaastattelusta todistamiskertomus.

Juonentamisen yhteydessä kustakin teemahaastattelusta poistettiin epätarinalliset elementit, joilla tarkoitetaan esimerkiksi yhden sanan mittaisia vastauksia kysymyksiin sekä erilaisia toteamuksia. Tässä yhteydessä jokaisesta teemahaastattelusta poistettiin myös todistamiseen liittymättömät kommentit tai muut kertomukset. Lisäksi haastatteluista poistettiin myös esimerkiksi päällekkäisyydet (toisto, samojen asioiden mainitseminen eri yhteyksissä).

Juonentamisen yhteydessä tuli useampaan kertaan vastaan tilanne, jossa haastateltavan lausuma saattoi liittyä selkeästi todistamiseen, mutta yhteys sosiaaliseen jännittämiseen osa-alueineen oli vähintäänkin epäsuora, hankalasti sanoitettava tai muuten jollain tapaa haasteellinen. Näiden rajatapausten ollessa kyseessä, tehtiin valinta sisällyttää ne osaksi todistamiskertomuksia. Tutkimuksen kannalta tämä nähtiin kaikista toimivampana ratkaisuna, sillä liian runsas aineisto koettiin paremmaksi ratkaisuksi lopullista analyysia ajatellen. Juonentamisen eli litteroitujen haastattelumateriaalien jatkojalostuksen jälkeen aineiston pituus oli 110 sivua fontilla Times New Roman, fonttikoolla 12 sekä rivivälillä 1,5. Tutkimuksen tulokset tullaan esittelemään tarkemmin seuraavassa luvussa.

6 TULOKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten todistajien sosiaalinen jännittäminen ilmenee todistamiskertomuksissa. Tämän ohella haettiin vastauksia siihen, mitkä tekijät olivat todistamiskertomusten mukaan yhteydessä todistajien kokemaan sosiaaliseen jännittämiseen. Toisaalta todistamiskertomuksia analysoimalla haettiin myös vastausta siihen mitkä tekijät olivat yhteydessä siihen, ettei todistamista koettu jännittävänä. Aivan tulososion lopuksi luodaan katsaus siihen, millainen merkitys sosiaalisella jännittämisellä on koko todistajan tehtävää ajatellen.

6.1 Todistamiskokemuksen vaiheet ja sosiaalinen jännittäminen

Tutkimusta varten haastelluilta todistajilta kysyttiin heidän kokemuksiaan todistamiskokemukseen liittyen. Yhdeksi todistajien kokemuksista koostuvan aineiston keskeiseksi teemaksi nousi sosiaalinen jännittäminen. Seuraavaksi tarkastellaan miten ja millä tavalla haastateltavat kertoivat jännittämisestä todistamiskokemuksen yhteydessä. Todistajat kertoivat jännittämisestä varsin erilaisia termejä käyttäen. Suurin osa todistajista käytti joko termiä jännittäminen tai jännitys kertoessaan sosiaalisesta jännittämisestä. Moni haastatelluista todistajista rinnasti todistamisen esiintymistilanteeseen, joten he käyttivät jännityksestä puhuessaan esiintymisjännitys- termiä. Jotkut todistajat puolestaan kertoivat jännityksestä tai siitä, mitä jännitys aiheutti, ilman että käyttivät kyseistä sanaa.

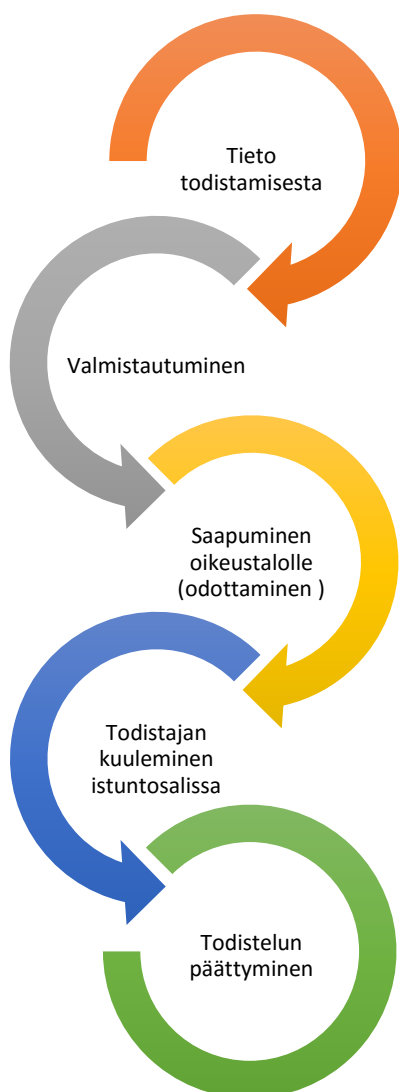
Jännittämisestä kerrottiin myös näiden termien ohella tai niiden sijaan kuvailevasti. Osa todistajista kuvaili kertomuksissaan esimerkiksi sitä, miltä jännitys tuntui kehossa tai mitä se todistajan toiminnassa aiheutti, esimerkiksi käyttämällä termejä ”olla perhosiä mahassa” tai puhumalla sanojen ”sekaisin menosta”. Muita vastaavia termejä olivat esimerkiksi käsien hikoaminen, äänen väriseminen tai ajatuksien sumentuminen tai ”ajatuksen jäykkyys”. Monelle todistajista jännitys aiheutti myös muistamattomuutta ja jännityksestä kerrottiin ikään kuin muistamattomuuden avulla.

Tämän tutkimuksen haastatteluvaiheessa todistajien kokemuksia tarkasteltiin kolmen eri osa-alueen avulla: 1) todisteluun valmistautuminen, 2) todistamistapahtuma kokonaisuudessaan (saapuminen oikeustalolle, odottaminen & valmistelu, todistajankuuleminen) ja 3) jälkitunnelmat sekä koko

kokemuksen reflektointi. Mikäli todistajalla oli aiempaa todistamiskokemusta, niin haastattelun yhteydessä käsiteltiin monen todistajan kohdalla myös aiempia kokemuksia.

Kokonaisuudessaan todistajan todistamiskokemuksen voidaan siis ajatella rakentuvan oheisen kuvan (ks. kuva 3.0) mukaisesti. Tutkimusta varten haastatelluista todistajista 6 oli haastatteluhetkellä

Kuva 3.0. Todistajan kokemuksen vaiheet



todistamassa hovioikeuden istunnossa, joten heidän kohdallaan todistamiskokemus muodostuu kahdesta erillisestä kuvasta, sillä todistaja on ollut ennen hovioikeuden istuntoa todistamassa myös kärjäoikeuden istunnossa. Todistajasta ja käsiteltävästä tapauksesta riippuen, näiden kokemusten välillä saattoi olla vaihtelevan mittainen ajanjakso.

Suurin osa todistamista jännittäneistä todistajista piti todistamista yleisesti jännittävänä kokemuksena, jolloin jännitys oli ”läsnä” koko kokemuksen ajan aina valmistautumisvaiheesta todistelun päättymiseen saakka. Monelle jännitys ilmeni ennakkojännityksenä eli ennen varsinaiseen kokemukseen osallistumista. Heistä suurimman osan kohdalla ennakkojännitys alkoi esimerkiksi kokemusta edeltävän päivän tai illan aikana. Muutaman todistajan kohdalla ennakkojännitystä ilmeni jo tiedoksiannon yhteydessä.

Ennakkojännityksen kokeminen oli erityisen voimakasta niiden todistajien kohdalla, joilla ei ollut aiempaa todistamiskokemusta. Heidän kohdallaan jännitystä lisäsi se, että he eivät tienneet mitä odottaa tilanteelta. Tähän vaikutti usein myös se, että tilanteesta etukäteen luotu ennakkokäsitys oli virheellinen. Useamman todistajan kohdalla tämä ennakkokäsitys perustui löyhästi esimerkiksi amerikkalaisiin elokuviin tai tv-sarjoihin. Toisaalta aineistosta ilmeni myös, että aiempi kokemus todistamisesta ei aina vähentänyt ennakkojännityksen kokemista. Näin oli etenkin sellaisten

henkilöiden kohdalla, jotka kertoivat lähes aina jännittävänsä esiintymistilanteita tai viestimistä vieraiden ihmisten kanssa.

Osa haastateltavista kertoi, että heille jännitystä aiheuttivat vain osa todistamisen osa-alueista. Kuvassa 3.0 esitellyistä vaiheista, erityisesti valmistautuminen ja/tai varsinainen todistajan kuuleminen oikeussalissa, koettiin muita jännittävimpinä osuuksina. Todistajien kertoman mukaan myös odottamisvaihe, jolla tarkoitetaan todistajan viettämää odotusaikaa oikeustalolla ennen todistamaan pääsyä, koettiin erityisen jännittävänä osana koko kokemusta. Henkilöt, jotka eivät kokeneet todistamista jännittävänä kertoivat suhtautuneensa todistajan kuulemista edeltäviin osa-alueisiin pääosin neutraalilla tavalla. Heidän tapauksessaan hermostuneisuutta tai negatiivista suhtautumista ei odotusvaiheessa aiheuttanut jännitys, vaan muut ulkoiset tekijät, kuten esimerkiksi aikataulujen viivästyminen tai oikeustalon virallinen institutionaalinen ympäristö.

6.2 Sosiaalisen jännittämisen ilmenemismuodot

Tutkimusta varten haastatellut todistajat oli mahdollista jaotella karkeasti viiteen kategoriaan sen perusteella, mitä he kertoivat todistamisesta sekä siihen liittyvästä jännittämisestä todistamiskertomuksissaan.

- A) Paljon jännittävät todistajat. Todistamista paljon jännittäneitä todistajia oli hieman alle viidesosa. Useimmat heistä olivat joko ensimmäistä tai toista kertaa todistamassa. Jännitys hankaloitti todistajien kohdalla kokemuksesta selviytymistä. Osa tästä ryhmästä kärsi esiintymiskammosta, esiintymisjännityksestä, tilannekohtaisesta viestintäarkuudesta tai ujoudesta. (6 todistajaa)
- B) Todistamiseen normaalisti suhtautuvat, hieman jännittävä todistajat. Tähän ryhmään kuuluvilla henkilöillä saattoi olla hieman tai ei ollenkaan kokemusta todistamisesta. Todistaminen saattoi jännittää hiukan, mutta ei todistajien kertomusten mukaan kokemusta häiritsevällä tavalla. Henkilöillä oli realistinen näkemys todistajan tehtävästä eikä heillä ollut kovinkaan vääristynyttä ennakkokuvaa todistamisesta. (7 todistajaa)

- C) Asiantuntijatodistajat, ryhmä A. Tähän ryhmään lukeutuvilla todistajilla oli joko runsaasti tai vain aiempaa kokemusta. Useimmille tähän ryhmään kuuluville asiantuntijatodistajille tyypillinen piirre oli se, että todistamiseen työhön kuuluvana velvollisuutena. Tehtävää suhtauduttiin melko neutraalisti: Sitä ei koettu erityisen miellyttävänä, mutta ei myöskään erityisen haasteellisena. Tähän luokkaan kuului hieman alle neljäosa kaikista todistajista (7 todistajaa)
- D) Asiantuntijatodistajat, ryhmä B. Tähän ryhmään luokiteltiin aiempaa todistamiskokemusta omaavat asiantuntijatodistajat. Ryhmään kuuluvilla asiantuntijatodistajilla oli joko runsaasti tai vain vähän aiempaa kokemusta todistamisesta. Aiemmasta kokemuksesta huolimatta, he kertoivat jännittäneensä todistamiskokemuksen yhteydessä. Jännityksen ei kuitenkaan koettu vaikuttaneen kokemuksesta suoriutumiseen (3 todistajaa)
- E) Todistamiseen neutraalisti suhtautuvat ei-jännittäjät. Tähän luokkaan kuului karkeasti jaoteltuna noin viidesosa todistajista. Lähes kaikilla heistä oli joko vähän tai runsaasti aiempaa todistamiskokemusta. Henkilöillä oli realistinen kuva tehtävästä sekä todistajan roolista. Tähän ryhmään kuuluvat todistajat eivät kertomustensa mukaan jännittäneet kokemuksen yhteydessä. (8 todistajaa)

Sosiaalinen jännittäminen ilmeni todistajien kertomuksissa tajunnallisesti tunteina ja ajatuksina sekä kehollisesti fysiologisina oireina. Todistajien kertomusten mukaan jännitys ilmeni yksilöstä riippuen hyvinkin eri tavalla. Osa kertoi vain esimerkiksi jännityksen tajunnallisesta puolesta ja osa puolestaan kehollisesta, vaikka tosiasiaassa heillä jännitys on voinut ilmetä sekä tajunnallisena että kehollisena. Laajaan haastateltavajoukkoon mahtui myös todistajia, jotka kertoivat jännittäneensä, mutta eivät sen tarkemmin eritelleet miten jännittäminen heidän kohdallaan ilmeni.

Todistajien kertomuksissa jännitys ilmeni pääosin tajunnallisina ilmenemismuotoina. Todistajien kertomusten mukaan jännitys aiheutti heille puhumis- ja ajatteluvaikeuksia kuten sanoissa sekoilua, ajattelun hitautta tai muistamattomuutta. Lisäksi useampi todistaja mainitsi, että jännityksen myötä ”pasmat menivät sekaisin”, mikä näkyi keskittymisvaikeuksina tai siinä, että he huomasivat kertovansa aivan jotain muuta kuin heidän oli tarkoitus kertoa. Jännitys aiheutti muun muassa myös hitaampaa reagointi- ja vastaamiskykyä. Niiden todistajien kohdalla, jotka kertoivat jännittäneensä kokemuksen yhteydessä, jännityksen ilmenemismuotojen koettiin vaikuttavan negatiivisesti

todistajan tehtävästä suoriutumiseen, mikä tarkoitti, että tapahtumista kertominen ei onnistunut parhaalla mahdollisella tavalla.

No kai siinä vähän kädet hikos. Et kyllä se vähän jännitti. (H9)

Monen kohdalla jännitys ilmeni myös kehollisena. Kuten yllä olevasta katkelmasta voidaan huomata, jännitys saattoi ilmetä hyvin konkreettisesti esimerkiksi käsien hikoamisena. Jännitys ilmeni myös esimerkiksi värisevänä äänenä tai käsien vapinana. Muutama todistaja kertoivat kokeneensa, että jännityksen myötä kehon vireystila kohosi, minkä he huomasivat itse lisääntyneenä adrenaliinin tuotantona. Jännitys saattoi näkyä myös korostuneena itsekriittisyytenä sekä negatiivisina tuntemuksina sekä todistajaa itseään että tehtävää kohtaan. Jotkut todistajista kertoivat jännityksen aiheuttaneen stressin ohella pelkotiiloja, hermostuneisuutta tai esimerkiksi univaikeuksia.

Joo ja sitten siellä piti tehdä se vala vielä niin se oli oma rituaalinsa. Ja sitten multa unohtui hattu päähän että en tiedä mitä mä sieltä olin...Mä olin sitten varmaan vähä hermostunut...(H:Oliko helpompi?) Joo nyt oli rennompia oloja, kun tiesi sitten. Se on aina kun harjoittelematta menee, kun ei ollut mitään kuvaa, että en mä oo Jyväskylässä ikinä ees käynyt, puhumattakaan sitte jossain oikeudessa... Että tota Oulun, yhden kerran oon ollut käräjäoikeudessa, se oli niinku tutumpi paikka sillä tavalla. Kyllähän se jännittää kun ihminen prosessoi päässään kaikkia ihme skenaarioita että mitä siellä voisi tulla vastaan...Et mitähän siellä? Et nyt siellä on tosi pahoja ihmisiä ja kaikkee. (H3)

Yllä olevassa katkelmassa todistaja vertailee kokemuksiaan todistamisesta saman tapauksen tiimoilta. Hän kertoo ensin todistamisesta käräjäoikeudessa verraten kokemusta toiseen kokemukseen hovioikeudessa todistamiseen. Ollessaan käräjäoikeudessa todistamassa hän kertoi olleensa hermostunut, mikä näkyi konkreettisesti esimerkiksi siinä, että hän unohti hatun päähänsä valan yhteydessä. Myöhemmin ollessaan hovioikeuden istunnossa todistamassa hän tunsikin olonsa rennommaksi, sillä hän tiesi miten tilanne etenee. Hovioikeudessa todistaminen tuntui tästä todistajasta helpommalta myös siksi, ettei tilanteessa ollut mukana valaa. Kyseessä oli jännittävä elementti, joka tämän todistajan kohdalla lisäsi todistajan tehtävän jännittävyyttä.

Kyseinen todistaja näki käräjäoikeuden istuntoon osallistumisen ikään kuin helpottaneen valmistautumista sekä kokemuksesta selviämistä. Aikaisemman istunnon yhteydessä hänen kohdallaan jännitystä lisääviä elementtejä olivat esimerkiksi muut tilannetekijät, kuten hänelle entuudestaan tuntematon kaupunki, minne hänet oli kutsuttu todistamaan. Aivan lainauksen lopuksi hän kertoo hermostumisen ohella miettineensä etukäteen negatiivisia skenaarioita, joissa oikeussaliin astuessa vastassa olisi ”pahoja ihmisiä” tai joissa ”tilanne olisi muulla tavalla kauhea.”

Esiintymisjännitys oli yksi selkeimmin ilmenneistä sosiaalisen jännittämisen osa-alueista todistamiskertomusten perusteella. Todistamiskokemus rinnastettiin esiintymistilanteeksi, minkä takia monet todistajat käyttivät jännityksestä puhuessaan esiintymisjännitys-termiä. Muutamien todistajien mukaan tilanne koettiin julkisena esitys- tai puhetilanteena, jossa paikalla olevat läsnäolijat muodostivat yleisön, jolle todistaja vuorollaan esiintyi. Myös huomion keskipisteenä oleminen vaikutti monen todistajan kohdalla siihen, että tilanteen koettiin olevan esiintymistilanteen kaltainen. Osa todistajista käytti esiintymisjännitys-termiä puhuessaan jännityksestä, vaikka todistamiskertomusten perusteella kyseessä on voinut olla myös piirteenomainen tai tilannekohtainen viestintäarkuus, tai tilanteen aiheuttama viestintähaluttomuus tai ujous.

No sillo oon kerran tosiaan ollu. No sillo kukaan ei ollut valmistellu ees, että mä oon vaan menny ja (H: Miltä vaikutti?) No en kyllä sillai niinku tykkää tuolla käyä puhumassa ventovieraitten ihmisten kanssa.. mutta että tietenkin kun pyydetään niin menen. Niin ei se niinku este ole. (H:Miksi ei mieluista?) No varmaan siis tietynlaista vähän niinku esiintymisjännitystä. Et varmaan vois siihen rinnastaa. Toisaalta joo siis tavallaan ties just mikä se kulku, niinku tuolla istuntosalissa on ja mitä siellä tapahtuu, että sen puolesta se oli ehkä helpompi mutta tavallaan sitten taas tietyllä tavalla ties mitä odottaa, toisaalta ois vaan helpompi mennä. (H11)

Yllä olevassa katkelmassa kerran aikaisemmin todistajana toiminut todistaja kertoi rinnastavansa todistamiskokemuksen esiintymistilanteeksi. Esiintymisjännitystä ei hänen kohdallaan vähentänyt aiempi kokemus todistamisesta, sillä hän kertoi aina jännittävänsä vieraiden ihmisten kanssa puhumista, joka viittaa siihen, että kyse voisi olla myös viestintäarkuudesta. Myös osa todistajista, jotka eivät kertoneet jännittävänsä todistamista, rinnastivat kokemuksen esiintymistilanteeseen. Suurimmalla osalla heistä oli aiempaa todistamiskokemusta.

Minä oon tottunut esiintymään, niin se menee rutiinilla. Urheilukilpailussa ollu ja musiikkia esittänyynä niin ei se haittaa. (H: Ei siis jännitä?) Ei mitään jännitystä, ihan

tavallisesti meni että. No ei tuntunut ollenkaan (hankalalta). Ja nämähän on nykyään puhetilaisuuksia vanhaan aikaan verrattuna (H14)

Yllä olevassa katkelmassa aiempaa todistamiskokemusta omaava todistaja kuvailee kokemustaan. Hän kertoo olevansa kokenut esiintyjä, jolla on paljon erilaista esiintymiskokemusta. Tottuneena esiintyjänä hän ei kokenut tilannetta jännittävänä.. Aivan lopussa hän kertoo, että ”entisaikaan” verrattuna todistajankuuleminen on nykyään lähinnä puhetilaisuus, josta selviäminen ei ole erityisen haasteellista.

En mää muista enää. Ku mä menin ihan lukkoon tuolla koko oikeudessa, ni pää lyö ihan tyhjää nyt jälkikäteen. (H28)

Jännitys sai aikaan todistajien kertoman mukaan myös toisenlaisia reaktioita. Pahimmillaan muutaman todistajan kohdalla jännittäminen eskaloitui todistajankuulemisen yhteydessä. Jännitys aiheutti tilanteessa pahimmillaan niin kutsutun lukkoon menemisen tai ”totaalisen jäätymisen”. Tilanne aiheutti niin voimakasta jännittämistä, että muutama todistaja ei muistanut erityisen jännittävänä koetusta todistajan kuulemisesta haastattelutilanteessa juuri mitään.

6.3 Sosiaaliseen jännittämiseen yhteydessä olevat tekijät

Kuten edellä todettiin, sosiaalinen jännittäminen ilmeni todistajien kertomuksissa yksilöstä riippuen, hyvin monella eri tavalla. Sosiaalinen jännittäminen aiheutui todistajien kertomusten mukaan useimmiten hyvin monien eri tekijöiden myötävaikutuksesta. Tässä alaluvussa tullaan esittelemään näitä sosiaaliseen jännittämisen kokemiseen vaikuttaneita tekijöitä.

6.3.1 Puutteellinen tiedonsaanti valmistautumisen yhteydessä

Todistajien sosiaalinen jännittäminen ilmeni usein jo valmistautumisvaiheessa esimerkiksi ennakkojännittämisenä ja/tai muunlaisena negatiivisena suhtautumisena edessä olevaan tehtävään.

Ensimmäinen konkreettinen askel esitutkinnan jälkeen kohti todistajan kuulemista oli tiedoksiantoilmoitus, jonka todistajat vastaanottivat joko kirjeitse tai puhelimitse. Tiedoksiannon vastaanottamisen yhteydessä alkoi muutaman todistajan kohdalla myös kokemukseen liittyvä ennakkojännitys.

Niinku pari viikkoa sitten tuli kirje ja se tuli aika yllätyksenä mulle. Ja sen jälkeen no sit oikeestaan miettinyt ja ehkä kertaillu omassa mielessä sitä tapahtumaa silleen viime viikkojen aikana mutta ehkä aktiivisemmin ihan siis eilen illalla ja tänä aamuna lähinnä googlailin että mitä pitää tehdä ja mitä siellä tapahtuu... Oli siinä (ohjekirjeessä) siis lyhyesti että siellä vannotaan se vala ja täytyy puhua totta ja mut se oli aika silleen, ei ollu mitään hajua esimerkiksi siitä että miten se etenee ja onko kaikki salissa ja siitä ite käytännöstä ei ollu minkäänlaista tietoa. Ja ehkä just se että oli kuitenkin ensimmäinen kerta ja aika semmonen jännä tilanne, niin olis ehkä kaivannu silleen enemmän tietoa siitä koko prosessista... Varmasti vaikutti siihen, että oli vielä enemmän ahdistuneempi olo, kun ei tiennyt että mitä siellä tulee. Mutta se googlaaminen mulla siis autto. Joku siellä sano että yksitellen mennään ja täytyy vanna vala ja muuta. (H7)

Kuten eräs haastateltava kertoo yllä, tiedoksiantoilmoituksen saapuminen ja kutsu todistamaan tuli hänelle melkoisena yllätyksenä. Ensimmäistä kertaa todistajaksi kutsuttu henkilö kaipasi aika- ja paikkatietojen ohella konkreettista ohjeistusta todistajan tehtävistä ja siitä, mitä istunnossa tapahtuu. Hän kertoi kaivanneensa lisätietoa erityisesti siksi, että kyseessä oli jännittävä tilanne. Hänen mielestään puutteellinen tiedonsaannilla oli yhteys siihen, että tilanne tuntui etukäteen sekä jännittävämmältä että ahdistavammalta.

Kuten yllä olevassa aineistokatkelmassa kävi ilmi, useat todistajat kertoivat etsineensä itsenäisesti lisätietoja esimerkiksi internetistä tai muista lähteistä kokemuksen helpottamiseksi. Erityisesti ensi kertaa todistamassa olleet henkilöt halusivat selvittää, millainen tapahtuma on kyseessä, helpottaakseen omaa oloaan. Kuten aineistoesimerkistä käy ilmi, todistajat kaipasivat hyvin konkreettisia sekä käytännönläheisiä vinkkejä todistajana olemiseen.

Et en mitään saanu sellasta tavallaan, että hei älä sit et, tää on normaalisti tää ja se prosessi menee näin ja et enemmänkin sit tutut kerto mitä heille on niinku kokemuksii ollu. Et sillain jäi vähän sellanen olo että en ehkä saanut riittävästi informaatiota ennen tätä. (H22)

Puutteellisella tiedonsaannilla valmistautumisvaiheessa oli todistajien kertomusten yhteys sosiaaliseen jännittämiseen sekä voimakkaamman ennakkojännityksen kokemiseen. Kuten yllä ja alla olevissa aineistoesimerkeissä mainitaan, osa todistajista kertoi turvautuneensa valmistautumisvaiheessa myös vertaistukeen: Tietoa todistamisesta haettiin esimerkiksi kysymällä ystäviltä tai tutuilta, jotka olivat joskus olleet itse todistamassa. Aiempaa todistamiskokemusta omaavat henkilöt, pystyivät kertomaan esimerkiksi millaista on olla todistamassa, mitä tilanteessa tapahtuu sekä missä ihmiset salissa istuvat.

Ehkä sain kuulla tietysti tutulta, joka oli käynyt ja oma mieski oli käynyt todistamassa, niin osas vähän kertoa, että tuomari istuu siellä ja että miten siellä ollaan. (H6)

Kaikki ensi kertaa todistamassa olleet todistajat, eivät kaivanneet lisätietoa, kuten eräs haastateltava toteaa alla. Hänellä oli entuudestaan realistinen kuva siitä, millainen tilanne on, eikä hän tästä syystä kokenut lisätietoja tarpeelliseksi.

No eipä oikeestaan. Oon telkkarista nähnyt jotain suomalaissiakin tällöisiä vastaavantyyppisiä istuntoja ei ollu sitä semmosta jenkikuvaa. (H23)

Myöskään kovin moni aiempaa todistamiskokemusta omaavista todistajista, ei kaivannut lisätietoa vaan tiedoksiannon yhteydessä vastaanotetut tiedot olivat heille riittäviä. Osa toi kuitenkin kertomuksensa yhteydessä esille sen, että he itse olisivat hyötynet lisätiedoista ollessaan ensimmäisiä kertoja todistamassa. Alla olevassa katkelmassa 3-4 kertaa todistamassa tätä kokemusta aiemmin ollut todistaja kertoo, että vasta tämän tapauksen tiimoilta ollessaan syyttäjän kutsumana todistajana, hän sai kunnolla tietoa todistamiseen liittyen. Hän muisteli olleensa ensi kertaa todistajana toimiessaan varsin hämillään.

Tietysti nyt ne (todistelun periaatteet) oli jo ihan tuttuja, mutta kyllä mä muistan, että sillon ensimmäisellä kerralla, niin olis tietysti ollu ihan kiva jos olis saanut jotain vähän esimateriaalia mutta tää oli itseasiassa ensimmäinen kerta, kun mä sain vähän materiaalia missä kerrottiin, että miten tää etenee. (H12)

6.3.2 Vääristynyt tai virheellinen ennakkokäsitys todistamisesta

Puutteellisen tiedonsaannin ohella toinen sosiaalisen jännittämisen kokemiseen yhteydessä ollut tekijä oli vääristynyt tai virheellinen ennakkokäsitys todistamisesta. Useat todistajat kertoivat kuvitelleensa koko kokemuksen sekä todistajan kuulemisen hyvinkin erilaiseksi joko positiivisella tai negatiivisella tavalla. Yleisimmin todistajat kuvittelivat tilanteen ennakkoon paljon pahemmaksi tai kauheammaksi, mikä osaltaan lisäsi todistajien kokemaa sosiaalista jännittämistä.

Todistajien kertomuksien perusteella vääristyneen ennakkokäsityksen syntymiseen vaikutti puutteellisen tiedonsaannin vaikutuksesta syntynyt stereotyyppinen kuva todistamisesta. Toinen tekijä oli aiemman kokemuksen puuttuminen, joka vaikutti siihen että tilanne tuntui uudelta ja oudolta. Osa todistajista kertoi lähtökohtaisesti pitävänsä kaikkea oikeuslaitokseen liittyvää kamalana tai kauheana. Tämä saattoi olla yhteydessä siihen, että tilanne kuviteltiin ennakkoon kauheammaksi, kuin mitä se todellisuudessa oli.

(etukäteisvaikutelma todistajan roolista?) Kamalaa. Ainoa positiivinen asia oli se että minä en ollu syytettynä että minä olin vaan todistajana. (H: Miksi?) No mun mielestä kaikki tämmöset oikeuslaitokset niin kuulostaa ihan kamalalta. (H19)

Todistamista jännittäneiden todistajien kohdalla jännitys joko paheni tai lieveni todistajan kuulemisen yhteydessä. Osan mielestä todistajan kuuleminen olikin kuviteltua helpompi tilanne, jolloin myös jännitys lieveni tilanteen edetessä.

No jännitti. Ensimmäistä kertaa, kuitenkin se meni ihan hyvin. Ääni vähän rupes väriseen sen takia kun oli niin uudessa tilanteessa, mutta sit siinä rupes rentoutuun et okei, ei tää nyt tän kummallisempaa ookaan. (H23)

No vähän jännitti kun en oo ennen ollut, että mitä siellä sitten puhutaan ja millanen puristus siellä tulee mutta tuo... Ei oikeestaan sen pahempi. (H27)

Kummassakin katkelmassa molemmat todistajat kertovat jännittäneensä paljon uudenlaista tilannetta, josta heillä ei ollut aiempaa kokemusta. Ensimmäinen haastateltava kertoo yllä, miten tilanne saliin astuessa eteni. Hän huomasi jännittävänsä, mutta tilanteen edetessä jännitys alkoi lieventymään rentoutumisen myötä. Tähän vaikutti haastateltavan mukaan se, että oikea tilanne oli lopulta

kuviteltua helpompi. Yllä olevassa, jälkimmäisessä katkelmassa todistaja kertoo jännittäneensä erityisesti siksi, ettei hän tiennyt, mitä salissa puhutaan tai miten siellä toimitaan. Jännittämisestä huolimatta tilanne sujui hyvin. Ja kuten jälkimmäinen haastateltava toteaa, kyseessä ei ollut lopulta niin ”paha puristus”, kuin mitä hän oli etukäteen kuvitellut. Myös tässä tapauksessa todistajan ennakkoon tilanteesta luoma käsitys ei vastannut todellisuutta.

No sanotaan näin että tilanne oli nopeempaa ohi ja vähemmän tuli kysymyksiä mitä mää odotin. Että sanotaan että oli aika paljon helpompi tilanne sitten kuitenkin ku mitä mää niinku ajattelin. (H27)

Yllä olevassa aineistoesimerkissä haastateltava tiivistää millainen todistajankuuleminen salissa. Hänen mielestään itse tilanne oli ajallisesti lyhempi ja muutenkin kokonaisuudessaan paljon helpompi kuin mitä hän ajatteli etukäteen.

6.3.3 Aiempi kokemus todistamisesta sekä asiantuntijatodistajuus

Osa todistajista kertoi avoimesti, että he eivät jännittäneet todistamista juuri ollenkaan. Poikkeuksetta kaikilla näistä todistajista oli joko vähän tai runsaasti aiempaa kokemusta todistamisesta. Todistajille, joilla oli jo aiempaa kokemusta todistamisesta itse prosessi sekä todistajan oikeudet sekä velvollisuudet olivat jo tuttuja. Heille kokemus ei pitänyt sisällään epätietoisuutta aiheuttavia elementtejä tai muita tekijöitä, jotka olisivat aiheuttaneet jännitystä.

Kokemusta on 3-4 kertaa aikasemmin ollut todistamassa käräjäoikeudessa, että ei kummonen juttu eli ihan voi sanoo osa rutiinia että käytäntöä. Ei jännitteitä. (H20)

No minusta ne ei... Johtuu varmaan minusta siitä että oon aikasemmin ollu niin ei ne ollu mitenkään semmoset... Ei se nyt mitään rutiinia ole mutta ei mitään kummempia pelkojakaan. (H26)

Suurin osa heistä oli niin kutsuttuja asiantuntijatodistajia, joilla oli ammattinsa puolesta runsaasti todistamiskokemusta. Näiden asiantuntijatodistajien kohdalla todistaminen kuului osana heidän toimenkuvaansa tai työhönsä eivätkä he eivät kokeneet todistamista erityisen haasteellisenä. Suurin osa heistä ei kertomansa mukaan juurikaan jännittänyt todistamista.

Niin kyllä se on semmosta rutiinia omasta jo että vaikka tässä ei oo montaa juttua tarttenu käydä mutta. Kuitenkin se menee aika rutiinilla ku se kuuluu siihen tosiaan.. osaa asennoitua siihen että se on työhön kuuluvaa. (H29)

(H: Mitkä tunnelmat?) Ihan normaalit, että jos siinä on. Se on helppoa, että ei mua ainakaan yhtään jännitä mennä sinne (saliin)...No mä oon sanonut kaikille, että se on maailman helpoin tehtävä: Kertoo niinku ne asiat on, mitä on nähny, kokenu ja näin. Se on hyvin yksinkertaista ja helppoa. (H2)

Monille asiantuntijatodistajille todisteluun valmistautuminen niin kutsutuissa ”perusjutuissa” sujui tietyn kaavan mukaan, sillä valmistumiseen liittyen heillä oli usein omat rituaalinsa. Laajemmat ja vaativammat tapaukset edellyttivät myös asiantuntijatodistajilta enemmän valmistautumista.

Tietysti työn kautta tulee näitä juttuja paljon niin sitten että ahaa tällainen juttu ja sitten palauttaa mieleen sen tapahtuman...Aika hyvin sitten kun nää kohtuullisen nopeesti tulee nää, niinku tämäkin juttu, niin sitten vaan aika nopeesti palauttaa mieleen et ahaa tämmönen juttu, kun saa se haasteasiakirjan käteen. (H2)

Osa asiantuntijatodistajista koki todistamisen liittyvän nimenomaan työtehtävään. Näin ollen todistajana toimiessaan he ovat esillä ennen kaikkea ammattinsa edustajina eivätkä yksityishenkilöinä. Joidenkin asiantuntijoiden mielestä todistaminen ”työminän” kautta vähensi omalta osaltaan myös jännitystä, sillä todistajana ikään kuin kerrottiin vain faktoja tai omaan työhön liittyviä huomioita, kun alla olevista aineistoesimerkeistä käy ilmi.

Mähän olin tota noin syyttäjän kutsumana todistajana ja mää kerron sen mitä mä ite sillä tehtävällä koin että lähinnä nyt tota ehkä sen päällimmäisenä tulee mieleen se, että näitä tapauksia on tullu tässä niin, se liittyy tähän ammattiin ja tää asia on tärkeä hoitaa. Hoidetaan se niin hyvin kuin pystytään ja me kummiski mennään semmisiin paikkoihin, missä tämmösiä saattaa tulla vastaan niin ottaa sen huomioon jatkossakin. (H6)

No ehkä sitä jännittää vähemmän. Että se on tavallaan kuuluu työnkuvaan, että täällä käydään sitten asioita kertaamassa. (H29)

Useimmat asiantuntijatodistajista kokivat roolinsa vaikuttaneen myös positiivisempaan kohteluun eri tahojen puolelta kokemuksen aikana.

No mun mielestä tää on menny ihan kaikin puolin hyvin. Mulla on ollut pääsääntöisesti ihan positiivisia kokemuksia aina...Mä oon kyllä yleensä saanut aika hyvää kohtelua, että oon ollu yleensä hyvin puolella (naurahtaa). (H5)

Runsaasta todistamiskokemuksesta huolimatta myös osa asiantuntijatodistajista jännitti todistamista.

No tietysti totta kai siinä vähän jännittää sitä hommaa ja että mitä siellä kysytään mutta yrittää pitää mielen vaan rauhallisena. Eikä sillä tavalla se jännitys ollut niin kovin suurta, ku suurin piirtein oli tapaus tuoreessa muistissa.(H6)

Yllä olevassa aineistoesimerkissä eräs asiantuntijatodistaja kertoo, että hänelle todistamisprosessi on sellainen, että siihen liittyy jännittäviä elementtejä. Hän tiedosti, että tilanne on jännittävä ja toimi sen mukaisesti pitäen oman mielensä rauhallisena. Tässä tapauksessa jännitys ei ollut kovin suurta, sillä hänellä oli varma olo, sillä hän muisti käsiteltävänä olevan tapauksen yksityiskohtineen. Tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että vaikka osa asiantuntijatodistajista koki tilanteen jännittävänä, he eivät kokeneet jännityksen vaikuttavan heidän omaan suoritukseensa.

6.3.4 Todistamisen tehtävän institutionaalinen luonne

Todistamiskertomusten perusteella yksi jännittämiseen vaikuttanut tekijä oli todistamiskokemuksen institutionaalinen luonne. Todistajat kuvailivat institutionaaliseen vuorovaikutustilanteeseen osallistumista monella tavalla. Alla olevassa katkelmassa haastateltava kuvaa millainen olo hänellä oli ennakkoon saliin mennessään tilanteeseen osallistumisesta: Hän vertasi sitä toiseen institutionaaliseen vuorovaikutustilanteeseen eli lääkärin vastaanottoon.

Vähän niinku lääkärin vastaanotolle menis niin semmone.(H10)

Lähes kaikki todistajat ymmärsivät, että todistajan kuuleminen vuorovaikutustilanteena on luonteeltaan virallinen esimerkiksi arkiseen keskustelutilanteeseen verrattuna: Useimmat todistajat kokivat tilanteen virallisena, institutionaalisen vuorovaikutustilanteena.

Tietysti aika formaali tilanne verrattuna, että ei nyt ihan normaalia tällasta jutustelua. (H27)

Eräs todistaja vertasi tilannetta arkiseen vuorovaikutustilanteeseen, josta todistajan kuuleminen eroaa juuri virallisten piirteidensä takia. Moni kertoi tiedostaneensa sen, että kyseessä on formaali tilanne, mutta silti tilanteen ominaispiirteet vaikuttivat todistajien kokemaan jännittämiseen. Kuten haastateltava kuvaa edellä, institutionaalisen vuorovaikutustilanteen elementit vaikuttivat siihen, että tilanne tuntui epämukavalta ja ennen kaikkea epäinhimilliseltä. Osa todistajista oli sitä mieltä, että tämä lisäsi tilanteen jännittävyyttä. Erityisesti näin oli henkilöiden kohdalla, joilla ei ollut aiempaa kokemusta todistamisesta.

No ehkä se oli vielä kuivempi, että mitä mä odotin (H: Kuvaile) No ne oli jotenkin niin kivikasvoja, että en mä tiedä sitten, tietysti aihe on sellanen mutta, kyllä mun mielestä ihmisten kanssakäymiseen kuuluu pieni hymy tai jotain. Oli tosi kaavamaista ja kuivahkoa. (H9)

Minä olin se joka sano päivää ei muut ja minä sanoin näkemiin ei muut. Ei millään tavalla semmosta huomontapäivää tai tämmöstä ollu tuota. Et se tuntu vähän oudolta et ei millään tavalla tervehditty eikä otettu niinku vastaan vaan sanottiin että ootteko xxxx xxxxx ja ootteko synty sillen vuonna 50 ja tuota sitten tuota vala (todistelun päätyttyä?) Ilmotettiin että voitte poistua oikeustalosta. Niin aika tylsty. Ei kiitelty ei mitään vaan se oli aika tyly se vastaanotto ja poislähtö. Et itse vaan sanoin näkemiin sitten kun lähin meneen sieltä. (H20)

Todistajien kertomusten mukaan jokaisella todistajan kuulemisella oli omanlaiset ominaispiirteensä: Mikään todistajan kuuleminen ei todistajien kertomusten perusteella kuitenkaan ollut täysin samanlainen. Myös vuorovaikutustilanteen institutionaalisten elementtien määrä vaihteli. Osalle todistajista jäi pienistä ilmeistä ja eleistä varsin positiivinen kuva tilanteen formaalista luonteesta huolimatta.

No kyllä tähän ikään mennessä tietysti jonkinlainen kuvitelma on tullu (todistamisesta), et mitä on joskus kuullu toisten kertovan. Toisaalta lähdin ihan mielenkiinnosta. (H: millainen ennakkokäsitys?) No kuvittelin sen olevan paljon piinaavampi ja mites mä sanoisin, niin mun mielestä nää ihmiset mitä siellä oli, niin ne oli paljon inhimillisempiä kuin mitä mä kuvittelin...(H:miksi?) äää...en tiedä, ne oli vaan niin lähelläkin siellä, et se oli toisaalta ihan hyvä. Ei mulla oo mitään moittimista. Toki he oli virallisia, mutta sen tiesinkin jo. (H10)

Pieni hymykin tais tulla tuomarilta vaikka se ehkä yritti olla semmonen, mutta kyllä se puhisti sitä ilmaa tai avas sen että se ei nyt ihan niin jäykkämuotoinen ole. Toki asiassa pitää pysyä ja asiasta puhua mutta että... niinku ihmismäinen että en puhu millekään robotille. (H21)

Myös aiempaa todistamiskokemusta omaavat todistajat kiinnittivät huomioita institutionaalisen vuorovaikutustilanteen ominaispiirteiden ilmenemiseen. Negatiivisiksi viestintäteoiksi arkipuheessa luokiteltavat teot kuten esimerkiksi keskeyttäminen tai toistaminen, koettiin soveltuvana institutionaaliseen ympäristöön. Todistajien kertomusten mukaan näistä viestintäteoista ei loukkaannuttu samalla tavoin kuin normaalissa arkisessa vuorovaikutustilanteessa olisi voinut olla mahdollista.

6.3.5 Läsnaolijoiden vaikutus

Tämän tutkimuksen tulosten perusteella yksi selkein sosiaalisen jännittämisen ilmenemismuoto, todistajien kertomusten perusteella, oli esiintymisjännitys. Tilannetta ja esiintymistä jännittäneet todistajat kokivat muut paikallaolijat eräänlaisena yleisönä, joka puolestaan todistajien mukaan lisäsi tilanteen jännittävyyttä.

Lähinnä se että toi sali oli täynnä jotain yleisöä, mä en yhtään aatellu, että siellä on yleisöä, siellä oli varmaan viiskytä ihmistä kattomassa sitä. Ja sitten just ehkä se kun kaikki tuijotti ja hiillosti niillä kysymyksillä, ni sit se oli vähän semmosta kuumottavaa. (H28)

Yllä olevassa katkelmassa todistaja kertoo yllättyneensä siitä, että salissa oli niin runsaasti henkilöitä paikalla. Hän koki tilanteen sekä huomion keskipisteenä olemisen erityisen ”kuumottavana”, mikä myös lisäsi hänen kohdallaan tilanteen jännittävyyttä. Osalle todistajista tilanteen muut läsnäolijat

vaikuttivat jännityksen kokemiseen. Toisaalta, osan kohdalla muilla läsnäolijoilla ei ollut vaikutusta siihen, miten tilanne koettiin.

No ihan ihan hyvin joo. Eikä se ollut sit ihan kauheen semmosta, kun mää oon kuvitellu et se on aivan semmosta hirveetä että hui uskaltaaks siinä sanoo yhtään mitään... Ei mua oikeestaan jännittäny, kun mää luulin et siä on paljon enemmän ihmisiä mut eihän siel ollu montaakaan. (H19)

Yläpuolella haastateltava kertoo, että hänellä oli tilanteesta ennakkoon täysin erilainen kuva. Hänelle oikea tilanne oli kuviteltua helpompi, eivätkä paikalla olijat juurikaan vaikuttaneet siihen, miten hän suhtautui tilanteeseen. Alla olevassa aineistoesimerkissä todistaja kertoo olleensa jännittynyt miettiessään, ketä salissa on paikalla. Hän koki syytetyn läsnäolon tilanteessa erityisen ahdistavana. Hänen kohdallaan tilanteen jännittävyttä lisäsi huomion keskipisteenä oleminen.

(H: saliin meno?) No mä varmistin että olihan se mun nimi, joka sinne pyydettiin koska me ei oikeen kuultu kun juteltiin tossa käytävällä. Mulla tuli ihan tosi jännittynyt olo siitä, kun mä mietin että ketä siellä on sisällä ja mua ehkä vähän ahdisti nähdä se jota syytettiin ja sitten mä mietin että onko hän siellä myös, mutta siellä oli aika paljon porukkaa. Ja sitte kun ne sano että istu tohon sivulle ja siinä oli se mikki ja kaikki tuijotti, niin kyllä mä mietin, että voi saakeli, mihin mä oon joutunu (H7)

Monen todistajan kohdalla jännitystä selvästi lisäävä tekijä, yleisön ohella, oli syytetyn läsnäolo tilanteessa. Epäillyn tai syytetyn kohtaaminen lisäsi monen todistajan kertoman perusteella tilanteen jännittävyttä. Monen todistajan mielestä tapahtumista kertominen oli epämiellyttävämpää syytetyn istuessa vastapäätä tai ”tuijottaessa syytettyä silmästä silmään.” Tapauksesta riippuen jännitykseen yhdistyi yleensä pelko sekä epätietoisuus tapauksen lopputuloksesta. Alla olevassa katkelmassa todistaja kertoo olleensa järkyttynyt siitä, että hänen piti todistaa epäillyn ollessa tilanteessa paikalla. Tilanteen teki erityisen jännittäväksi se, ettei todistaja tiennyt miten tapauksessa tulisi käymään. Hän ikään kuin pelkäsi, miten epäilty suhtautuisi häneen päästessään vapaalle, mikäli häntä ei tuomittaisi tapauksesta.

Et nyt on kyl vähän järkyttyny olo et tavallaan se henkilö ketä vastaan mä todistin istu tuol salissa, niin nyt on ihan sellanen, anteeks et mä todistan sua vastaan (nauraa)... no ulkopuolisena sillein joo, että mää en oo asianomistajana siinä mutta niinku semmonen olo jäi

että mää en oo millään tavalla niinku voiks sanoo turvassa nyt kun mää oon todistanu et ei niinkun nyt jos mää kuulen jälkikäteen että häntä ei tuomita niin kyllä sit jännittää että. (H22)

Kuten eräs haastateltava kertoo alla, tilanne oli hänestä erityisen jännittävä. Todistaja kertoi kantaneensa huolta, muistaisiko hän asiat oikein tilanteessa. Hän kertoi unohtaneensa tilanteessa muutamia seikkoja jännityksen takia eli hänen muistamattomuutensa tilanteessa ”meni jännityksen piikkiin”. Tilanteeseen toi haastateltavan kertoman mukaan lisäjännitystä se, että syytetty oli paikalla tilanteessa. Kyseessä oli hänen mukaansa uusi tilanne, jossa tuntui jännittävältä kohdata syytetty kasvokkain. Tilanne tuntui hänestä niin jännittävältä, että hän pyrki välttelemään katsekontaktia syytetyn kanssa.

No oli se aika kauheeta ja kun ei silleen muistanut ihan kaikkea että onneksi sitten syyttäjä kyllä luki sieltä paperista ja mä olin sitten sanomassa että noinhan se meni. Yks kohta oli mitä ei muistanut ite kunnolla, ehkä meni jännityksen piikkiin ja sellaseen, että näki sen syytetyn, ehkä sekin jännittää kun sä näät sen syytetyn. Että onhan se vähän semmonen uusi tilanne. (H: miksi jännitti?) Joo siinä oli se että oli kulunut aikaa, et mietti että muistanko oikein, kun ei enää kunnolla muista ja just sitten vielä tämä että kun sä näät sen ihmisen nyt sitten, niin seki jännitti (H: miksi?) No en oikeen. Jännitti sen verran että ei uskaltanut siihen paljon kattoa. Että sen verran vaan että joo kyllä se tuo oli mutta vähän siistimmin nyt ja muuta, että ei olis voinut suoraan välttämättä tunnistaa että kyllä sä olit. (H16)

6.3.6 Arvioinnin pelko sekä huoli onnistumisesta

Lähes kaikki todistajat kantoivat huolta, kuinka he itse onnistuivat todistajana. Sekä todistamista jännittäneet että ne todistajat, jotka eivät kertoneet jännittävänsä, suhtautuivat todistamiseen tehtäväorientoituneesti. Todistajat kokivat velvollisuudekseen toisintaa tapahtumakulku oikealla tavalla. Voimakas huoli suorituksen onnistumisesta oli monen todistajan kohdalla yhteydessä sosiaaliseen jännittämiseen. Kyseessä oli eräänlainen noidankehä, sillä jännitys johti myös siihen, että tapahtumista kertominen ei onnistunut parhaalla mahdollisella tavalla. Kuten alla olevasta lainauksesta on mahdollista huomata, moni pohti oman roolinsa ja kokemansa jännityksen merkitystä osana oikeudenkäyntiä.

Lähinnä se jäi myös itteä mietityttää, ku ei pystyny tavallaan sanoo ihan tosi tarkkaan että näin ja näin. Että vähentääkö se sitten sitä mun todistuksen arvoa ja silleen? (H: mikä voisi auttaa?)
No tota...Tietysti se, että se olisi lähempänä ajallisesti sitä tapahtumahetkeä tää kuulustelu ja tietysti, ja mä luulen et se tietynlainen jännitys siinä tilanteessa pistää vähän sanat solmuun ja saa ajatuksen vähän jäykäksi. (H9)

Kuten yllä olevasta katkelmasta käy ilmi, todistajat mieltivät oman todistuksensa arvoa ja onnistumista laajemmin koko oikeusprosessin kannalta. Moni pelkäsi, ettei muistaisi kertoa kaikkea asiaan liittyvää, mikä osaltaan lisäsi heidän kokemansa jännityksen määrää. Tähän vaikutti se, että monella todistajalla käsitellyistä tapahtumista oli kulunut runsaasti aikaa ja todistaminen edellytti heidän muistavan hyvinkin yksityiskohtaisia asioita. Kuten yllä olevasta haastateltavan kertomuksesta käy ilmi, jännityksen nähtiin vaikuttavan siihen, että tapahtumista ei ollut mahdollista kertoa parhaalla mahdollisella tavalla.

No siinä nyt vaan kutsuttiin siihen todistajan paikalle ja sitten syyttäjä sano, että voi omin sanoin kertoo mitä muistan siitä tapahtuneesta ja että miten se tapahtunut mun mukaan meni. Mut huomaa että puhu ihan jotenkin silleen erilailla mitä oli ajatellu puhuvansa että siinä meni heti jo sitten pasmat sekasin. Että kyllä siinä on varmaan kiva on ollut kuunnella, et mistähän tuo nyt kertoo. Sitten periaatteessa varmaan sieltä se ajatus sitten löyty.(H16)

Suurin osa todistajista kertoi kokeneensa myös arvioinnin pelkoa: Läsäolijoiden koettiin arvostelevalle todistajan lausumia sekä tapaa, joilla he kertoivat asioista. Toisaalta todistajat kritisoivat itse omaa suoritustaan. Moni todistamisen yhteydessä jännittänyt todistaja oli kriittinen itseään kohtaan, kun jännityksen myötä tapahtumista kertominen ei sujunut parhaalla mahdollisella tavalla. Tämä saattoi aiheuttaa myös epävarmuutta ja itsensä epäilyä, kuten alla olevassa aineistoesimerkissä mainitaan.

No vähän siinä vaiheessa tulee tietysti semmonen, että kun häkeltyy että hitsi mä en muistakkaan, näinkö se meni vai? Vähän siinä tulee se et olis ensin halunnu kuulla ehkä sen, että miten mä oon sillo alun perin sanonu sen todistajan lausunnon, kun nyt on menny aikaa nii tuli semmonen olo et mä en nyt muista sitä ihan tarkkaan. Vaikka se ei ollut mitenkään tarkoitus...Itselle tuli vaan semmonen olo, että nyt en muista ja vähän semmonen epävarma olo, että miten tää nyt olikaan. (H16)

Moni pohti oman todistelun onnistumista vielä todistelun päättymisen jälkeenkin. Osalle jäi huoli siitä, olivatko he todistelunsa myötä onnistuneet tekemään osuutensa koko oikeusprosessia ajatellen. Epätietoisuus sekä lopputuloksesta että omasta panostuksesta lopputulokseen, jäi mietityttämään monia vielä todistelun päättymisen jälkeenkin. Vahva henkilökohtainen tunneside tapaukseen tai asianomaisiin oli yhteydessä siihen, että kokemusta pidettiin tärkeänä ja tämä lisäsi osaltaan myös kokemuksen jännittävyyttä. Muutaman todistajan kohdalla jännitys jatkui vielä todistelun päättymisen jälkeenkin, sillä he eivät tieneet, miten käsiteltävässä tapauksessa tulisi käymään.

6.4 Sosiaalisen jännittämisen vaikutus todistamiseen kokemuksena

Todistamista kokemuksena kuvailtiin yksilöstä riippuen hyvin monella tavalla joko negatiivisin tai positiivisin sanankääntein. Negatiivissävytteisesti todistamista kuvattiin esimerkiksi ”vaativana, kauheana, jännittävänä, stressaavana tai kamalana” kokemuksena. Lisäksi kokemuksen kerrottiin olevan aikaa vievä sekä voimavaroja kuluttava. Todistajista useimmat suhtautuivat tehtävään vastuuntuntoisesti ja vaikka tehtävä koettiin tärkeäksi, niin se ei todistajien kertomusten mukaan vähentänyt tehtävän aiheuttamaa kuormitusta, kuten alla olevasta lainauksesta käy ilmi.

En suosittele kellekkään (nauraa). On se nyt silleen ihan hyvä jos on niinkun ratkaseva tekijä siinä, mutta silti on kauheen stressaavaa olla tuolla. Ainakin omakohtaisesti. (H28)

No en halua ainakaan uudestaan todistamaan. Mutta se on että tulen jos sattuu niin uudestaan, mutta että kyllä se sen verran vie aikaa ja kuitenkin omia voimia, kun joudut palaamaan niin tarkkaan taaksepäin ja miettimään. (H16)

Vaikka todistajan tehtävästä selviytyttiinkin jännityksen tuomasta lisästressistä huolimatta, melko suuri osuus haastatelluista todistajista myönsi, etteivät he haluaisi toimia todistajana uudelleen. Alla olevassa lainauksessa haastateltava tiivistää tämän varsin dramaattisin sanankääntein. Hän kertoo, että mikäli kohdalle osuisi tilanne, joka saattaisi johtaa siihen, että hänet kutsuttaisiin todistamaan, hän ”katsoisi toiseen suuntaan”.

No oikeestaan kyl mä tässä oon ajatellu että että seuraavan kerran jo mä sellaseen joudun, niin mä kahton toiseen suuntaan niinku moni muukin on sanonu.(H19)

Havainnollistaen hyöty-haittasuhteen avulla, kokemus jäi monen mielestä negatiivisen puolelle siihen liittyvien stressaavien elementtien takia. Yksi näistä stressaavista elementeistä oli juuri jännittäminen, jolla oli yksilöstä riippuen vaihteleva merkitys koko kokemuksta tarkasteltaessa. Alla olevassa katkelmassa todistaja purkaa varsin tunnepitoisesti tuntojaan todistamisen tehtävään liittyen. Tehtävän tärkeydestä huolimatta hän kertoo kokemuksen olleen raskas monella tavalla. Hän koki, että todistajana ollessa tulee ikävä olo, joka ilmenee niin että todistaja kokee tilanteen, kuin hän olisi ”itse olisi istumassa syytetyn penkillä”. Lisäksi haasteltava kuvailee todistamiskokemuksen olevan kokonaisuudessaan ”show”, jossa eivät ole tärkeimmät asiat keskiössä, vaikka niin tulisi olla.

No ymmärrän sen ahdingon, kun tämmönen on, jostakin pitää löytää todistaja mutta mun mielestä tää on sellasta showta vähä, mistä mä en pidä lainkaan niinku että tämmöstä että gallerialle vedetään jotenkin ja en tykkää yhtään. Suorastaan vi***ttaa oikeesti ja työpäivät menee. Sä mietit ite iltaa ennen, että mitä siellä tulee ja onko sitä ja onko tätä. Vaikka periaatteessa mä en oo tehnyt mitää väärin vaan kuullaan. Se on raastavaa mun mielestä jokaseen suuntaan... Joo se ei oo todellakaan mitään mukavaa, vaikka tavallaan sua ei syytetä, no syytettiinhan mua siitä että me ei olla tehty mitään... Mutta kyllä mä kuitekin sen näen tärkeeks että tulin ja tein sen sitten vaikka ei se kuiteskaan mitää mukavaa hommaa oo. (H18)

Epämiellyttävyydestä huolimatta todistajista useimmat kokivat todistamisen velvollisuudeksi, joka tulee hoitaa parhaalla mahdollisella tavalla. Suurin osa todistajista kuvaili koko kokemuksen olleen joko negatiivinen tai neutraali. Loput todistajista kuvaili todistamisen olevan kokemuksena positiivissävytteinen: Todistamista kuvattiin esimerkiksi melko miellyttävänä tai mielenkiintoisena. Lähes kaikki asiantuntijatodistajat kokivat todistamisen aikaa vieväksi velvollisuudeksi. Osalle heistä oikeuteen saapumisen niin kutsutuissa rutiinijutuissa tuntui resurssien hukkaamisena tai turhana, sillä kaikki tarpeellinen materiaali oli heidän mielestään jo toimitettu eteenpäin. Alla olevassa aineistoesimerkissä haastateltava kertoo, että olisi tarkoituksenmukaisempaa hoitaa todistaminen näissä tapauksissa esimerkiksi nauhoitteella sen sijaan, että kuluttaa esimerkiksi työpäivästä aikaa siihen, että tulee suullisesti kertomaan havaitsemansa asiat.

Et tuntuu tavallaa ehkä silleen turhalla tulla käräjäsaliin kertoo suullisesti se asia, kun sitten taas kenelläkään ei oo useimmiten mitään kysyttävää... Se on hyvin tavanomaista näissä tietyn tyyppisissä jutuissa esitutkinnassa kiistää tai jättää kommentoimatta tai muuta vastaavaa ja sitten poliisitodistaja tarvitaan salissa, tavallaan sitten se selväkin asia käydä sanomassa mitä on nähty. Vaikka varmaan vastaajille kerrotaan se, että poliisi on tiettyjä asioita nähnyt ja kiistää sen asian. Et sillä lailla tuo monesti tuntuu vähän turhalla tulla todistaa. (H:Miksi?) No siinä mielessä, ehkä tällainen ku tietyissä virkatehtävissä ku poliisinki havainnot, se juttu tavallaan perustuu siihen niin sitten taas se todistaminen voitais ottaa vähän toisella tavalla et tuota esimerkiksi jollakin nauhotteella... mutta se nyt on tietysti näitä oikeuden periaatteita sitten taas. (H15)

Myös käsitellyn jutun luonne vaikutti siihen, miten tärkeäksi velvollisuudeksi asiantuntijatodistajat kokivat todistamisen. Rutiinijuttujen kohdalla valmistautuminen sekä itse todistaminen koettiin helpoksi, mutta usein myös turhaksi tehtäväksi. Mitä vaikeampi, laajempi tai vakavampi tapaus, sitä vaikeammaksi koettiin myös asiantuntijatodistajien mielestä todistaminen tehtävänä. Toisaalta näissä tapauksissa tehtävän menestykseks hoitaminen koettiin myös erityisen tärkeänä samoin kuin suhtautuminen todistajan tehtävään yleensä.

Alla olevassa aineistoesimerkissä eräs asiantuntijatodistaja kertoi kokemuksen olevan jännittävä, mutta myös mielenkiintoinen. Hänelle todistaminen näyttäytyi myös haasteena, jossa ikään kuin testattiin omaa ammattitaitoa. Vaikka todistaminen saattoi tuntua jännittävältä, niin silti kyseessä oli kokemus, jota ei hänen tarvinnut pelätä ainakaan tämän kaltaisissa tapauksissa. Toisaalta hän nostaa esille sen, että toisen tyyppisissä tapauksissa kuten henkirikoksissa todistaessa, tehtävä voisi vaikuttaa selvästi haasteellisemmalla tai jopa pelottavalla.

Yleisellä tasolla mä koen sen niin, että se on tosi jännittävää, varsinkin isoissa jutuissa jännittää aina se on selvä asia, mutta toisaalta se on sellasta heittäytymistä, että hei että mä tiedän tän asian ja mä nyt sitten kerron sen asian ja jos mä niinkun en osaa vastata, niin okei sitten se on niin. Että se on mä koen sen joten tosi voimakkaasti semmosena uskaltamisena ja sellasena niinkun että tota niin sitä on ihan turha pelätä, et jännittää toki saa ja näin mutta tota niin... Ja varsinkin tällaisessa työssä niin sehän on tosi tärkeää että niitten juttujen hyvän lopputuloksen kannalta se että sitten siellä et se oikeusprosessissakin se sama mitä on paperille laittanu niin tulee selkeesti esille niin kauan kun nyt tätä suullista todistelua varsin kyllä käydään niinkun, niin verojutuissa ja rikostarkastajan roolissa tokikin kyllä sitten jatkossakin niin tota... En mä tiedä, mä tykkään siitä... Et varmaan sit jos ois erilainen et pitäis todistaa jossakin murhassa et niinkun joku se vois olla sit vähän niinkun ikävää ja sellasta pelottavaa ja näin mutta tällanhen ei oo näissä talousrikosjutuissa, niin en koe sellaista lainkaan. (H31)

Suurin osa todistamista jännittäneistä todistajista arveli todistamisen sujuneen kohtuullisen hyvin tai melko hyvin jännittämisestä huolimatta. Tässä tapauksessa jännittäminen nähtiin tekijänä, joka teki kokemuksesta vaativamman tai kuormittavamman, mutta ei kuitenkaan estänyt tehtävästä selviytymistä tai suoriutumista. Jännittävästä kokemuksesta selviytyminen nähtiin suurena henkilökohtaisena onnistumisena ja kokemuksen ollessa ohi, moni todistaja pystyi kuvailemaan myös kokemuksen positiivisia elementtejä.

Jännittävä, ahdistava, mielenkiintoinen...Aika paljon tulee kyllä kaikkea. Mutta positiivinen siis, plussan puolelle jää silleen että. Ei jäänyt mitään traumoja, voisin tulla uudestaan... No vaikka mua pelotti ja ahdisti etukäteen, niin kyllä mulla silti oli semmonen mielenkiinto, koska mulla ei oo oikeesti mitään hajua. Tietenkin oli niinku elokuvista nähnyt että miten se menee, että sormilla syytellään ja kaikkee et silleen oli mielenkiintoinen nähdä että miten se meni. Mutta tosiaan siellä se puheenjohtaja oli siis jotenkin niin semmonen lempeä että...Mua pelotti se koko tilanne kun mä näin sitten että miten paljon siellä on porukkaa ja et miten siinä on se, sielhän ne sanoo, että kaikki nauhotetaan ja siinä on se mikki ja kerroppa nyt, me tässä sua tuijotellaan, niin tottakai se silleen ahdisti että jotenkin.. Kyllä siis kaikin puolin positiivinen mielikuva jäi. Että ihan kivaa loppujen lopuksi. (H7)

Jännittävyydestä huolimatta kokemus ei tuottanut suurimmalle osalle todistajista esimerkiksi traumoja kuten eräs haastateltava sen edellä olevassa aineistoesimerkissä ilmaisee. Ahdistuksesta, peloista sekä jännittävistä elementeistä huolimatta haastateltava selviytyi todistajan kuulemisesta ja hän tiivistää kokemuksen pääosin positiiviseksi.

Kyllä mua jännitti ja ahdisti aika paljon ja varmasti se oli ton tapahtuman luonteestakin jotenki. Kun oli kaks paloa ollu ja siinä oli pelkoja ollu koko talolla asua siinä, niin ehkä se oli jotenkin ahdistus se ensimmäinen ajatus ja semmonen voi v***u, kun se tuli sen kirje. (H7)

Toisaalta myös monien aikaisempaa todistamiskokemusta omaavien todistajien mielestä kokemus oli kokonaisuudessaan negatiivinen. Useamman todistajan mielestä kyseessä on vaativa tehtävä, joka edellytti paljon etukäteisvalmistelua. Lisäksi kokemusta kuvailtiin aikaa vievänä. Kokemusta kuvailtiin raskaana ja vaativana erityisesti siksi, että se edellytti ajassa taaksepäin palaamista tai ”vanhojen asioiden kaivelua”. Tämä koettiin erityisen raskaaksi tai hankalaksi, mikäli todistaminen tapahtui pitkän ajan kuluttua käsiteltävistä tapahtumista. Muistamattomuus ja pelko asioiden unohtamisesta sekä toisaalta pelko todistamisen onnistumisesta, saattoi aiheuttaa esimerkiksi turhien paineiden keräämistä, stressiä tai jännitystä. Tapauksesta riippuen tapahtumien kulun kertaaminen

saattoi olla myös emotionaalisesti rankkaa joillekin todistajille, mikä lisäsi entisestään heidän kokemansa stressin tai jännityksen määrää.

Tutkimusta varten haastateltiin yhteensä 31 todistajaa. Tästä joukosta vain osa avasi joko suorasti tai epäsuorasti kertomuksissaan tarkemmin sitä, millainen merkitys sosiaalisella jännittämällä oli heidän todistamiskokemuksensa kannalta. Jännityksen määrällä sekä sen ilmenemismuodoilla oli yksilöstä riippuen hyvin erilainen merkitys osana koko todistamiskokemusta. Jokainen tutkimusta varten haastateltu todistaja selviytyi todistajan tehtävästä, mahdollisesta jännityksestä huolimatta. Niiden kohdalla, jotka jännittivät runsaasti ennen kokemusta ja/tai sen aikana, jännitys hankaloitti kokemuksen sujuvuutta erilaisine ilmenemismuotoineen. Tätä tukevat myös niiden todistajien kertomukset, joilla oli jo aiempaa todistamiskokemusta ja jotka eivät kertoneet jännittävänsä. Heidän kohdallaan valmistautuminen sekä kokemuksesta suoriutuminen sujui joko rutiinilla tai suhteellisen vaivattomasti.

Tiivistettynä todistajan tehtävä on todistajan kuulemisen yhteydessä kertoa, mitä hän käsiteltävästä asiasta tietää. Useiden todistajien kohdalla, jotka kertoivat jännittäneensä, kävi todistamiskertomuksista ilmi joko suoraan tai välillisesti, että sosiaalinen jännittäminen vaikutti tehtävästä suoriutumiseen. Jännittäminen aiheutti muun muassa muistamattomuutta, epäjohtamukaisuuksia tai epäselvyyksiä kertomuksissa. Muutama todistaja kertoi huomanneensa jännityksen takia kertoneensa todistajankuulemisen yhteydessä jotain muuta kuin, mitä oli alun perin tarkoitus kertoa.

Tosi paljon rupes jännittää, ihan et äää, et ei muistanut sitäkään vähää et mistä asiasta oli kyse et jännitti niin paljon. Ainakin ite koin sen tosi jännittävänä. En muutenkaan tykkää esiintyä kenenkään edessä, niin saatikaan sitten tossa tilanteessa. Että ei ole semmoselle ihmiselle helppo paikka. (H16)

Edellä olevassa katkelmassa haastateltava kertoo miltä todistaminen ja erityisesti salissa oleminen hänestä tuntui. Jännitys ilmeni hänen kohdallaan ennakkojännityksenä, joka lisääntyi ennen saliin menoa runsaasti. Voimakas jännitys aiheutti haastateltavan mukaan muistamattomuutta. Hän kertoi muutenkin kärsivänsä esiintymiskammosta ja viittasi todistajan kuulemisen olevan vielä normaalia esiintymistilannetta pahempi tilanne, mikä vaikutti siihen, että tilanne tuntui erityisen jännittävältä. Samankaltaisia huomioita ilmeni myös joissakin asiantuntijatodistajien kertomuksissa, joiden

mukaan asiantuntijatodistajina todistaminen koettiin helpompana. Heidän mukaansa niin kutsutut ”siviilitodistajat” jännittävät koko kokemusta enemmän.

No tietenkin jos ajattelee sitä, vois ajatella itse kun on tämmönen viranomainen, niin se on jotenkin niin kuin helpompaa. Elikkä että oot niinku virkasi puolesta siellä, kuin sitte että tavallinen ihminen tulee, kyllä se varmaan aika hämmentävä tilanne on, kun siellä on useita eri kysyjä, sitten jännittää ehkä sitä paikalla olemista ja näin niin on varmaan tämmöselle tavalliselle ihmiselle vaikeampaa. (H2)

Yllä olevassa aineistoesimerkissä useaan kertaan todistamassa itse ollut asiantuntijatodistaja tiivistää asian seuraavasti: Tilanteen elementit saattavat aiheuttaa jännitystä ”siviilitodistajalle”. Tämä taas vaikeuttaa todistajan tehtävää ja tilanteesta selviytymistä.

On se varmaan sillä lailla ett kyllähän poliisille useimmat, tai poliisit aika paljon käy todistamassa asioissa ja sittenkö ku se rutiini tulee, niin ei sitä sillä tavalla ei tietenkään jännitä ja sitten taas ne on varmaan syyttäjällekin hyviä todistajia, siinä mielessä että kun tossa ei jännitä, niin tulee ne näytön kannalta ne ytimekkäimmät asiat siinä aika suhteellisen suppeasti. On sitten paljon ollut salissa näkemässä, kun on saattanut vangittuja esimerkiksi saliin sillä tavalla, että kun tulee siviilipuolen todistaja, niin sitten taas se, että kuinka vastaaja kautta vastaajan avustaja, kun ne tavallaan tietyllä tavalla hyökkää sitä semmosta ensimmäistä kertaa salissa olevaa todistajaa vastaan, niin ne häkeltyy tosi paljon. Että kyllä mun mielestä pitäis kehittää että se todistaminen pystyttäis tekee sillä tavalla, että se ei välttämättä oo siinä salissa ja nää, koska tuota se tilanne on jännittävä ja jos on jostai henkirikoksesta, isoista asioista kysymys, niin se saattaa kadota se, kun painostetaan ja tuntee sen, kun on kaikkien silmien edessä siinä ja avustajat käy tiukasti päälle saadakseen sieltä sitä tiettyä totuutta, niin sitten taas se voi se totuus jo unohtua siinä kun jännittää niin paljon. Eikä pysty kertookkaan sitä mitä on nähny. (H15)

Yllä olevassa aineistoesimerkissä toinen asiantuntijatodistaja kertoo, että asiantuntijatodistajat pystyvät hänen mukaansa helposti ja nopeasti kiteyttämään oleelliset asiat sekä myös esittämään ne selkeästi. Todistamiseen liittyvät rutiinit sekä se, että ei koe tilannetta jännittävänä, selittivät hänen mielestään, miksi asiantuntijatodistajat selviytyivät annetusta tehtävästä paremmin. Hänen mukaansa esimerkiksi ensi kertaa todistamassa olevien todistajien kohdalla voi olla useita tekijöitä, jotka

vaikuttavat siihen, että todistaja kokee tilanteen hämmentävänä, musertavana tai kerta kaikkiaan liian ylivoimaisena. Tätä huomiota tukee myös muutaman haastateltavan kertomus siitä, että he olivat todistajan kuulustelun yhteydessä ”täysin lukossa”, eivätkä esimerkiksi tutkimushaastattelutilanteessa pystyneet todistajan kokemuksen jälkeenkään sen tarkemmin erittelemään, mitä todistajan kuulemisen yhteydessä salissa oli tapahtunut.

Sosiaaliseen jännittämiseen vaikuttaneet tekijät vaihtelivat yksilöstä riippuen. Todistamiskertomusten perusteella ei aina ollut mahdollista eritellä sitä, miksi jotkut todistajista jännittivät todistamisen yhteydessä. Tähän vaikutti se, että todistajat eivät joko osanneet eritellä jännittämiseen vaikuttaneita tekijöitä tai eivät maininneet niitä haastattelun yhteydessä.

(Miten poikkesi ennakkokäsityksestä?) No oli se aika sitä mitä mä ootinkin että... Tavallaan turhaan stressas, mutta silti se stressaa mennä tonne. (H28)

Yllä olevassa aineistoesimerkissä todistaja kertoo, että hän oli kuvitellut todistamisen ennakkoon lähes vastaavaksi kuin millainen kokemus oli todellisuudessa. Silti hän silti kertoi jännittäneensä, vaikka samanaikaisesti kertoi ymmärtäneensä, ettei kokemusta tarvitsisi jännittää.

Ehkä mä en tiedä miksi mua jännitti, koska todistajana olin mutta toi, se jotenkin tää tällänen tilanne on vähän outo. (H9)

Yllä olevasta haastateltavan vastauksesta käy myös ilmi se, että sosiaalisen jännittämisen ilmenemismuotojen ohella todistajien oli usein vaikea kuvata syitä sille, miksi he jännittivät. Haastateltava arvelee jännityksen omalla kohdallaan johtuneen siitä, että hän oli oudossa ja uudessa tilanteessa ollessaan ensi kertaa todistamassa.

(H:millainen ennakkokokemus?) No ei se oikeestaan hirveesti eronnut. Että mulla oli joku tämmönen tunne, että se ei oo mikään kuitenkaan helppo, kun tällanen uusi tilanne ja just se että muistatsä just ne asiat, kun niitä ei muista mitenkään niin samalla, kun sillo heti kun ne on tapahtunut ja jotenkin se tekee siitä semmosen jotenkin vaikeemman ja sitte vielä, kun näät sen syytetyn niin se on semmonen vähä jännittävä et joo me ollaan tässä nyt näin lähekkäin. (H16)

Lähes kaikkien todistajien kohdalla, jotka kertoivat jännittäneensä kokemuksen yhteydessä, sosiaalisen jännittämisen kokemiseen vaikutti useampi eri tekijä. Yllä olevassa aineistoesimerkissä todistaja kertoo tiivistäen niistä elementeistä, jotka hänen kohdallaan vaikuttivat sosiaalisen jännittämisen kokemiseen. Hän kertoo, että uuden tilanteen lisäksi hän mietti, osaako hän kertoa käsiteltävistä asioista riittävän tarkasti, sillä tapahtumista oli jo kulunut aikaa. Näiden tekijöiden ohella tilanteen jännittävyyttä lisäsi se, että hän koki todistajan kuulemisen yhteydessä olevansa välittömässä läheisyydessä epäillyn henkilön kanssa.

7 POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää millaisena todistajien kokema sosiaalinen jännittäminen näyttäytyy todistamiskertomusten kautta. Tätä lähdettiin selvittämään tutkimusongelman ohella kahden tutkimuskysymyksen avulla. Todistajien sosiaalisen jännittämisen ilmenemismuotojen ohella haluttiin selvittää sitä, mitkä tekijät ovat yhteydessä todistajien kokemaan sosiaaliseen jännittämiseen. Tässä tutkimuksessa oli käytössä valmis aineisto, jonka muodostivat käräjä- tai hovioikeudessa todistamassa olleiden todistajien haastatteluista juonnetut tutkimuskertomukset. Tutkimusta varten haastatellut 31 todistajaa olivat todistamassa joko riita- tai rikosasiassa.

7.1 Sosiaalisen jännittämisen ilmeneminen todistajien kertomuksissa

Sosiaalinen jännittäminen ilmeni todistamiskertomuksissa varsin eri tavalla yksilöstä riippuen, mikä on aiemman tutkimuksen mukaan tyypillistä jännittämisen yksilöllistä ilmenemistapaa korostavalle luonteelle (esim. Pörhölä 1995a, 1995b, Pörhölä 2004, Almonkari 2007). Aiemman tutkimuksen mukaan (esim. Pörhölä 1995a, 1995b) esiintymisjännitys voidaan nähdä tilannekohtaisena reaktiona, joka muodostuu erilaiseksi muun muassa yksilön ominaisuuksien ja viestintätilanteen luonteen mukaan. Lisäksi siihen vaikuttavat esimerkiksi muut tilanteen osallistujat sekä viestintätehtävä. Myös Almonkari ja Kunttu (2012) korostavat ongelmaksi koetun sosiaalisen jännittämisen kohdalla kokijan oman tulkinnan merkitystä: Yhdelle ongelmalliset tilanteet eivät ole sitä toiselle. Myös tämän tutkimuksen tuloksista kävi ilmi, että jokaisen todistajan kokemus todistamisesta sekä sosiaalisesta jännittämisestä oli erilainen omine erityispiirteineen: Tässä tutkimuksessa sosiaalisen jännittämisen nähtiin rakentuvan ja ilmenevän yksilöstä riippuen monella eri tavalla. Lisäksi yksilön omilla ominaisuuksilla, kuten aiemmalla kokemuksella, oli vaikutusta sosiaalisen jännittämisen kokemiseen.

Aiemman kirjallisuuden mukaan puhetilanteet aiheuttavat lähes aina jännitystä. McCroskeyn (1977) mukaan on kyse patologiisuudesta, mikäli yksilö ei koe minkään asteista hermostuneisuutta puhetilanteen yhteydessä (Goberman, Hughes & Haydock 2011). Esiintymistaidoiltaan osaava viestijä ei jännitä vähemmän, mutta hän osaa paremmin tulkita sekä hallita jännitystään ja hyödyntää

erilaisia strategioita jännityksen hallitsemiseen sekä tilanteesta selviytymiseen (Isotalus 1995). Tässä tutkimuksessa todistamiskokemuksen yhteydessä vähemmän jännittäneillä, usein aiempaa todistamiskokemusta jo omaavilla todistajilla, saattoi olla kokemuksen myötä parempi valmius hyödyntää edellä mainitun kaltaisia strategioita. Aiemman todistamiskokemuksen myötä heillä oli tietoa siitä millainen tilanne on, mikä on voinut helpottaa jännityksen hallintaa sekä tilanteesta selviytymistä. Niillä henkilöillä, joilla ei ollut aiempaa todistamiskokemusta, saattoi olla vaikeuksia hallita jännitystä sekä luoda omaa toimintaa helpottavia viestintästrategioita, jotka olisivat voineet auttaa tilanteesta selviytymisessä.

Sosiaalisen jännittämisen ilmenemismuodot tässä tutkimuksessa ovat hyvin linjassa aiemman tutkimuksen kanssa. Esimerkiksi Pörhölä (2004) kuvailee jännittämisen olevan moniulotteinen ilmiö, jonka syntymiseen vaikuttaa yksilön subjektiivisen kokemuksen ohella elimistön fysiologinen vireytyminen sekä käyttäytymiseen liittyvät joko näkyvät tai kuuluvat subjektiivisen tunnetilan ja vireytymisen piirteet. Näillä tarkoitetaan esimerkiksi takeltelua, sanoissa sekoilua, käsien vapinaa tai vaikkapa hikoilua. Myös muu aiempi tutkimus (esim. Daly 2008, Bodie 2010, Lee ym. 2002) korostaa jännittämisen aiheuttamia fysiologisia sekä käyttäytymiseen liittyviä oireita kognitiivisten oireiden ohella. Myös tässä tutkimuksessa jännitys näkyi monen todistajan kohdalla elimistön fysiologisena vireytymisenä, joka ilmeni hyvin samankaltaisesti esimerkiksi käsien hikoamisena tai värisevänä äänenä. Lisäksi osa todistajista kertoi jännityksen ilmenneen kohonneena vireystilana.

Todistajien kertomuksissa sosiaalisen jännittämisen pääpaino oli tajunnallisessa ilmenemisessä. Todistajien sosiaalinen jännittäminen ilmeni lähes kaikkien todistamiskokemuksen yhteydessä jännittäneiden todistajien kohdalla muun muassa puhe- ja ajatteluvaikeuksina, joilla tarkoitetaan esimerkiksi sanoissa sekoilua, hidastunutta reagointikykyä tai muistamattomuutta. Jännitys saattoi aiheuttaa myös ”pasmajen sekaisin menemistä”, joka ilmeni muun muassa keskittymisvaikeuksina edellä mainittujen elementtien ohella. Pahimmillaan sosiaalinen jännittäminen ilmeni muutaman todistajan kohdalla ”lukkoon menemisenä” todistajan kuulemisen yhteydessä. Aiemman tutkimuksen (Daly 2008, Bodie 2010, Lee ym. 2002) mukaan jännityksen kognitiiviset oireet näkyvät esimerkiksi keskittymisvaikeuksina, hermostuneisuutena sekä negatiivisina itseensä kohdistuvina tuntemuksina.

Yksilöllisyys vaikuttaa aiemman tutkimuksen (Almonkari 2007) mukaan myös sosiaalisen jännittämisen ilmenemismuotoihin. Osalle jännittäminen saattaa aiheuttaa konkreettisia fyysisiä oireita, kun taas toiset kokevat sosiaalisen jännittämisen nimenomaan esimerkiksi ahdistavina ajatuksina, lisääntyneenä kriittisyytenä tai itsensä vähättelynä. Myös ongelmaksi koetussa

sosiaalisessa jännittämisessä ja sen kokemisessa tulee huomioida kokijan tulkinnan merkitys (Almonkari ja Kunttu 2012). Tämä kävi ilmi myös tämän tutkimuksen tuloksia tarkastellessa. Osan kohdalla jännitys saattoi näkyä voimakkaasti korostuneena itsekriittisyytenä ja negatiivisina tuntemuksina sekä todistajaa itseään että tehtävää kohtaan. Jotkut todistajista kertoivat jännityksen aiheuttaneen stressin ohella pelkotiiloja, hermostuneisuutta tai esimerkiksi univaikeuksia. Muutama todistaja kertoi, että heistä jännitys tuntui siltä kuin olisi ollut ”perhosia mahassa” tai että ”sanat menivät sekaisin”. Joidenkin todistajien kohdalla oli asiayhteydestä mahdoton päätellä käytettiinkö esimerkiksi ”sanat sekaisin”-ilmaisua kuvailemaan konkreettisesti vain sanojen sekaisin menemistä vain laajemmin kuvaamaan todistajien kokemaa jännitystilaa sekä jännityksen eri elementtejä. Osa todistajista, jotka kertoivat jännittäneensä todistamisen yhteydessä, eivät eritelleet sen tarkemmin miten jännittäminen ilmeni.

Jännitys ilmeni ennakkojännityksenä erityisesti monen ensi kertaa todistamassa olleen henkilön kohdalla. Aiemmassa tutkimuksessa (esim. Almonkari 2007) ennakkojännitys nähdään osana sosiaalista jännittämistä: käsitteellä voidaan tarkoittaa sekä kokemuksellisen vuorovaikutustilanteeseen osallistumisen että tilanteeseen osallistumisen ennakkoinnin aiheuttamaa jännitystä. Suurin osa todistamista jännittäneistä todistajista piti todistamista yleisesti jännittävänä kokemuksena, jolloin jännitys oli ”läsnä” koko kokemuksen ajan aina valmistautumisvaiheesta todistelun päättymiseen saakka. Ennakkojännittämiselle on aiemman tutkimuksen mukaan tyypillistä sen ilmeneminen ennen varsinaista kokemusta (esim. Almonkari 2007, Daly 2008, Bodie 2010). Todistajien kertomuksista kävi ilmi myös se, että jännitys ilmeni monen kohdalla erityisesti ennakkojännityksenä eli jo ennen varsinaiseen kokemukseen osallistumista. Ennakkojännitys saattoi alkaa jo kutsun vastaanottamisen yhteydessä tai todistamista edeltävän päivän aikana. Monen kohdalla ennakkojännitys eskaloitui odottamisvaiheessa, jolla tarkoitetaan todistajan viettämää odotusaikaa oikeustalolla ennen todistajan kuulemistä.

Almonkari (2007) korostaa mielikuvien roolia osana ennakkojännitystä. Mielikuvien ja ennakkojännittämisen yhteys tuli esille myös tässä tutkimuksessa: Ennakkojännityksen kokeminen oli erityisen voimakasta niiden todistajien kohdalla, joilla ei ollut aiempaa todistamiskokemusta. Heillä ei ollut tietoa, mitä odottaa tilanteelta. Jännitystä lisäsi erityisesti se, että monella ensi kertaa todistamassa olleella todistajalla oli ennakoon muodostunut täysin vääränlainen kuva todistamisesta. Virheellisen ennakkokäsityksen syntymiseen vaikuttivat esimerkiksi amerikkalaiset elokuvat ja tv-sarjat sekä puutteellinen tiedonsaanti valmistautumisvaiheessa. Virheellisten ennakkokäsitysten sekä

puutteellisen tiedonsaannin myötä tilanne arvioitiin täysin erilaiseksi, kuin mitä se todellisuudessa oli, mikä aiheutti eräänlaisen noidankehän monen todistajan kohdalla pahentaen jännitystä entisestään.

Yksi tässä tutkimuksessa selkeimmin ilmennyt sosiaalisen jännittämisen osa-alue oli esiintymisjännitys. Aiemmassa tutkimuksessa esiintymisjännitys voidaan nähdä esimerkiksi piirre-, tilanne-, tai luonteenomaisena (esim. Bodie 2010, Daly 2008, Pörhölä 1995a, Pörhölä 1995b). Tässä tutkimuksessa todistajien kertomuksissa oli havaittavissa sekä piirteenkaltaista että tilannekohtaista esiintymisjännitystä. Monen kohdalla sosiaalinen jännittäminen ilmeni myös esiintymisjännityksenä, joka todistajien kertoman mukaan ilmeni lähes aina esiintymistilanteissa. Aiemman tutkimuksen (Lee ym. 2002) mukaan esiintymisjännitys saa aikaa puhujassa aikaan korostuneen itsetietoisuuden ohella lisääntyntä itsekriittisyyttä, arviointia sekä kritiikkiä omaa toimintaa kohtaan. Edellä mainittujen ominaisuuksien ohella jännitys voi näkyä häpeänä tai pelokkuutena, mikä ilmeni myös tämän tutkimuksen tuloksissa selvästi: Lähes kaikki todistajat olivat huolissaan omasta suorituksestaan sekä erityisesti todistamiskokemuksen yhteydessä jännittäneet todistajat suhtautuivat kriittisesti omaan toimintaansa.

Toisaalta, muutaman todistajan kohdalla saattoi esiintymisjännityksen sijaan olla kyse myös esimerkiksi tilannekohtaisesta viestintäarkuudesta tai ujoudesta. Aiemmassa tutkimuksessa (Sallinen-Kuparinen 1986) viestintäarkuus nähdään suhteellisen pysyvänä suhtautumistapana viestintä- ja vuorovaikutustilanteisiin, joka voi jopa estää vuorovaikutuskäyttäytymistä. Toisaalta myös ujous voidaan nähdä yksilön toimintaa haittavaksi tai hänelle epämukavuutta aiheuttavaksi tekijäksi sosiaalisissa tilanteissa (Buss 1997).

7.2 Sosiaaliseen jännittämiseen yhteydessä olevat tekijät

Haastateltavien kertomuksien mukaan sosiaaliseen jännittämiseen yhteydessä olevia tekijöitä olivat:

- 1) puutteellinen tiedonsaanti valmistautumisen yhteydessä, 2) vääristynyt tai virheellinen ennakkokäsitys, 3) aiemman kokemuksen puute, 4) todistamisen tehtävän institutionaalinen luonne, 5) läsnäolijoiden vaikutus 6) arvioinnin pelko sekä huoli onnistumisesta, 7) tilanteen outous tai uutuus, sekä 8) yksilölliset tekijät. Tämän tutkimuksen tuloksia tarkasteltaessa tulee kiinnittää

huomiota erityisesti yksilöllisiin eroihin. Sosiaaliseen jännittämiseen vaikuttaneet tekijät vaihtelivat yksilöstä riippuen. Todistamiskertomusten perusteella ei aina ollut mahdollista eritellä, miksi jotkut todistajista jännittivät todistamisen yhteydessä. Todistajat eivät joko osanneet eritellä jännittämiseen vaikuttaneita tekijöitä tai eivät maininneet niitä haastattelun yhteydessä. Monelle todistajista saattoi tuntua hankalalta tunnistaa tekijöitä, jotka heidän kohdallaan olisivat voineet olla yhteydessä sosiaalisen jännittämisen kokemiseen. Tämä kuvastaa sitä, ettei sosiaaliseen jännittämiseen yhteydessä olevia tekijöitä ei ole mahdollista tietää tarkasti saati sitten kuvailla verbaalisesti.

Yksilön ominaispiirteet yhdistettynä sosiaalista jännittämistä aiheuttaviin tekijöihin, saattoivat usean todistajan kohdalla lisätä jännitystä. Esimerkiksi Dalyn (2008) tutkimuksen mukaan esiintymisjännitystä lisääviksi tekijöiksi on todettu kokemuksen puutteen ohella aiemmat negatiiviset tai vastenmieliset esiintymiskokemukset sekä mahdollisesti myös geneettinen alttius. Tässä tutkimuksessa oli viitteitä siitä, että esimerkiksi aiemman todistamiskokemuksen puute oli yhteydessä sosiaalisen jännittämisen kokemiseen yksilöllisten erojen ohella. Aiemman tutkimuksen (Almonkari & Kunttu 2012) mukaan sosiaalisen jännittämisen kohdalla ongelmana pidetään voimakasta vuorovaikutustilanteissa ilmenevää ahdistusta, joissa yksilö on huomion keskipisteenä. Tässäkin tutkimuksessa ilmeni, että etenkin esiintymiseen tai viestintätilanteisiin ylipäättään negatiivisesti suhtautuvilla todistajilla yksi jännitystä lisäävä elementti oli huomion keskipisteenä oleminen. Se oli myös tekijä, joka monen todistajan mielestä teki esimerkiksi todistajan kuulemisesta esiintymistilanteen kaltaisen. Toisaalta aiemman kirjallisuuden (Buss 1997) mukaan myös ujouden voidaan nähdä aiheuttavan estynyttä käyttäytymistä vuorovaikutustilanteissa, joka ilmenee esimerkiksi haluttomuutena osallistua vuorovaikutustilanteeseen, vähäpuheisuutena tai tilanteen keskipisteenä olemisen välttelyä.

Sekä aiemman että tämän tutkimuksen perusteella voidaan sanoa että sosiaalisen jännittämisen ilmeni monen eri tekijän vaikutuksesta. Aiemman tutkimuksen (Almonkari 2007,150) mukaan ahdistuneisuutta, pelkoja sekä muita sosiaalisen jännittämisen ilmenemismuotoja ilmeni eniten tilanteissa, joissa yhdistyivät tarve olla esillä, huomion keskipisteenä oleminen, kognitiivisesti kuormittavat viestinnän sisällöt sekä uudenlainen rooli. Merkittävä tekijä sosiaalisen jännittämisen kokemiseen oli myös tilanteen harvinaisuus, uutuus tai erikoisuus. Todistamiskertomusten perusteella todistaminen kokemuksena pitää sisällään lähes kaikkia näitä elementtejä, joka tarkoittaa että kyseessä on kokemus, johon jännitys liittyy vahvasti. Tämän tutkimuksen tuloksista ilmeni että jännitys aiheutti stressiä, pelkoa sekä ahdistusta. Lisäksi tilanne koettiin tehtäväkeskeisenä

esiintymistilanteena, jossa todistajan tuli yleisön edessä kertoa yksityiskohtaisia huomioita tapahtumista, jotka saattoivat olla tapahtuneet tapauksesta riippuen useita kuukausia tai jopa vuosia sitten. Erityisen haasteelliseksi todistamisen teki myös se, että esimerkiksi rikosasioissa paikalla syytettynä ollut henkilö oli läsnä tässä tilanteessa, mikä lisäsi tilanteen tehtävän kuormittavuutta. Lisäksi tapauksesta riippuen kerrottavat asiat saattoivat tunnepitoisia tai sisältää elementtejä, joka teki niiden toisintamisesta muualla tavalla raskasta. Noin 32 prosenttia tähän tutkimukseen haastatelluista todistajista oli ensi kertaa todistamassa ja 36 prosenttia oli ollut tätä kokemusta aiemmin todistajana 1-4 kertaa. Tämä tarkoittaa, että 68 prosentille tutkimusta varten haastatelluista todistajista kokemus oli joko täysin uusi tai jollain tapaa tuttu kokemus, johon osallistuminen oli kuitenkin verrattain harvinaista. Ensi kertaa todistamassa olleiden todistajien kohdalla sosiaaliseen jännittämiseen vaikutti myös aiemman todistamiskokemuksen puuttumisen ohella puutteellinen tiedonsaanti.

Myös tehtävän onnistumisesta kannettu huoli sekä arvioinnin pelko olivat monen todistajan kohdalla yhteydessä sosiaalisen jännittämisen kokemiseen. Monen kohdalla huoli onnistumisesta lisäsi sosiaalisen jännittämisen määrää, mikä puolestaan vaikutti siihen, ettei esimerkiksi todistajan kuuleminen onnistunut todistajien kertomuksen mukaan parhaalla mahdollisella tavalla. Tilanne on ikään kuin noidan kehä, jossa onnistumisen tavoittelu lisää jännitystä, joka taas heikentää onnistumismahdollisuuksia tilanteessa. Tämä tukee aiempaa tutkimusta. Esimerkiksi Almonkarin (2007) mukaan ”jännittäminen rakentuu usein ristiriidassa tavoitellun hyvän vaikutelman ja huonoksi arvioidun lopputuloksen välillä”. Tarve onnistua oli monen todistajan kohdalla niin suuri, että se osaltaan lisäsi paineita ja joidenkin todistajien kohdalla myös sosiaalista jännitystä. Tilanteen tehtäväkeskeisyyden ja onnistumisen ohella moni todistaja kantoi huolta myös siitä, miltä näytti muiden tilanteen läsnäolijoiden silmissä. Tämä ilmeni myös aiemmasta tutkimuksesta: Almonkarin (2007) mukaan ”keskeistä jännityksen rakentumisessa on halu näyttäytyä viestintäkumppaneille osaavana ja pätevänä ja toisaalta omien onnistumismahdollisuuksien epäileminen.”

Yllättävä löytö tässä tutkimuksessa oli puolestaan se, että todistajien kertomusten perusteella arvovaltaisten henkilöiden läsnäolo tilanteessa ei mukaan lisännyt tilanteen jännittävyyttä. Aiemman tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että arvovaltaisten tai tärkeäksi koettujen henkilöiden läsnäolo tilanteessa lisää tilanteen jännittävyyttä (Almonkari 2007). Tämän tutkimuksen tuloksista ilmeni että osalle todistajista läsnäolijoiden eli yleisön paikalla olo tilanteessa teki tilanteesta esitysmäisemmän, joka puolestaan lisäsi tilanteen jännittävyyttä. Jännityksen kokemiseen ei kuitenkaan vaikuttanut se, ketä yleisössä oli paikalla, syytettyä lukuun ottamatta.

Lisäksi tämän tutkimuksen tulosten mukaan erityisesti syytetyn läsnäolo todistamisen kuulemisen yhteydessä, etenkin rikosasioissa, tilanteessa lisäsi monen todistajan kohdalla tilanteen jännittävyyttä. Osa todistajista, jotka kokivat syytetyn läsnäolon tilanteessa jännittäväksi, kertoivat sen liittyneen siihen, että tapahtumista kertominen koettiin hankalaksi tai epämiellyttäväksi syytetyn läsnä ollessa. Osan kohdalla syytetyn kohtaamisen aiheuttama jännitys liittyi epävarmuuteen ja siihen, että ei tiedetty mitä käsiteltyssä tapauksessa tulisi käymään. Tässä tapauksessa todistajat pelkäsivät usein myös oman turvallisuutensa puolesta. Kaikki näistä todistajista eivät eritelleet erikseen sitä, miksi syytetyn läsnäolo lisäsi tilanteen jännittävyyttä. Moni todistaja kertoi pelänneensä todistajan tehtävää etukäteen ja pelko ikään kuin kärjistyi syytetyn läsnä ollessa. Pelkääminen todistamisen yhteydessä saattoi joidenkin todistajien kohdalla olla yhteydessä myös jännittämiseen tai toisaalta olla myös sen seurausta. Myös esiintymisjännitys saattaa aiheuttaa pelkoa, joka voi ilmetä esimerkiksi häpeän tai pelokkuuden tuntemuksina. (Lee ym. 2002)

Toinen kiinnostava havainto liittyi sosiaaliseen jännittämiseen vaikuttaviin tekijöihin. Tämän tutkimuksen tulosten mukaan yksi sosiaalisen jännittämisen kokemiseen vaikuttava tekijä, etenkin ensi kertaa todistamassa olevien todistajien kohdalla, oli puutteellinen tiedonsaanti valmistautumisvaiheessa. Kuitenkin aiemman kirjallisuuden mukaan (Daly 2008) esiintymistä jännittävien on todettu olevan vähemmän kiinnostuneita kuulemaan esimerkiksi esityspaikkaan liittyvistä tekijöistä. Tämä havainto on ristiriidassa tämän tutkimuksen tulosten kanssa, sillä juuri tilannetta jännittäneet todistajat kaipasivat lisätietoja itse kokemukseen liittyen. Etenkin ensi kertaa todistamassa olleet todistajat etsivät runsaasti tietoa etukäteen esimerkiksi internetistä tai kysymällä lisätietoja todistamassa olleilta tuttaviltaan. Huolellisesta valmistautumisesta huolimatta useimmat todistajat jännittivät todistamiskokemuksen yhteydessä. Tähän liittyvä havainto oli myös se, että moni todistaja kertoi jännittäneensä vaikka oli ymmärtänyt sen, ettei kokemuksen yhteydessä tarvitsisi jännittää. Tämä kertoo jännittämisen luonteesta ja siitä, ettei se aina ole tahdonalaisesti säädeltävissä, vaikka yksilö niin toivoisikin.

Tämän tutkimuksen perusteella saatu yksi keskeinen huomio todistamisprosessin kehittämiseen liittyen, olisi parantaa todistajien tiedonsaantia valmistautumisvaiheessa. Tämä olisi mahdollista toteuttaa esimerkiksi panostamalla uudenlaisiin tiedotusmateriaaleihin, kuten videoihin. Niiden avulla olisi mahdollista tarjota konkreettisesti lisätietoja tehtävästä sekä siihen liittyvistä käytännön seikoista havainnollisemmassa muodossa. Tämä havainnollisempi materiaali olisi tarpeen erityisesti ensi kertaa todistamassa oleville henkilöille.

7.3 Sosiaalinen jännittäminen osana todistamiskokemusta

Tutkimusta varten haastateltiin yhteensä 31 todistajaa. Tästä joukosta vain osa todistajista avasi joko suorasti tai epäsuorasti kertomuksissaan tarkemmin sitä, millainen merkitys sosiaalisella jännittämisellä oli heidän todistamiskokemuksensa kannalta. Jännityksen määrällä sekä sen ilmenemismuodoilla oli yksilöstä riippuen hyvin erilainen merkitys osana koko todistamiskokemusta. Jokainen tutkimusta varten haastateltu todistaja selviytyi todistajan tehtävästä mahdollisesta jännityksestä huolimatta. Tämän tutkimuksen haastatteluvaiheessa todistajien kokemuksia tarkasteltiin kolmen eri osa-alueen kautta: 1) todisteluun valmistautuminen, 2) todistamistapahtuma kokonaisuudessaan (saapuminen oikeustalolle, odottaminen & valmistelu, todistajankuuleminen) ja 3) jälkitunnelmat, sekä koko kokemuksen reflektointi. Jokaisen todistajan kohdalla todistamiskokemus oli yksilöllinen. Vaikka todistajien kokemuksissa oli paljon eroavaisuuksia, niissä oli toisaalta myös samankaltaisuuksia. Kaikkien todistajien kokemuksissa oli esimerkiksi tunnistettavissa institutionaalisen vuorovaikutustilanteen elementtejä (ks. Raevaara, Haakana & Ruusuvuori 2001).

Yhtenä kokemusten eriävyyteen vaikuttavana tekijänä voidaan pitää kunkin vuorovaikutustilanteen muokkautumista omanlaisekseen esimerkiksi läsnäolijoiden vaikutuksesta. Välikosken ja Ala-Kortesmaan (2014, 192–193) mukaan jokainen oikeudenistunto on vuorovaikutustilanteena omanlaisensa vaihtelevan istuntokokoonpanon myötä. Vaikka kyse on institutionaalisen vuorovaikutustilanteen kriteerit täysin täyttävästä tilanteesta, ei institutionaalisuus aina ilmene staattisesti samankaltaisena taustaoletuksena. Kuten Raevaara, Ruusuvuori ja Haakana (2001, 24) toteavat ”institutionaalisuus ymmärretään ilmiöksi, jota paitsi ylläpidetään, myös muokataan vuorovaikutuksessa. Keskustelun institutionaalisuus nähdään siis muuttuvana ja muokattavissa olevana, ei pelkästään taustalla vaikuttavien institutionaalisten rakenteiden ja rajoitteiden määräämänä ilmiönä.” Institutionaalinen vuorovaikutustilanne tarjoaa kehykset, jonka puitteissa kunkin todistajan kokemukset tapahtuivat. Yksilön ohella tilanteeseen vaikuttivat muun muassa ulkoiset tekijät, tilanteen muun osanottajat sekä joidenkin todistajien kohdalla myös esimerkiksi sosiaalinen jännittäminen.

Muutamit todistajat huomasivat kertovansa todistajan kuulemisen yhteydessä aivan jotain muuta, kuin mitä heidän oli tarkoitus kertoa. Tämä tarkoitti, että tapahtumista kertominen ei onnistunut

parhaalla mahdollisella tavalla. Kyseessä on erittäin huolestuttava löytö ajatellen todistajan tehtävän toteutumista. Todistajan tehtävän oikeudenistunnossa voi määritellä seuraavasti: Todistaja on kutsuttu paikalle kertomaan totuudenmukaisesti käsiteltävään asiaan liittyvät havaitsemansa seikat, jonka jälkeen tilanteen muilla osapuolilla on halutessaan mahdollisuus esittää tarkentavia kysymyksiä. Todistelun avulla asianomaiset pyrkivät osoittamaan, että käsiteltävään tapaukseen liittyvä tapahtumien ketju on edennyt heidän kertomansa tavoin. Tuomioistuimen tehtäväksi jää vastaanottaa todistelu ja sen jälkeen harkita, minkälaiselle ratkaisulle esitetty näyttö antaisi perusteen. (Pölönen ja Tapanila 2015) Mikäli todistaja menee ”täysin lukkoon” ja todistelu epäonnistuu, voi se vaikuttaa laajemmin koko tapaukseen ratkaisuun. Tämä osoittaa, että haitalliseksi koettu sosiaalinen jännittäminen voi pahimmillaan vaikuttaa negatiivisesti todistajan kuulemisen onnistumiseen.

Todistajat suhtautuivat todistamiseen pääosin joko negatiivisesti, neutraalisti tai positiivisesti. Monien todistajien mielestä kyseessä on vaativa sekä aikaa vievä tehtävä, joka edellytti paljon etukäteisvalmistelua. Kokemusta kuvailtiin ennen kaikkea emotionaalisesti raskaaksi ja vaativaksi, erityisesti siksi, että se edellytti ajassa taaksepäin palaamista tai ”vanhojen asioiden kaivelua”. Muistamattomuus ja pelko asioiden unohtamisesta sekä myös edellä mainittu pelko todistamisen onnistumisesta aiheuttivat osalle todistajista esimerkiksi turhien paineiden keräämistä, stressiä tai jännitystä.

Niiden kohdalla, jotka jännittivät runsaasti ennen kokemusta ja/tai sen aikana, jännitys hankaloitti kokemuksen sujuvuutta erilaisine ilmenemismuotoineen. Todistamiskertomuksista ilmeni joko suoraan tai välillisesti, että sosiaalinen jännittäminen vaikutti tehtävästä suoriutumiseen. Jännittäminen aiheutti todistajien kertomusten mukaan muun muassa muistamattomuutta, epäjohtonmukaisuuksia puheessa tai epäselvyyksiä kertomuksissa. Muutama todistaja kertoi huomanneensa jännityksen takia kertoneensa todistajankuulemisen yhteydessä aivan jotain muuta kuin mitä oli alun perin tarkoitus kertoa.

Tilanne oli erityisen haasteellinen niille todistajille, jotka kertoivat kärsivänsä esiintymiskammosta, esiintymisjännityksestä tai joiden voitiin heidän kertomuksensa perusteella sanoa kärsivän esimerkiksi tilannekohtaisesta viestintäärkuudesta. Tilanteen erikoisuuden, outouden sekä uutuuden ohella asiaan vaikuttivat myös institutionaalisen vuorovaikutustilanteen elementit, jotka tekivät todistajan kuulemisesta entistä haasteellisemman tilanteen. Tämä vaikutti siihen, että tilanne tuntui

erityisen jännittävältä. Jännittämisen vaikutusta todistamisen onnistumiseen vahvistivat omalta osaltaan myös osa asiantuntijatodistajien kertomuksista. Useimmat heistä pitivät asiantuntijatodistajina todistamista helpompana, niin kutsuttuihin ”siviilitodistajiin” verrattuna. He jännittivät asiantuntijatodistajien kokemuksen mukaan todistamista enemmän. Jännittäminen on puolestaan yhteydessä siihen, miten todistajan tehtävästä on mahdollista suoriutua.

Haastateltujen todistajien joukossa oli henkilöitä, jotka kertoivat menneensä ”täysin lukkoon” todistajan kuulemisen yhteydessä. Tämän lisäksi moni kertoi jännittämisen aiheuttamasta muistamattomuudesta sekä keskittymisvaikeuksista, joiden he kokivat vaikuttavan todistamisen onnistumiseen negatiivisella tavalla. Tämä on huolestuttava huomio ajatellen suullisuuden periaatteen toteutumista. Aiemman tutkimuksen (Jokela 2005) mukaan oikeudenistunnossa tapahtuva suullinen sekä välitön todistajankuulustelu tarjoaa luotettavimman pohjan todistusharkintaa ajatellen. Tämän tutkimuksen tuloksia tarkasteltaessa asia ei kuitenkaan kaikissa tapauksissa ollut vaikuttanut tältä todistajien kertomusten perusteella. Sosiaalinen jännittäminen voi pahimmillaan heikentää suullisen ja välittömän todistajan kuulemisen onnistumista ja vaikeuttaa näin myös todistusharkintaa sekä laajemmin tarkasteltuna myös tapauksen ratkaisemista. Kirjalliseen menettelyyn verrattuna suullisen menettelyn luotettavuus näyttäytyy erilaisena vuorovaikutuksen näkökulmasta katsottuna.

Aiemman tutkimuksen mukaan (esim. Niinivaara & Karhunen 2010) ajoittainen esiintymisjännityksen, viestintäaarkuuden tai esimerkiksi ujouden kokeminen vuorovaikutustilanteissa on normaalia. Kuitenkin pitkällä tähtäimellä esimerkiksi jatkuva ja voimakas viestintäaarkuus voi heikentää yksilön elämän laatua (Niinivaara & Karhunen 2010). Korkeakouluopiskelijoiden kohdalla ongelmaksi koettu sosiaalinen jännittäminen saattoi pahimmillaan heikentää opintomenestystä, viivästyttää opintoja sekä vaikuttaa negatiivisesti opiskelijan hyvinvointiin (Almonkari & Kunttu 2012). Aiempaa tutkimusta sekä tämän tutkimuksen tuloksia tarkasteltaessa on mahdollista todeta, että todistajien sosiaalinen jännittäminen on tekijä, joka voi vaikuttaa todistajakuulemisen onnistumisen ohella alentavasti myös laajemmin yksilön elämänlaatuun. Tämänkin tutkimuksen tuloksista ilmeni että jännittäminen aiheutti pahimmillaan esimerkiksi ennakkojännitystä, stressiä ja unettomuutta. Todistamiskertomukset viittaavat myös siihen, että jännittämisellä oli negatiivinen vaikutus todistajan tärkeimpään tehtävään eli tapahtumista kertomiseen todistajan kuulemisen yhteydessä. Käsiteltävän tapauksen luonteesta riippuen, todistajien sosiaalisella jännittämisellä voi olla kauaskantoisia seuraamuksia ja vaikutusta siihen, miten oikeus toteutuu.

7.4 Tutkimuksen arviointi

Tämän tutkimuksen onnistumista arvioidaan seuraavien kriteereiden avulla: luotettavuus, uskottavuus sekä vahvistuvuus (Eskola & Suoranta 1998). Tutkimuksen luotettavuutta on mahdollista tarkastella analysoiden koko tutkimusta kokonaisuudessaan. Tässä tutkimuksessa aiheena oli todistajien sosiaalinen jännittäminen. Vaikka jännittämistä on tutkittu runsaasti, tutkimusongelman tutkiminen oli perustelua, sillä institutionaalinen vuorovaikutus sekä oikeusalliviestintä ovat jännittämisen tutkimuksen ympäristönä tuoreita.

Tähän tutkimuksen käytettiin valmista aineistoa, joka koostuu 31 todistajan teemahaastattelusta. Tutkimuksen aineisto voidaan käsittää toisaalta tutkimuksen vahvuudeksi sekä myös heikkoudeksi. Aineisto on erittäin laaja pro gradu-tutkielman aineistoksi. Vaikka toteutettujen haastatteluiden määrää voidaan pitää suurehkona, haastattelut olivat kokonaisuudessaan tiiviitä sekä ajalliselta kestoltaan lyhyitä. Tähän vaikutti se, että tutkimusta varten valikoidut haastateltavat valittiin satunnaisotannalla, eikä heillä näin ollut todistamaan tullessa etukäteen tietoa toteutettavasta tutkimuksesta, joka saattaa heijastua aineistossa vastausten laajuuteen. Normaalin käytännön mukaan esimerkiksi puheviestinnän tutkimuksissa haastateltavien kanssa sovitaan hyvissä ajoin etukäteen haastattelu-aika ja -paikka, kun kerätään laadullista aineistoa teemahaastattelun avulla. Näin ollen henkilöillä on mahdollisuus valmistautua edessä olevaan haastatteluun pidemmän aikaa ja miettiä etukäteen esille nostamiaan teemoja.

Kuten teemahaastattelurungosta (ks. liite 1) voidaan huomata, teemahaastatteluiden toteutusvaiheessa ei keskitytty sosiaalisen jännittämisen teeman ympärille, vaan teemahaastattelemalla kerättiin tietoa todistajien kokemuksiin liittyen yleisellä tasolla. Tämä vaikuttanee osittain myös tutkimuksen luotettavuuteen. Tutkijan näkökulmasta olisi mielenkiintoista nähdä, mitä tutkimuksen aineisto olisi kertonut, mikäli esimerkiksi teemahaastattelurunko olisi laadittu alusta alkaen jännittämisen teemaan keskittyen. Haastateltavat olivat monella tapaa monimuotoinen joukko eri-ikäisiä, eri määrän todistamiskokemusta omaavia henkilöitä, jotka olivat todistamassa erilaisissa tapauksissa. Toisaalta tämä erilaisuus voidaan nähdä myös haasteena. Kuten aiempi tutkimus toteaa (esim. Almonkari 2007, Pörhölä 1995a) jännittäminen on ilmiö, joka ilmenee yksilöstä riippuen monella eri tavalla. Tässä tutkimuksessa analyysin pohjana toimivissa todistamiskertomuksissa on yhteneväisyyksiä, mutta

heterogeenisen haastateltavajoukon kohdalla tämä tulee ottaa huomioon tutkimuksen onnistumista arvioidessa.

Sosiaalinen jännittäminen ilmeni todistajien kertomuksissa esimerkiksi tajunnallisesti ja keuhollisesti. Näiden ulottuvuuksien painottuminen tai suhde toisiinsa vaihteli todistajakohtaisesti. Todistamiskokemusten eroavaisuuksista huolimatta, todistajien kokemuksissa oli myös yhteneväisyyksiä esimerkiksi jännittämisen ilmenemismuodoissa sekä sosiaaliseen jännittämiseen vaikuttavissa tekijöissä. Laajaan haastateltavajoukkoon mahtui myös todistajia, jotka kertoivat jännittäneensä, mutta eivät eritelleet miten jännittäminen heidän kohdallaan näkyi. Aineistossa esiintyviin puutteisiin saattaa vaikuttaa se, että tutkimuksen aineiston muodostaa 31 todistajien kokemuksia käsittelevää teemahaastattelua. Haastatteluvaiheessa ei siis ole keskitytty kysymään todistajilta heidän kokemuksiaan sosiaalisesta jännittämisestä, vaan laajemmin heidän kokemuksiaan todistamiseen liittyen. Tämä saattaa osaltaan selittää sitä, miksi jännittämisestä on paikoitellen mainittu vain lyhyesti tai osassa haastatteluissa ei lähes ollenkaan.

Kertomuksien voidaan sanoa olevan sekä tapa välittää tietoa että jäsentää tapahtumia (Steinby 2009). Lisäksi ne ovat tiedollisia välineitä, joiden avulla on mahdollista ymmärtää tulevaa sekä mennyttä sekä rakentaa että ylläpitää identiteettiä (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005). Todistajien kertomukset ovat monella tapaa arvokkaita, sillä ne välittävät tietoa todistamisesta kokemuksena sekä siihen liittyvistä elementeistä. Alasuutarin (2011) mukaan tutkimuksen kvalitatiivinen aineisto edustaa palasta tutkittavasta maailmasta. Tässä valossa tarkasteltuna aineistosta esille noussut sosiaalinen jännittäminen liittyy keskeisesti todistamisprosessiin: Jännityksen ilmeneminen osana monien todistajien kokemuksia kertoo siitä, että kyseessä on oleellinen osa todistamiskokemusta. Tämä lisää aiheen painoarvoa ja toimii lisääargumenttina sille, miksi aiheetta olisi tärkeä tutkia vielä lisää. Se toimii myös perusteluna tämän tutkimuksen aihevalinnalle.

Uskottavuudella Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan voidaan tutkimuksen arvioinnin näkökulmasta tarkastella sitä, miten tutkimuksen tulokset on tulkittu aineistosta ja miten ne vastaavat aineiston sisältöä sekä tutkittavien lausumia. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää miten todistajien sosiaalinen jännittäminen ilmenee todistamiskertomusten perusteella. Todistamiskertomukset muodostettiin juonentamisen avulla valmiista haastattelumateriaalista.

Alkuperäisen aineiston tarkoituksena oli selvittää todistajien kokemuksia todistamisesta vuorovaikutustilanteena. Nämä todistamiskertomukset analysoitiin kertomuksenanalyysia käyttäen.

Erilaisten kertomusten kertominen liittyy keskeisesti todistamisen tapahtumaan itsessään: Ideaalitilanteessa oikeudenistuntoon todistamaan kutsuttu todistaja kertoo yleisölle kertomuksen muodossa sen, mitä on nähnyt, kokenut sekä todistanut käsiteltävään asiaan liittyen mahdollisimman totuudenmukaisesti. Oikeussalissa tapahtuvan todistajan kuuleminen voidaan nähdä paikkana sekä tilanteena, jolle ominaista on juuri tarinankerronta, mikä vaikuttaa varmasti osaltaan myös siihen, miksi todistamiskokemuksista kerrottiin usein kertomuksina. Tästä on viitteitä myös aiemmassa tutkimuksessa: Leen (2011) mukaan oikeustulkkiin mukaan todistajien puheessa esiintyvät pitkät, narratiivisessa muodossa esitetyt kertomukset hankaloittivat erityisen paljon heidän puheensa kääntämistä.

Kertomuksellisuus ilmeni aineistosta jo haastatteluvaiheessa ja tutkijan toimesta päädyttiin käyttämään kertomuksen analyysia, sillä sen koettiin korostavan hyvin tutkimusaineistossa ilmennyttä kertomuksellisuutta. Teemahaastattelumateriaalin juonentaminen todistamiskertomuksiksi mahdollisti aineiston rajaamisen, jotta oli mahdollista keskittyä sosiaalisen jännittämisen tarkastelemiseen. Toisaalta juonentamisen avulla 175 sivun mittainen haastattelumateriaali lyheni 111 sivuun, ja tämän prosessin yhteydessä aineistosta karsittiin pois esimerkiksi epätarinalliset elementit, yhden sanan mittaiset vastaukset tai teemat, jotka eivät liittyneet sosiaalisen jännittämiseen. Tämä toteutettiin useammassa vaiheessa.

Aina tutkimusaineistoa karsiessa on kuitenkin mahdollisuus, että jotain ilmiön tarkastelun kannalta oleellista jää uupumaan. Tämä mahdollisuus tulee huomioida myös tämän tutkimuksen uskottavuutta arvioidessa. Myös kokemusten tutkimiseen liittyy omat haasteensa. Riessmanin (1993, 9-14) mukaan tutkijoiden ei ole mahdollista ymmärtää toisen kokemusta, vaikka siihen yritetään pyrkiä esimerkiksi puhetta, tekstiä tai vuorovaikutusta analysoimalla. Tämä tulee ottaa huomioon tarkastellessa tämän tutkimuksen tuloksia.

Tutkimuksen vahvistuvuudella puolestaan voidaan tarkoittaa, miten tutkimuksen tulokset näyttäytyvät suhteessa muuhun tutkimukseen (Eskola & Suoranta 1998). Tässä tutkimuksessa vahvistuvuutta voidaan arvioida vain osittain, sillä tutkimusaihetta on tutkittu niukasti. Toisaalta esimerkiksi sosiaalista jännittämistä käsittelevää tutkimukseen (esim. Almonkari 2007, Almonkari &

Kunttu 2012) verraten on mahdollista tunnistaa joitakin samankaltaisuuksia esimerkiksi sosiaalisen jännittämisen ilmenemismuotoihin sekä siihen yhteydessä oleviin tekijöihin liittyen.

Tutkimuksen arvioinnin yhteydessä voidaan tarkastella myös eettisiä ratkaisuja. Tutkimusta varten haastatellut todistajat valikoituivat satunnaisotannalla, joten haastateltavilla henkilöillä ei oikeustalolle todistamaan saapuessaan ollut etukäteen tietoa toteutettavasta tutkimuksesta, eikä heillä ollut etukäteen mahdollisuutta valmistautua haastatteluun. Kaikki tutkimusta varten toteutetut haastattelut suoritettiin lähes välittömästi sen jälkeen, kun todistajat olivat poistuneet oikeussalista. Tämä on väistämättä vaikuttanut haastattelumateriaaliin: Haastattelun ajankohta saattoi osaltaan vaikuttaa haastateltavien olotilaan – joidenkin kohdalla alentavasti, mikäli takana oli ollut pitkä päivä oikeussalissa istuessa ja odottaessa. Haastateltavilla ei myöskään ollut juurikaan aikaa reflektoida koko kokemusta ajan kanssa, mikä saattoi vaikuttaa joidenkin todistajien kohdalla vastauksien pituuteen ja laatuun. Osa yksilöistä tarvitsee enemmän aikaa prosessoimiseen sekä omien kokemusien tiivistämiseen.

Kaikki tutkimusta varten haastatellut henkilöt suostuivat haastatteluun henkilökohtaisesti, tutkijan heille suullisesti esittämän haastattelupyynnön jälkeen. Tässä yhteydessä jokaiselle haastateltavalle kerrottiin, että haastattelu toteutetaan Tampereen yliopistossa tehtävää tutkimusta varten. Jokainen haastateltava myös antoi henkilökohtaisen suostumuksensa teemahaastattelun nauhoittamiseen materiaalin jatkokäyttöä varten.

7.5 Haasteita jatkotutkimukselle

Ruusuvuoren, Nikanderin ja Hyvärisen (2010, 29) mukaan ”hyvän (haastattelu)tutkimuksen tuloksena tarkasteltavaa ilmiötä ei kiinnitetä lopullisen tiedon tai vastaansanomattomaksi rakennetun tulkintakehikon rajaamaan tilaan. Analyysin päättyessä tarkasteltu ilmiö pikemminkin asettuu uuteen, tuoreen lähestymistavan avaamaan valoon tavalla, joka kutsuu muita tutkijoita kehittämään ja edelleen jatkamaan tutkimuksen jo avaamaa dialogia.” Tämä tutkimus on osaltaan avannut polun sosiaalisen jännittämisen laajempaan tarkasteluun osana todistajien kokemuksia institutionaalisessa vuorovaikutustilanteessa. Suullisuuden myötä vuorovaikutuksen merkitys on oleellisessa asemassa, sillä kaikki muodollisista oikeudenkäynneistä epämuodollisiin menettelyihin, toteutuvat vuorovaikutuksen kautta (Heritage & Clayman 2011). Näin ollen myös vuorovaikutuksen

tutkimukselle oikeussalikontekstissa on kasvavaa tarvetta, jotta on mahdollista saada lisää tutkimustietoa vuorovaikutuksen merkityksestä osana koko oikeusprosessia.

Tämän tutkimuksen yhdeksi ansioksi voidaan laskea esimerkiksi se, että tutkimuksen kautta saatiin tietoa siitä, miten aiemman todistamiskokemuksen puuttuminen, vähäinen tiedonsaanti sekä vääristynyt ennakkokäsitys ovat kaikki yhteydessä sosiaalisen jännittämisen kokemiseen. Ylipäättään tarvitaan kuitenkin lisää tutkimusta liittyen sosiaaliseen jännittämiseen sekä siihen yhteydessä oleviin tekijöihin eri konteksteissa. Tässä tutkimuksessa saatiin selville, että todistajien sosiaalinen jännittäminen voi pahimmillaan vaikuttaa todistajan kuulemisen onnistumiseen ja sitä kautta laajemmin myös oikeuden toteutumiseen. Sosiaalisen jännittämisen vaikutuksesta koko oikeusprosessiin, tarvitaan lisää tutkimustietoa.

Tässä tutkimuksessa hieman alle kolmasosa haastelluista todistajista oli niin kutsuttuja asiantuntijatodistajia. Oikeussaliviestintään ja todistamiseen liittyen olisikin mielenkiintoista tutkia lisää asiantuntijatodistajia. Tätä tutkimusta varten haastatelluista asiantuntijatodistajista suurin osa oli poliiseja tai palomiehiä, mutta mukana oli myös esimerkiksi rakennus- ja talousalan ammattilaisia. Heille kaikille yhdistävä tekijä oli eri ammateista huolimatta se, että todistaminen kuului heidän työnkuvaansa. Tutkimalla lisää asiantuntijatodistajia, on mahdollista saada lisää tietoa laajemmin sekä vuorovaikutuksesta oikeussalissa että myös koko oikeusprosessista itsestään. Asiantuntijatodistajilla olisi tarjota paljon tietämystä, jonka avulla todistamisprosessia olisi mahdollista kehittää eteenpäin.

Lisäksi olisi mielenkiintoista tutkia vuorovaikutuksen näkökulmasta myös muita mahdollisuuksia todistajan kuulemiseen liittyen, kuten puhelimen tai videon välityksellä toteutettua todistajan kuulustelua. Lisätutkimusta tarvitaan myös siihen liittyen, miten asiantuntijatodistajien olisi mahdollista antaa panoksensa ilman, että heidän tulisi saapua fyysisesti paikan päälle oikeustalolle todistamaan. Tämän tutkimuksen tuloksista kävi ilmi, että moni asiantuntijatodistaja koki todistamisen erityisesti niin kutsutuissa rutiinijutuissa aikaa vieväksi velvollisuudeksi, joka vei aikaa itse työn tekemiseltä.

Tätä tutkimusta varten haastatellut 31 todistajaa olivat varsin monimuotoinen joukko, sillä osa heistä oli todistamassa käräjäoikeuden istunnossa joko riita- tai rikosasiassa ja osa puolestaan hovioikeudessa riita- tai rikosasiassa. Jatkotutkimuksessa olisikin mielenkiintoista keskittyä tutkimaan todistamista joko rikosasioissa tai riitatapauksissa. Lisäksi olisi mielenkiintoista tutkia todistamista esimerkiksi joko käräjäoikeudessa tai hovioikeudessa. Tulevaisuudessa voisi olla mielenkiintoista rajata todistajajoukkoa myös käsiteltävän tapauksen perusteella. Tämänkin tutkimuksen tulosten tiimoilta saatiin viitteitä siitä, että myös käsiteltävän tapauksen luonteella saattaa olla vaikutusta siihen, millainen kokemus todistaminen on. Tulevaisuudessa olisikin mielenkiintoista tutkia todistajien jännittämistä esimerkiksi laajemmissa, vakavimmissa tapauksissa.

Aiheesta tarvitaan lisätutkimusta ja olisi kiinnostavaa tutkia aihetta hyödyntäen myös eri tutkimusmenetelmiä, kuten havainnointia hyödyntämällä. Myös kvantitatiivisen tutkimusotteen käyttäminen tulevaisuudessa todistajien sosiaalista jännittämistä tutkiessa voisi tuoda aiheeseen uudenlaista näkökulmaa. Sosiaalisesta jännittämisestä institutionaalisessa ympäristössä tarvitaan ylipäättään lisää tutkimusta, jotta sekä institutionaalista vuorovaikutusta että sosiaalista jännittämistä olisi mahdollista ymmärtää laajemmin.

KIRJALLISUUS

- Ala-Kortesmaa, S. 2015. Professional listening in the legal context. Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis 2101.
- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Neljäs painos. Tampere: Vastapaino.
- Almonkari, M. 2000. Esiintymisvarmuutta etsimässä. Yliopisto-opiskelijoiden oppimisen ja jännittämisen kokemukset esiintymistaidon kursseilla. Jyväskylän yliopisto.
- Almonkari, M. 2007. Jännittäminen opiskelun puheviestintätilanteissa. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in humanities 86.
- Almonkari, M. & Kunttu, K. 2012. Korkeakouluopiskelijoiden jännittämiskokemusten yhteys opiskelukykyyn. Teoksessa Valo, M., Sivunen, A., Mikkola, L. & Laaksonen, V. (toim.) Prologi. Puheviestinnän vuosikirja 2012, 7-27.
- Arjas, P. 2002. Muusikoiden esiintymisjännitys. Tapaustutkimus klassisen musiikin ammattiopiskelijoiden jännittäjätyypeistä ja esiintymisvalmennuksen kurssikokemuksista. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in the arts 82.
- Bodie, G.D. 2010. A Racing Heart, Rattling Knees, and Ruminative Thoughts: Defining, Explaining, and Treating Public Speaking Anxiety. Communication Education 59 (1), 70-105
- Buss, A. 1997. A Dual Conception of Shyness. Teoksessa Daly, A., McCroskey, J.D., Ayres, J., Hopf, T. & Ayres D.M. (toim.). Avoiding Communication: Shyness, Retirence, and Communication Apprehension. Toinen painos. Hampton Press, Inc.
- Burgoon, J.K. 1976. The unwillingness-to-communicate scale: Deveploment and validation. Communication Monographs 43, 60-69.
- Clevenger, T. 1959. A synthesis of experimental research in stage fright. Quarterly Journal of Speech 45, 134-145.
- Cotterill, J. (2002). 'Just one more time...': Aspects of intertextuality in the trials of O. J. Simpson. In J. Cotterill (Ed.), Language in the legal process. Chippenham: Palgrave MacMillan, 147-161.
- Craig, R.T. 2007. Communication theory as a Field. Teoksessa Craig, R.T. & Muller, H. L. (toim.) Theorizing Communication. Reading across traditions. Sage Publications.
- Daly, J. 2008. Stage Fright. Teoksessa *The International Encyclopedia of Communication*. Donsbach, W. 2008 (toim). Blackwell Publishing. Blackwell Reference Online. Osoitteessa http://www.communicationencyclopedia.com/subscriber/tocnode.html?id=g9781405131995_yr2015_chunk_g978140513199524_ss99-1
- Daly, J. A., McCroskey, J. C., Ayres, J., Hopf, T., & Ayres, D. M. 1997. Avoiding communication: Shyness, reticence, & communication apprehension. Toinen painos. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

- Frände, D., Havansi, E., Helenius, D., Koulu, R., Lappalainen, J., Lindfors, H., Niemi, J., Rautio, J. & Virolainen, J. 2016. Prosessioikeus. Elektroninen, päivitetty painos. Talentum.
- Goberman, A.M., Hughes, S., & Haydock, T. 2011. Acoustic characteristics of public speaking: Anxiety and practice effects. *Speech Communication* 53 (6), 867-876.
- Gold, E. & French, P. 2011. International practices in forensic speaker comparison. *The International Journal of Speech, Language and the Law*. 18 (2), 293-307.
- Heritage, J. & Clayman, S. 2011. *Talk in action: Interactions, Identities and Institutions*. Wiley.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2007. *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus.
- Hyvärinen, M. 2010. Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 90–118.
- Hyvärinen, M & Löyttyniemi, V. 2005. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) 2005. *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 189–222.
- Jokela, A. 2000. *Uudistuva rikosprosessi*. 3.painos. Tampere: Tammer-Paino oy.
- Jokela, A. 2005. *Oikeudenkäynnin perusteet*. 2.painos. Talentum.
- Jokela, A. 2015. *Pääkäsittely, todistelu ja tuomio*. Toinen painos. Helsinki: Talentum.
- Jussila, K. 2003. Pistoksissa- tutkimus musiikkioppilaitosten opettajien esiintymisjännitykseen liittyvistä kokemuksista ja käsityksistä. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden pro gradu-tutkielma.
- Kaasila, R. 2008. Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa analyysissä. Teoksessa Kaasila, R., Rajala, R., Nurmi, K.E. (toim.) *Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 41–66.
- Kakkuri-Knuutila M-L. & Heinlahti, K. 2014. *Mitä on tutkimus? Argumentaatio ja tieteenfilosofia*. Gaudeamus.
- Kaukinen, R. 2000. Oppijan kokemuksia palautteesta. Irti jännityksestä – esiintymistaitokurssin osallistujien näkemyksiä. Jyväskylän yliopisto. Puheviestinnän pro gradu-tutkielma.
- Kaunismäki, T. 2014. ”Minulla on varmasti paljon asioita joita jännitän” Kuudesluokkalaisten kokemuksia koulujännityksestä. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma.
- Kolunen, K. 2007. Suomalaisten muusikoiden esiintymisjännitys. Tutkimus suomalaisten sinfoniaorkestereiden puupuhallinten äänenjohtajien esiintymisjännityksestä. Jyväskylän yliopisto. Musiikin tutkimuksen pro gradu-tutkielma.

- Laitinen, M. & Uusitalo, T. 2008. Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa Kaasila, R., Rajala, R., Nurmi, K.E. (toim.) *Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 106–150.
- Lahtinen, L. 2013. Communication apprehension in the EFL classroom: a study of Finnish and FinnishSwedish upper secondary school students and teachers. University of Jyväskylä. Department of Languages English. Master's Thesis
- Lee, J.M., Ku, J. H.,Jang, D.P., Kim, D.H., Choi,Y.H., Kim, I.Y.,Kim,S.I.2002. Virtual Reality System for Treatment of the Fear of Public Speaking Using Image-Based Rendering and Moving Pictures. *Cyberpsychology & Behavior*. 5 (3), 191–195.
- Lee, J.2011. Translatability of speech style in court interpreting. *The International Journal of Speech, Language and the Law* 18 (1), 1–33.
- Lee, J. 2010. Interpreting reported speech in witnesses' evidence. *Interpreting: International Journal of Research & Practice in Interpreting* 12 (1), 0–82.
- Lee, J. (2009d) Issues and Challenges in Interpreter-Mediated Courtroom Examination: a discourse-analytic study. PhD thesis. Macquarie University.
- Linde, C. 2009. Working in the past. Narrative and institutional memory. Oxford: Oxford University Press.
- Matoesian, G.2005. Nailing down an answer: participations of power in trial talk. *Discourse Studies* 7(6), 733–759.
- McCroskey, J.C.1997. Willingness to Communicate, Communication Apprehension and Self-Perceived Communication Competence: Conceptualizations and Perspectives. Teoksessa Daly, A.,McCroskey,J.D.,Ayres,J.,Hopf,T &Ayres D.M. (toim.) *Avoiding Communication: Shyness, Retirence, and Communication Apprehension*. 1997. Toinen painos. Hampton Press, Inc.
- McCroskey, J.C.1977.Classroom consequences of communication apprehension. *Communication Education* 26, 27-33.
- McCroskey,J.C. 1977. Oral communication apprehension: a summary of recent theory and research. *Human Communication Research* 4, 78-96.
- McCroskey, J.C.1978. Validity of the PRCA as an index of oral communication apprehension. *Communication Monographs* 45, 192-203.
- Mustonen, A-M. 2013. ”Onko se niin vaikeaa, kun sä et enää kilpaile vaan itsellesi vaan sä kilpaillet Suomen joukkueelle ja yleisölle?” Intrapsyykkiset epävarmuustekijät suomalaisessa maajoukkueurheilussa. Itä-Suomen yliopisto. Pro gradu-tutkielma.
- Nicholls, T. 2007. Self-reported negative cognitions, reactive –reflexive positions and sources of fear in musical performance anxiety. Jyväskylän yliopisto. Psykologian pro gradu-tutkielma.

- Niinivaara, J. & Karhunen, S. 2010. Kohtaamisia rajapinnoilla: vuorovaikutus puhumista jännittävien koulutuksessa. Valkonen, T., Siitonen, M. & Valo, M. (toim.). Prologi:puheviestinnän vuosikirja 2010. Jyväskylä: Prologos ry, 25-33.
- Niinivaara, J. 2013. Jännittämisen kokemus puheviestinnän erilliskurssilla. Helsingin yliopisto. Puheviestinnän pro gradu-tutkielma.
- Pölönen, P. & Tapanila, A. 2015. Todistelu oikeudenkäynnissä. Helsinki: Tietosanoma.
- Pölönen, P. 2003. Henkilötodistelu rikosprosessissa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A: nro 236. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Pörhölä, M. 1995a. Yksin yleisön edessä. Esiintymisjännitykseen ja esiintymishalukkuuteen liittyvät, kokemukset, käyttäytymispiirteet ja vireytyminen yleisöpuhetilanteessa. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Communication 2.
- Pörhölä, M. 1995b. Kun puhuminen pelottaa. Teoksessa Valo, M. (toim.) Haasteita puheviestinnän opetukseen. Jyväskylän yliopisto.
- Pörhölä, M. 2004. Esiintymiskokemuksen muodostuminen. Teoksessa Almonkari, M. & Koskimies, R. (toim.) 2004. Esiintymisjännittäjille apua. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksia 37. Helsinki.
- Raevaara, L., Ruusuvuori, J. & Haakana, M. 2001. Institutionaalinen vuorovaikutus ja sen tutkiminen. Teoksessa Ruusuvuori, J., Haakana, M. & Raevaara, L. (toim.) Institutionaalinen vuorovaikutus: Keskusteluanalyttisia tutkimuksia. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Riessman, C.K. 1993. Narrative analysis. Newbury Park: Sage.
- Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Teoksessa Ruusuvuori, J. & Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) 2005. Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.
- Ruusuvuori, J. 2010. Vuorovaikutus ja valta haastattelussa – Keskusteluanalyttinen näkökulma. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 269-300.
- Ruusuvuori, J. 2012. Vuorovaikutustutkimuksen uusia suuntia. Teoksessa Lahikainen, A.R., Suoninen, E., Järventie, I. & Salonen, M. (toim.) 2012. Sosiaalipsykologian sukupolvet, 261-273.
- Sallinen-Kuparinen, A. 1986. Finnish communication reticence. Perceptions and self-reported behavior. Jyväskylän yliopisto. Studia Philologica Jyväskyläensia 19.
- Sallinen, A. 2002. Suomalainen viestintäkuulttuuri eurooppalaisessa kontekstissa. Teoksessa Valo, M. 2002. (toim.) Nykytietoa puheviestinnän opetuksesta.
- Simoens, V. 2012. Stress and music performance anxiety. Helsingin yliopisto.

- Smeds, S. 2013. Esiintyminen puheviestinnän ilmiönä ja käsitteenä. Helsingin yliopisto. Puheviestinnän pro gradu-tutkielma.
- Steinby, L. 2009. Kertomuksen tiedollinen ulottuvuus. Teoksessa Hägg, S., Lehtimäki, M. & Steinby, L. (toim.) Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden Seura, 238-280.
- Suomen virallinen tilasto: Oikeus. 2013. Helsinki: Tilastokeskus. Osoitteessa http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__syyttr/?tablelist=true&rxid=7086c870-0dd9-4884-bdec-c8b9ba0b02fd
- Suvanto, S. 2015. Mitja ja Petja, Kaksi erilaista esiintyjää. Pienen esiintyjän minäpystyvyysskäsitteen tarkastelua. Oulun yliopisto. Musiikin tutkimuksen pro gradu-tutkielma.
- Tikkanen, R. 2014. ”Välillä mua on melkein itkettänyt mennä luen nolle” Advanced language learners' experiences with foreign language anxiety. University of Jyväskylä. Master's thesis, Department of Languages.
- Tolvanen, M. 2008. Rikoksen käsittely tuomioistuimessa. Teoksessa Santtila, P. & Weizmann-Henelius, G. (toim.) Oikeuspsykologia. Edita, 277-320.
- Valkonen, T. 2003. Puheviestintätaitojen arviointi. Näkökulmia lukiolaisten esiintymis- ja ryhmätyötaitoihin. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in humanities 7.
- Valo, M. 2002. Nykytietoa puheviestinnän opetuksesta. Toinen muuttamaton painos. Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden julkaisuja 20. Jyväskylä.
- Vuori, O. 2014. Jännittyneisyyden yhteys kognitiiviseen tehtäväsuoriutumiseen WAIS-IV:n suomalaisessa standardointiaineistossa. Helsingin yliopisto. Psykologian pro gradu-tutkielma.
- Vuoskoski, J.K. 2007. Persoonallisuuden, itsetunnon ja perfektionismin vaikutus muusikon esiintymisjännitykseen. Jyväskylän yliopisto. Musiikin tutkimuksen pro gradu-tutkielma.
- Välikoski, T-R. 2000. Todistajana rikosoikeudenkäynnissä. Selvitys rikosoikeuden viestinnällisestä luonteesta todistajan näkökulmasta. Puheopin laitos. Raportteja 1/2000. Tampereen yliopisto.
- Välikoski, T-R. 2004. The Criminal Trial as a Speech Communication Situation. Acta Universitatis Tamperensis 1011. University of Tampere.
- Välikoski, T-R. & Ala-Kortesmaa, S. 2014. Suullisuuden periaate vuorovaikutuksen näkökulmasta. Oikeus 43 (2), 192-201.
- Zetterholm, E., Sarwar, F., Thorvaldsson, V. & Allwood, C.M. 2012. Earwitnesses: the effect of type of vocal differences on correct identification and confidence accuracy. The International Journal of Speech, Language and the Law. 19 (2), 219-237.
- Oikeudenkäymiskaari 2016/355
- Laki Todistelusta 2015/732

Liite 1

TEEMAHAASTATTELURUNKO

TAUSTATIEDOT

Käräjäoikeus, aika, paikka, hlun kesto.

- Sukupuoli
- Ikä
- Koulutus
- Ammatti
- Aiempi kokemus todistamisesta
- Kenen todistajana kutsuttu paikalle?
- Onko kyseessä rikos- vai riitajuttu?
- Onko kyseessä hovioikeuden vai käräjäoikeuden istunto?

VALMISTAUTUMINEN TODISTELUUN

- Milloin ja miten aloitit valmistautumisen todisteluun?
- Miten ja mitä sait tietää todistelun periaatteista ennen istuntoa?
- Miten ja mistä sait tukea valmistautumiseen?
- Miten sait tietää todisteluun liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista?
- Miltä todistajan tehtävä/rooli kokonaisuudessaan vaikutti etukäteen? (HO: verrattuna aiempaan todistamiskokemukseen?)

TODISTAJAN KOKEMUS ISTUNNOSTA

- Miten sinut otettiin vastaan saapuessasi oikeustalolle? (Miten ohjattiin, neuvottiin, kohdeltiin osana systeemiä vai yksilönä?)
- Kuvaile vapaasti tilannetta ja tuntemuksiasi ennen salin menoa.
- Miten sinut otettiin vastaan mennessäsi saliin? (Tervehtiminen, esittäytyminen, todistajan tehtävän selventäminen, muodollisuudet jne.)
- Miten oikeudelliset toimijat (tuomari, sjä, avustaja/t) huomioivat läsnäolosi salissa? (Verbaali viestintä: puhutteleminen ja sanasto. Nonverbaali viestintä: katsekontakti, kohtelu yksilönä ja henkilönä, kuuntelemisen ja kiinnostuksen osoittaminen eri tavoin jne.)
- Kuvaile vapaasti todistelun eteneminen omasta näkökulmastasi.
- Miten hyvin sait vastata kysymyksiin haluamallasi tavalla? (Vapaa kerronta, ei keskeytyksiä, aikaa vastata kysymyksiin jne.)
- Millaisia kysymykset olivat? (Niiden oleellisuus, tarkkuus, yksitulkintaisuus jne.)
- Millaiset kysymykset koit helpoiksi? Miksi?
- Millaiset kysymykset koit vaikeiksi? Miksi?
- Miten kysyjän rooli (tuomari, sjä, avustaja/t jne.) vaikutti tilanteessa kysyttyihin kysymyksiin?
- Mitä oman näkökulmasi kannalta oleellista olisi vielä voinut kysyä?
- Miten sinut huomioitiin todistelun päättyessä? (Kiitettiin mukanaolosta, kerrottiin ansionmenetyksestä jne.)

TODISTAJUUS KOKEMUKSENA

- Kuinka kauan todistamiskokemus kesti ajallisesti?
- Miten tärkeäksi koit oman roolisi oikeusprosessin kannalta? Miksi?
- Miten koit roolisi ulkopuolisena todistajana toteutuneen? (Turvallisuus, kokemus ulkopuolisuudesta asiaan jne.)
- Millä tavalla itse kokemus poikkesi ennakkokäsityksestäsi? (HO: miten aiempi kokemus todistajana vaikutti tämän kertaiseen todistamiskokemukseen?)
- Millainen kokemus oli kokonaisuudessaan todistajan näkökulmasta katsottuna?